

ANTHOLOGIE STŘEDOVĚKÉ POESIE SVATOVÁCLAVSKÉ

Sestavil a studii doprovází

Vilém Bitnar

PRAHA 1929

Tiskem a nákladem Československé akciové tiskárny v Praze.

Jeho Milosti

**nejdůstojnějšimu Pánu
TH. DR. ANTONÍNU PODLAHOVI,
horliteli Svatováclavskému,
biskupu, učenci a spisovateli,
připisuje
v hluboké úctě oddaný
V. B. .**

Praha, dne 22. ledna 1928.

ÚVODNÍ SLOVO.

Postava vévody Václava Českého, prvomučedníka a světce, prvního českého panovníka velkého stylu, náleží celému národu, tedy i jeho mládeži. Naše české děti mohou v něm obdivovati a ctíti nejen vzor vroucí víry a mravní čistoty, ale i příklad horoucího vlastence, který dovedl osobní prospěch obětovati blahu svého lidu. Před celým tisíciletím, za ranního šera pondělního dne 28. září 929 zemřel vznešený tento vštípitel Kristovy víry na prahu hradního kostela Staroboleslavského. Toto jitřní šero zahajovalo nejen slavný den Církve, která v něm získala jednoho z nejslavnějších svých Světců, ale též slavný den zrodu samostatné říše slovanské, jež za několik měsíců bude slaviti tisící své narozeniny.

Smrt vévody Václava není však jen mezníkem tisícileté historie našeho státu, ale je i vzněcovadlem, které vzbudilo naši národní literaturu. Ještě nezaschla krev mučedníkova na stěnách chrámu

Kozmy a Damiána, a již z českých duší počal vyví-
rati proud tvůrčího snažení slovesného. Nemohouce
psáti rodným českým jazykem, dosud barbarským a
málo vypracovaným, a vědomě odolávajíce kouzlu
latiny, již do jejich domoviny přinášeli kněží ně-
mečtí, čeští lidé počali v první polovině desátého
století zachycovati epické události Světcova života
legendami, psanými staroslověňštinou, tedy jazykem
tehdy již literárním, češtině velice podobným a všem
tehdejším slovanským kmenům společným. Byl to
církevní, liturgický jazyk slavných věrozvěstů Cy-
rila a Metoděje, vzácné dědictví po nich a po jejich
nešťastných žácích. A tak již za několik málo let po
smrti Světcově napsal tímto jazykem kterýsi ne-
známý český kněz z družiny Václavovy onu pře-
krásnou, básnicky ryzí legendu o jeho životě, která
se stala zdrojem a východiskem tisíc let staré lite-
ratury Svatováclavské.

Náš výbor počíná touto staroslověnskou legen-
dou jako úhelným kamenem české literatury a pro-
chází pak celé tisíciletí, vybíraje ze všech jeho ob-
dobí ukázky tvorby legendární i básnické. Skladby
tyto osvětlí naší mládeži lépe než dlouhé výklady
vývoj celé české literární kultury, viděné pod zor-
ným úhlem kultu Svatováclavského. Mladiství čte-
náři seznámí se tu s legendami, se zápisy prasta-
rých kronik, s hymnami a písněmi, úryvky divadel-
ních her i řečmi slavných kazatelů, poznají nejen

řadu našich básníků, ale vniknou i do tajemství rozmanitých útvarů slovesných skladeb. Stručné úvody osvětlí jim ony stránky každého díla, jimiž ono vyniká a jichž nutno si proto povšimnouti. Výbor chce takto svým způsobem přispěti naší mládeži, aby svatému Dědici drahé naší vlasti mohla s ostatními vrstvami národa složiti oddaný hold.

V Praze Svatováclavské v lednu 1928.

V i l é m B i t n a r.

Část první

*Staroslověnská literatura
předgotické doby
románské*

Staročeský legendista:

Staroslověnská legenda o Svatém Václavu.

(Asi 950.)

ÚVODNÍ SLOVO LEGENDISTOVO.

Aj nyní se naplnilo prorocké slovo, jež sám náš Pán Ježíš Kristus řekl: „Stane se, že v posledních dnech, ježto myslím nyní nastaly, vstane bratr proti bratru, syn proti otci, a nepřátelé člověka domácí jeho. Lidé budou sobě nemilí, i odplatí jim Bůh podle skutků jejich.

DĚTSTVÍ VÁCLAVOVO.

Byl v Čechách vévoda jménem V r a t i s l a v a žena jeho příjmím D r a h o m í r a. Zplodivše syna svého prvorozeného, pokřtili jej a nazvali jméno jeho V á c l a v. Když povyrostl, k postřižinám jeho

povolal otec Vratislav blahoslaveného biskupa jménem Notára s jeho kněžstvem. Zazpívavše Mši svatou, pojal biskup dítě a postavil je na rohu stupňů před oltářem, i požehnal je řka: „Pane Jezu Kriste, požehnej dítěti tomuto, jako jsi požehnal všem spravedlivým svým.“ A tak s požehnáním byl postřižen.

VÁCLAV STAL SE VÉVODOU.

Protož mním, že požehnáním toho spravedlivého biskupa začalo dítě růsti, milostí Boží jsouc živeno, naučilo se knihám slověnským i latinským dobře. A když zemřel otec jeho, ustanovili Čechové za vévodu tohoto Václava, syna jeho. Bolešlav pak jeho bratr rostl pod ním. Ale matka jeho Drahomíra spravovala lid, až Václav vyrost a začal sám spravovati lid svůj. Boží milostí Václav vévoda netoliko knihám dobře se naučil, ale i ve víře byl dokonalý. Všem chudým dobře činil, nahé odíval, lačné krmil, pocestné přijímal podle evangelského slova. Vdovám ublížiti nedal, všecky lidi chudé i bohaté miloval, sluhům Božím posluhoval, mnohé chrámy zlatem okrašloval. Bohu věře vším srdcem svým, vše dobré činil, cokoli mohl v životě svém.

JAK VÁCLAV SLAVNĚ PANOVAL.

Rozhněvavše se čeští páni, když byl ďábel vešel v srdce jejich, jako kdysi v srdce Jidáše, zrádce Páně, povstali proti pánu Václavu, jako Židé proti Pánu Ježíši. Neboť psáno jest, každý, kdo se proti svému pánu staví, podoben jest Jidášovi. I namluvili kněžíci Boleslavu, řkouce: „Bratr tvůj Václav chce tě ubíti, dohodnuv se s matkou i se svými muži.“ Ti psi zlí i Václava dříve popíchli, aby vyhnal bez příčiny svou máteř. Ale Václav znaje bázeň Boží, zaleknul se slova řkoucího: „Cti otce svého i mateř svou a milovati budeš bližního svého jako sám sebe...“ A chtěje vyplniti všecku spravedlnost Boží, povolal matku zpět, a velmi se kaje s pláčem pravil: „Pane Bože, nepokládej mi toho za hřích.“ A vzpomínaje na slovo Davida proroka pravil: „Hříchů mládí mého a nevědomosti mé nevzpomínej Pane.“ Kaje se ctil mateř svou. Ona pak radovala se z víry jeho i z milosti, kterou činil. Neboť ne toliko chudým a pocestným, i mnohým jiným, jakož jsme dříve řekli, dobře činil, ale i prodané otroky vykupoval. Kostely po všech hradech velmi dobře zřídil a sluhy Boží v nich velmi krásné z mnohých národů, kteří službu Boží konali dnem i nocí řízením Božím i sluhy jeho Václava. Vložil mu Bůh v srdce, i vystavěl kostel Svatého Víta.

KVAS NA HRADĚ BOLESLAVI.

Knížeti Boleslavovi pak, poštvanému proti Václavovi, nasel ďábel v srdce zlobu, aby jej zabil, aby nebyla spasena duše jeho. Přišel pak den **S v a t é h o J i m r a m a**, ježž Václav ctil, a když byl vesel v ten den, ti zlí vrazi povolavše Boleslava hříšně se radili s ním o bratru Václavovi, jako kdysi Židé o Kristu. Kdykoli bývalo posvěcení chrámu, vévoda Václav jezdíval po všech hradech. V neděli pak, když byl svátek **K o z m y a D a m i a n a**, vyslechnuv Mši svatou, spěchal jíti domů do Prahy. Kníže Boleslav pak zastavil jej hříšnou myslí, řka: „Proč odcházíš, bratře, vždyť mám ještě všecken nápoj.“ Václav neodepřel bratru, ale osed na kůň začal hráti se sluhami svými. Tu pak mním, že pověděli jemu řkouce: „Bratr Boleslav chce tě ubíti.“ On však neuvěřil tomu, vloživ věc na Boha. A když přišla noc, sešli se ti vrazi na dvůr kteréhos **H n ě v s y a** a povolali Boleslava, potvrdili s ním tu ďábelskou radu o bratru jeho, jako kdysi Židé sešli se, ukládajíce proti Kristu. Tak i tito sešedše se, uradili se, jak by zabili svého pána, vévodu. Řekliť, až přijde na jitřní, tehdy ulovíme jeho.

MUČEDNICKÁ SMRT VÁCLAVOVA.

Když bylo ráno, zvonili na jitřní. Václav pak slyšev zvon řekl: „Sláva tobě, Pane, jenž jsi mi dal

dožítí se jitra,“ a vstav šel na jitřní. Ihned dohonil jej Boleslav ve dveřích chrámových. Václav ohlédnuv se řekl k němu: „Bratře, dobrým jsi nám byl hostitelem včera.“ Boleslav pak, když se ďábel přiklonil k uchu jeho a převrátil srdce jeho, ano tasiv meč odpověděl: „Nyní tě chci zabít.“ To pak praviv udeřil jej mečem do hlavy. Václav obrátiv se k němu řekl: „Co jsi si to umyslí, bratře?“ A chopiv jej povalil na zemi. Sluha kterýs udeřil Václava v ruku, ten pak raněný na ruce, pustiv bratra utekl v chrám. Vrahové dva, zvaní Týra a Česta, zabili jej ve vrátech chrámových. Hněvsa pak přišed probodl mu mečem bok. Václav pak ihned vypustil duši svou řka: „V ruce tvé, Pane, poroučím ducha svého.“ Zabili pak tu v tom městě jakéhos Mstínu, ctného muže Václavova. Ostatní pak honíce do Prahy, jedny pobili, jiní rozběhli se po zemi, děti jejich zardousili, mnohé ženy za jiné muže provdali, sluhy Boží vyhnali a veškero ďábelství učinili. Tyra pak řekl Boleslavovi: „Pojďme, ať zabijeme i paní máteř vaši, ať pomstíš bratra i matku.“

POHŘEB VÉVODY VÁCLAVA.

Odešli, Václava nechavše ubitého a nepohřbeného. K r a s t ě j pak kněz jeden vzav jej položil před chrámem, pokryv plátnem. Uslyševši to pak matka jeho, že zabit syn její, přišedši hledala jej a

uzřevši jej padla k srdci jeho plačíc. I sebravši všecky údy těla jeho neodvážila se odnésti je do domu svého, ale v jizbě knězově umyvši oblékla jej, a nesši položila jej v chrámě. Bojíc se, aby jí nezabili, utekla do H r v a t s k a. Boleslav poslav lidi nezastihl jí tu. Zavolavše pak kteréhos kněze jménem P a v l a, aby se pomodlil nad tělem Václavovým, pohřbili čestné tělo Václavovo, dobrého a spravedlivého cti-tele Božího a milovníka Kristova. Duše pak jeho vzešla k Bohu, jemuž i sloužil s úctou a bázní. K r e v pak jeho nechtěla v zem jíti. Třetí pak večer, ani na to všichni hledí, v chrámě vzešla nad ním, tak že se všichni divili. I ještě doufáme v Boha, že skrze modlitby pravověrného a dobrého muže Václava větší div že ukáže. V pravdě ke Kristově muce i svatých mučedníků jeho přistoupilo mučednictví Václavovo. Radili se nad ním, jako Židé o Kristu, ubili jej jako Petra, mládence jeho zardousili jako i betlemské k vůli Kristu. Byl pak zabit vévoda Václav 28. dne září. Bůh dal pokoj duši jeho ve svatyni pokoje se všemi spravedlivými i s těmi, kteří pro něho zabiti jsou nevinní jsouce.

PŘENESENÍ OSTATKŮ VÁCLAVOVÝCH.

Nedal Bůh věrných v posměch nevěrným, ale shlédnuv v milosti své obrátil srdce tvrdá ku pokání a ku poznání hříchů jejich. I Boleslav vzpomenuv,

jak velký hřích učinil, modlil se k Bohu i všem Svatým jeho a přenesl tělo bratra svého spravedlivého muže Václava do Prahy, řka: „Zhřešil jsem a hříchu jsem si vědom.“ Položili jej v kostele Svatého Víta na pravé straně oltáře Dvanácti Apoštolů, kdež byl sám řekl, když postavil kostel. Přeneseno pak bylo tělo vévody Václava, milovníka Kristova, v měsíci březnu čtvrtý den.

DOSLOV LEGENDISTŮV.

V lůně Abrahamově, Isakově i Jakubově Bůh umístil duši Václavovu, kde odpočívají všichni Spravedliví, očekávající vzkříšení svých těl v Kristu Ježíši Pánu našem.

Česky přepsal univ. profesor
Josef Vajs
1910.

Přenesení těla Svaté Lidmily.

Staroslověnský Prolog.

(Asi 950.)

Blažená Lidmila byla ze země Srbské, knížete srbského dcera, a vdána byla za českého vévodu, jménem Bořivoj. Byli pak tehdy nekřesťeni všichni. Když pak byli spolu, osvítily se jim oči duševní, a pokřestili se ve jméno Otce i Syna i Svatého Ducha. I vystavěli chrámy a shromáždili kněží, a zplodili tři syny a dcery. Bořivoj pak třicet a šest let vládnul, z života tohoto odešel.

Blažená pak Lidmila všechnu péči měla k Bohu, všecko své jmění almužnou chudým rozdávajíc. Syn pak její Vratislav převzal stolec otcovský, a ten vládnul třicet a tři léta, skončil v Pánu, a převzal vládu Václav, vnuk Lidmilin.

Tehdy počala míti Václavova zle mysliti o svou švekrůši Lidmilu a všelijak hleděla zahubiti

ji. Porozumněvši pak Lidmila, odešla na jiný hrad, Tetín nazvaný. Snacha pak její uradila se s dvěma bojary jejími a poslala je na Tetín, aby ji zahubili. Přišedše pak vrahové ti, shromáždili okolo sebe množství zlosynův podobných jim. A když byl večer, obstoupili dvůr její se zbraní a rozbivše dveře, vešli do pokoje. Chopivše pak Lidmilu, zadrhli jí na šíji závoj, jež sňali s hlavy její, a tím ji udusili.

A tak vzala konec života v den sobotní v jednu hodinu noci, živši let šedesát a jedno léto, a Bohu se zalíbivši i mučednickou korunu přijavši. Neboť Bůh ukázal od ní znamení a divy na místě, kde byla pohřbena. Nebyla totiž pochována v chrámě, ale pode zdí hradu, kdež se zjevovaly po všechny noci svíce hořící, a nějaký slepec prohlédl, dotknuv se prsti, kdež Lidmila ležela.

A od té doby mnohá byla znamení a divy, o nichž uslyšev vnuk její V á c l a v, pospíšil a přinesl bábu svou na slavný hrad Pražský a položil ostatky její v chrámě Svatého Jiří, kdež i nyní mnohé jsou zázraky.

Česky přepsal profesor

Josef Kolář

1873.

Staroslověnský Anonym:

Kánon Svatého Václava.

Církevní chvalozpěv.

(Asi 950.)

SĚDÁLNA.

Dnes andělé s lidmi zároveň se radují
společným veselím,
nebe i země jasně slaví památku tvou, Svatý.
I my hříšní snažně tě vzýváme:
Pros za nás Hospodina,
aby všelikého úskoku vidomých
i nevidomých nepřátel zbavil nás,
ctící přesvětlou památku tvou.

KONDAK.

S kůry andělskými stoje před Bohem, blažený,
kocháš se božskou a nevýslovnou dobrotou,
a odtud blahodatiné dary z á z r a k ů v počerpnuv,
všem utíkajícím se s vírou pod tvou svatyní
uděluješ dary u z d r a v e n í.

Přesvětlými paprsky přejasně ozdoben
více než slunce,
jsoucím v bédách jsi vzešel,
V á c l a v e p ř e s l a v n ý,
rozřešuje svázaná bezpráví
a n e m o c i všeliké odháníš
s důvěrou tebe na pomoc vzývajícím
a s láskou opěvujícím přečestné tvé skonání.

Pojďte všichni věrní věřící,
duchovně slavme dnes přeslavnou památku
Kristova ctitele Václava,
neb opustiv službu pozemskou, pomíjející,
nebeské království přijal,
a do rukou Hospodinových
přesvatou dnes duši odevzdal,
velebě Hospodina, oslavivšího jeho památku.

Veden láskou vyššího povolání,
šel jsi do chrámu Kristova, přeblažený,
u něhož jsi přijal korunu královskou,
korunu neporušitelnou, nepomíjející,
jížto jsi se ozářil jako slunce na západě,
i v severních krajinách,
světlé paprsky zázrakův vypustiv
o p ě v u j í c í m přechvalnou tvou památku,
Svatý Václave nepřemožitelný.

Prolitím přečisté krve tvé, Václave přechvalný,
Církev Kristovu jsi ozdobil
jako královským nachem,
jímžto ona se ozdobivši,
všecky krajiny svolává k slavnosti,
aby přesvatou tvou památku ctně slavili
a k blahodárci a Tvůrci všech věrně úpěli:
Sláva tobě, Kriste,
jenž jsi oslavil památku svého Svatého!

Jako velikého pomocníka
postavených v úzkostech
chvalme ho všichni, sšedše se shromáždění,
nebo přijal dar milosti od Spasitele Krista:
ubohým pomáhati a zarmoucené těšiti,
nemoci všelijaké hojiti
vzývajícím jej s důvěrou na pomoc
a s láskou konajícím překrásnou jeho slavnost.

PISEŇ PRVNÍ.

Jásejme věrní radostně,
veselou duší slavíce Spasitele
na překrásnou památku Kristova ctitele
Václava dnes.

Mukám Kristovým, slavný, jsi se připodobil,
jako Beránek bezúhonný bez soudu zavražděn,
pročež s kůry mučedníkův, blažený,
nyní se veselíš.

Kdo vypoví tvé divy, slavný,
jež činíš na světě bez počtu,
neb vždy všem věrným hojně dáváš
uzdravení.

PÍSEŇ TŘETÍ.

Láskou Kristovou rozněcován v Církvi svaté,
kdež, přeblažený,
jako beránek krotký jsi uzřel
nespravedlivé své zavraždění.

Krví tvou přesvětlou
chrám tvůj ozdobiv se,
jasné paprsky zázrakův vypouští
opěvujícím památku tvou, přeslavný.

Paprsky Trojice z mládí se osvítiv,
byl jsi Kristův následovník předůstojný.
jehož prosíš, aby seslal pokoj
dušem našim.

PÍSEŇ ČTVRTÁ.

Z mládí ctnostně v čisté víře vychován,
čistými skutky jsi s láskou Pána následoval
a nadějí v Něho jsi
lstivého vraha zahanbil.

Meči posekán, Svatý, nepřemožitelně jsi
vraha přelstivého posekal mečem trpělivosti,
pročež jsi též korunu přijal
z ruky Hospodinovy.

Světlostí záře, Svatý Václave,
nás hříchy omráčené osvěť svými přímluvami,
s kůry mučedníkův maje přístup
za nás prositi.

PÍSEŇ PÁTÁ.

Svým utrpením, přechvalný,
jsi přijal bezbolný život, Svatý Václave,
trpícím všem, na pomoc tě věrně vzývajícím
jsi se zjevil co útočiště.

Jasněji než slunce, blažený,
jsi osvítil sever i jih i západ
přesvětlými paprsky svých divův:
pročež i nás ozař, Svatý, slavící tvou památku.

Jsoucím v bídách byl jsi pomocník,
chudým pokrm, zarmouceným útěcha,
pročež po smrti, Svatý, všecky zbavuješ zlého,
věrně tě vzývající na pomoc.

PÍSEŇ ŠESTÁ.

Život čistý postěním dosáhnuv,
Václave přeslavný,
spoluobčan andělův jsi se stal,
s nimiž pros za spasení duší našich.

Knížectví pozemské a časné opustiv,
královskou ozdobu přijal's
z boží pravice Hospodinovy
a za pomíjející jsi jako moudrý
dosáhl věčné.

Přijmi pochvalu z nehodných rtův, Svatý,
nemohoucích ti pochvaly důstojné vysloviti,
a pros milostivého Boha,
aby nám daroval velikou svou milost.

PÍSEŇ SEDMÁ.

Starý zlosyn, závidě tvému posvátnému životu,
nabádá k zavraždění nesmyslný tvůj průvod,
ty pak s čistým svědomím hlasitě
k Tvůrci svému jsi volal:
Blahoslaven Bůh otcův našich!

Vesele jása Praha dnes, přeslavné tvé město,
slavíc tvou památku a divy tvými záříc jasně,
všecky krajiny svolává, aby zvolaly:
Blahoslaven Bůh otcův našich!

Lstí P ř e z l é h o dávno zbrocena země
bratrovražednou rukou,
nyní pak krví tvou zkropena
libovonnou oběť Kristu přináší, úpějí:
Blahoslaven Bůh otcův našich!

PÍSEŇ OSMA.

Dobrotami zveselen, přeslavný,
nad slunce v zemi české,
blahodárnými paprsky s výše osvícen jsi,
velebě Krista po všecky věky.

Tělo tvé svaté, blažený,
přijavši dnes Praha, přechvalné tvé město,
předivné zázraky světu hlásá,
velebíc Krista po všecky věky.

Tichostí ozdoben, předivný,
a rozumem pravé víry se osvítiv,
nejsvětější Trojice jsi se stal opravdu hlasatelem,
velebě Krista po všecky věky.

PÍSEŇ DEVÁTÁ.

Veliké milosti jsi dosáhl, slavný,
a osvítil jsi vesmír,
uzdravení všem hojně uděluje,
stále tě chválícím.

Přijav, Svatý, radost andělskou,
a stoje před Tvůrcem svým,
přimluv se za nás,
stále tě chválící.

Přijav nyní blažený pokoj,
nepřestaň prositi za nás, přeslavný,
abychom se stali účastni svatého blaženství,
stále tě chválíce.

SVĚTILNA.

Od země přistoupiť k Hospodinu,
blažený Václave,
přiď nyní duchovně
a navštiv milostí svou nás,
opěvující dnes ctný tvůj svátek.

Česky přepsal profesor
Josef Kolář
1873.

Č á s t d r u h á

*Středolatská literatura
předgotické doby
románské*

Dva latinští Anonymové:

Nejstarší latinský Život Svatého Václava.

[Crescente fide christiana...]

(Asi 970.)

Český Anonym:

Křesťanské ctnosti Václavovy.

[Úryvek.]

Později pak sešel otec jeho s tohoto světa. I shromáždil se všechen lid země oné, vyvolil Svatého Václava za vévodu na místě otcově a posadil jej na stolec jeho. Tu nadřečený jinoch zůstává v hodnosti vévodské nezapřel vychování svého. Byl věrný a moudrý, pravdy milovný v řeči a spravedlivý v soudech. A když soudcové jeho někoho odsouditi chtěli k smrti, vycházel on bera si záminku ihned ven,

pamětliv jsa toho, co čteme v Evangeliu: „Nesudte, a nebudete souzeni“. Boural také vězení a šibenice všechny podtínal.

Sirotkům byl milosrdný, naříkajícím a vdovám otcem, raněným útěchou. Krmě hladové, napájeje žíznivé, odívaje šaty vlastními nahé, navštěvuje nemocné, pochovávaje mrtvé, hosty a cizince jako vlastní příbuzné rád přijímal. Kněžím a žákům uctivě posluhoval, bloudícím cestu pravdy ukazoval.

Mimo to také pokoru, trpělivost, mírnost, zvláště pak laskavost osvědčoval. Násilně a lstivě nikomu ničeho neodnímal, vojsko pak své nejen zbraněmi, nýbrž i dobrými šaty odíval.

Toto a podobné od svého jinošství, účinný život církevní duševně napodobě, zachovával. Také v čase postním po strmných stezkách od města k městu do kostelů pěšky bos chodil, tak že dokonce v šlépějích jeho krev se ukazovala. Hrubou košili zpod nose, svrchu oděn šaty královskými, nepřestával díky vzdávati jedinému Bohu.

Pročež ve žních za noci vstávaje chodil kradmo na pole, pšenici požínal a na ramenou svých domů nosil, mlátil, mlel a mouku čistil. A podobně přibrav jediného sluhu za bouřlivé noci s vědrem k vodě chodil, kterouž nabíraje mluvil: „Ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého.“ Z vody této domů přinášené a ze zmíněné mouky pekl oplatky. Podobně spěchával za ticha nočního do vinice své s věrným

sluhou. Tam natrhavše hroznů na hromadu a donášeli do světničky své tajně. Pak víno lisovali a nalévali do džbánu. A to činil za tím účelem, aby kněží toho užívatí mohli při oběti spásy Pánu přinášené.

V duši jeho jasnost vzácné perle se skvěla, a uděliti mu ráčil Pán tak velké milosti, že také z bojů co vítěz vyšel. U vzezření byl velebný, tělesně pak neposkvrněný, tak že co mládenec mříti horoucně si přál.... Bylť bez odporu pravý ctitel boží, a mnohé podle přikázání Apoštola domlouváním, důtklivým prošením, vytýkáním k hodům Otce vyzýval, a vysvobodiv z moci ďábelské a uveda do lůna svatě matky Církve stále krmil pokrmem božským.

Z latiny přeložil

Josef Truhlář

1873.

Zázraky Svatého Václava.

[Úryvek.]

Přišedší pak věřících zástupové za prozpěvování nábožných písní uložili svaté tělo Václavovo do rakve a pochovali vedle oltáře, kdež s pomocí Páně a prostředkováním jeho mnohé divy se dějí až po dnešní den. O těchto musíme ovšem něco pověděti.

Drahně času uplynulo potom, když jednou velmi mnoho vězňů v kládě sténalo, každý železné pouto maje okolo krku. Ti pak všichni v úzkostech svých Pána všemohoucího prosili, řkouce: „Pane Bože, pro zásluhy a k přímlově Svatého Václava, pomozíž nám!“ V následující pak noci zaslechli jakoby zvonění, a světlo ozářilo vězení. I roztáhla se kláda jako oblouk, tak že nohy své z ní mohli vytáhnouti. Tu všichni jednohlasně volali, řkouce: „Pane Bože, smiluj se nad námi!“ Ihned ukázala se moc Kristova,

neboť řetězy rozlámány spadly s krků všech na zemi. Propuštění byvše z vězení, kudy šli, vypravovali o velkých skutcích Páně, jež vlastníma očima byli spatřili.

Uzřev zázrak ten jistý pohan, který v témž vězení se nalézal, zaslíbil se Pánu, řka: „Pomůže-li mně Pán skrze zásluhy Svatého Václava, uvěřím v Krista a oddám syna svého službě jeho.“ I spadla s něho ihned všechna železná pouta. Když pak jej opět a opět těsněji spoutali a opět jako prvé s něho okovy spadly, propuštěn jest. I vyučiv se svaté víře dal se pokřtiti a po dlouhá léta byl živ.

Jiného pak týmž způsobem osvobozeného a znova uvězněného, když podobně všechna pouta rozlámána s něho spadla, nedadouce mu víry vzali a prodali vzdáleným pohanům. Tito pak, když skrze zásluhy Svatého Václava na cestě častěji za sebou řetězy s rukou a okovy s šíje jeho spadly, ačkoli byli pohané, vidouce divy boží propustili jej.

Později pak ještě jiného dal kníže zavřít do vězení, který vzdychaje stále Pána vzýval, řka: „Pane Bože, pro zásluhy Svatého Václava pomозиž mi!“ Probudiv pak se ze sna stál mimo žalář na ulici bez okovů na nohou a rukou a bez řetězu na krku. I navrátil se k správci a vypravoval, kterak zázračně pomocí Boží z vězení se dostal. Také jeho propustili.

V témž městě byla jistá chudičká žena slepá

a na ruce chromá. Ta všedši do chrámu a pokleknuvši před hrobem Svatého Václava tak dlouho se modlila, až zraku nabyla a rukama volně pohybovala.

Jednoho pak člověka svázali věřitelé a posadili náhodou vedle téhož chrámu. Ten rozpjal svázané ruce k dolejším dveřím chrámu, řka: „Bože, pomoz mi skrze přímluvu Svatého Václava!“ Ihned volny jsou ruce jeho, i propustili jej.

Byl jeden chromý člověk v zemi Francké, jemuž ve snách zjevil se muž v bílých šatech, napomínaje jej a řka: „Vstaň a jdi do města Prahy, do chrámu Svatého Víta, kde odpočívá tělo Svatého Václava, i obdržíš tam zdraví opět.“ Když pak člověk tento se tvářil, jakoby nerezuměl, opět ve snách týž muž těmitéž šaty oděn, který se mu prvé byl zjevil, přistoupil k němu a řekl: „Proč nevyplnil jsi přikázání mého a nepřišel jsi tam, kde dojdeš uzdravení svého?“ On pak řekl: „Půjdu, Pane!“ A vstav přišel kulhaje ke kupcům a zaplatil jim. Oni pak naložili jej na vůz a přijeli s ním až k zmíněnému chrámu. Když tu modle se u přítomnosti lidu na kolena sklesl, milosrdenstvím božím narovnány jsou nohy jeho. I vstav, díky vzdával Bohu a Svatému Václavu, skrze jehož zásluhy Pán Bůh pomoci mu ráčil.

Z latiny přeložil

Josef Truhlář

1878.

B a v o r s k ý A n o n y m :

Nejstarší modlitba k Svatému Václavu.

[Proinde obsecramus te....]

(Asi 970.)

Protož prosíme tě, S v a t ý V á c l a v e, jakož Pán skrze nejsvětější přímlovu tvou nedávno velmi mnohé lidi z vězení a z okovů vysvobodil, abys tak též i nyní pro nesčíslné nepravosti naše laskavým byl prostředníkem u téhož milostivého Otce, aby nás tento skrze laskavou přímlovu tvou v tomto životě chrániti a neustále ve své svaté službě utvrzovati ráčil.

Aby nás přede všemi úklady nepřátel vidomých a nevidomých mocně opatroval, nemocí chránil, z hrozcích nebezpečností vysvobodil, světských prostopášností, útrap a starostí milostivě zbavil, duševními ctnostmi obdařil a nedal nám ze života to-

hoto vykročiti prvé, než by hříchy naše minulé, přítomné a budoucí odpustil.

Aby úklady zlých duchů od nás odvrátil, aby nás neuvodil v pokušení, nýbrž aby nám dal pokojný život, abychom žijíce oslavovali Pána Otce všemohoucího, a až přijde Pán Ježíš Kristus na konci věku soudit, odděliv nás od beranů postavil nás mezi ovce na pravici a zaslechnouti nám dal přežádoucná slova, jež k spravedlivým svým přijde promluvit: „Pojďte, blahoslavení Otce mého, vejděte do království od počátku věků vám připraveného.“

Čehož účastny učiniti račiž nás Ježíš Kristus, syn Boha živého, jenž s Otcem a Duchem Svatým žije a kraluje na věky věkův. Amen.

**Z latiny přeložil
Josef Truhlář
1873.**

Biskup Dětmar Pražský :

Nejstarší latinská homilie Svatováclavská.

[Licet plura nobis...]

(Asi 976.)

Počíná se řeč o jeho přenesení.

(Incipit sermo...)

Ačkoli, bratři nejmilejší, jest přemnoho věcí, které nám při tomto velebném Přenesení přesvatého těla blahoslaveného našeho patrona Václava před očima září tak, že jich máme vzpomínati, přece jen některé z nich nebo některé jejich vlastnosti vyžadují si práva přednostního, abychom o nich světleji uvažovali.

Neboť zásluha tohoto svrchovaně statečného bojovníka Kristova jest tak zřejmá, že jistota naší víry i naděje plane v této pamětihodné události vznešeností takřka jedinečnou, a duše naše těší se, že jest

přítomna slavnostem, takže se snaží takřka předstihnouti svoji vlastní velikost a sotva stačí, aby sledovala tuto událost svým přemýšlením, vycházejícím z hloubi mysli.

Což jest totiž podivuhodnějšího, než že tělo pod zemí pochované jest neporušeně zachováno, jakoby vonným kořením bylo obloženo po několik období let? Nejenom však, jak hlásají věřící svědkové, uviděvši tento zázrak, že je tělo neporušeno, ale, což je podivuhodnějšího, ukázalo se s ranami zhojenými.

Z latiny přeložil

Alfred Fuchs

1928.

Podobenství o proroku Jonášovi.

(O laudabile viri...)

O chvályhodné zásluhy muže Božího, o zvěsti, již se právem podivovati máme, že S v a t ý V á c l a v téhož si zasloužil, čeho kdysi p r o r o k J o n á š si získal, uzavřený v břiše ohromné velryby!

Tohoto proroka J o n á š e způsobem neobvyklým a nikde neslýchaným již spolknutého vyvrhla ohromná velryba zdravého. Tak i tělo světce V á c l a v a i neporušené i se zacelenými jizvami po Božím příkaze země navrátila.

Proroka J o n á š e, zdráhajícího se plniti příkaz Páně, když byl vyhozen z lodi, strašlivá ihned spolkla velryba, ale po několika dnech, když se pokorně modlil a když byl tloukl na bránu nebes a když slíbil, že lid vinný a zločinný učiní svými napomenutími zbožným a blaženým, nazpět jarého jej vyvrhla velryba ze svého ohromného žaludku.

Tělo tohoto našeho světce V á c l a v a však, který pro Krista zahynul, ale který ve svém vznešeném duchu žádal si nebes, kdež s Kristem užívá věčně blaženého království, přijala země, aby je chránila a měvší je svěřeno, je ukázala nevěřícímu lidu našemu, by se mu podívoval, neboť nepoznalo hniloby, pak aby tváře protivníků zažehla ruměncem, rozmnožujíc veselí jeho přátel.

Z latiny přeložil
Alfred Fuchs
1928.

Gumpold z Mantuy:

Život Václava knížete Českého.

[Avulsa igitur...]

(Asi 980.)

Kapitola třináctá.

Trůnní řeč zvoleného vévody.

(Transcursa interim....)

Když pak zatím proběhl tak šťastný věk mladých let, postoupil kníže v sílu myslí muže, pomalu odmítl od sebe mužně jalových rad dvořanů svých, a zoškliviv si nemálo jich od pravdy se uchylující nevědomost, svolal jistého dne do hradu šlechtice a přátele, důtklivým tímto výrokem je oslovil:

„Ó přátelé a věrní milí, kéž Kristovi! Když jsem já přičiněním někdy rodičů svých chtivě literárním uměním se obíral, mezi jinými výroky učitelů naučil jsem se také, co napsal Pavel Apoštol, jenž dí:

„Když jsem byl maličký, mluvil jsem jako maličký, měl jsem rozum jako maličký, smýšlel jsem jako maličký. Když pak učiněn jsem mužem, vyprázdnil jsem, což bylo maličkého.“ Dle toho povědění nyní i já na sebe pohlížím: hned od počátku mého pacholetství vroucně po tom toužím, abych já bídný tvor Stvořitele všech věcí poznati a službě jeho oddati se mohl, ale co pachole po smrti otcově, jsa mezi bratry nejstarší, nastoupil jsem usnesením vaším v knížectví, mírnou uzdou zákonů a vedením Božím řídil jsem zemi a chránil dle možnosti vlast proti síle nepřátel: vy pak poněvadž nedbajíce v srdcích svých poznání pravdy svrchované a že u víře mi nerovní zůstáváte, ve svých úmyslech, jež převrácenost vaše miluje, které však jsou pravé cestě velice nepodobny, byli jste mi velmi neprávi, ač jsem to posud snášel. Těchto pout, zůstane-li živobytí a panování bez porušení, chci odtud prost a prázden býti, a stav se z jinocha mužem, dle Písma vyprázdním, což bylo jinošského. Nebudu více poslouchati vaší nepravosti, nýbrž řídě činy své příkázáním Božím, pevně státi budu, posilněn jsa vyšší milostí.

Pročež marné budtež šeptů vašich proti mně úklady. Ať minou o schůzích obecných ukrutné vaše rady. Láska k míru ať vře doma i venku v zemi. Práce jakékoli prospěšnosti ať od soudců podvracováním neberou pohromy. Ohavnosti vraždy, již poskvrnění býváte, ať se nikdo více nedopouští. Jestliže

z bázně před králem nejvyšším neustanete od porušování tohoto zákona, hněv náš horoucností k Bohu proti nešlechtníkům rozevřelý každému takovému provinilci hlavu stíti dá.“

Po ukončeném proslovení vznešeného rozkazu účastníci nešlechtného spiknutí v strachu domů odešli a pocítivše svatého knížete ráznou sílu, hrdou pýchu myslí svých odložili a obvyklé úklady proti muži divné svatosti, ač jen na kratičký čas, strojit přestali.

Hned tehdaž osvícením Božím poněkud hnutí barské pod jeho rukou bylo potlačeno, vzrůst pak náboženství katolického utěšeně se vzmáhal, když chrámy uctění Boha zasvěcené, před nedávnem nedbalostí nevěřících pobořené, trvanlivou opravou byly obnoveny, a když kněží, vlasti i zboží zbavení, dobrotivou štedrostí nazpět byli zavoláni: ihned radovala se v končinách těch pod takovým knížetem veškerá Církev, byvši netoliko obnovená než i hojnými dary muže svatého obohacena, rozšířena a zvýšena.

Z latiny přeložil
František Jan Zoubek
1873.

Přípitek Svatému Michalu.

(Sub cuiusdam vero....)

Jistého slavného a radostného dne za svítání B o l e s l a v, onen přítel lsti, dům svůj všelikou hojností okras, jaké kdy míval ten národ, co nejpečlivěji skvostně ozdobil, služebníkům pak nařídil, aby vystrojili hostinu, jaká jindy nebývala. Sezval přátel pod rouškou veselosti, i k samému knížeti s prosbou přišel do paláce, žádaje, aby zvláště on při bratrském hodování přítomen býti ráčil. Václav bohumilý z jeho upřímnosti, ačkoli byla falešná, veliké měl potěšení, vzav bratra pod paždí, vešel do domu k veselým hodům.

Zasedli k hostině. Když pak za hodnou chvíli někteří divocí hosté vínem byli opojeni, lest dlouho strojená, nemohouc déle se utajiti, jako jednou myslí všechněch k zavraždění muže svatého rozpálila. Lidé ti zlomyslní, majíce dýky pod rouchy ukryté, třikrát vstali a třikrát jaksi umdlení zase na stoličky se pode-

přeli, a jsouce v síle a odvaze ovšem oslabeni, protože ještě nepřišla hodina utrpení Bohem souzená, nechali jej bez pohromy.

Věc ta nebyla vévodovi nepovědoma, ale nebál se nebezpečí, posilněn jsa jistotou božské ochrany, ačkoli byl varován opatrností služebníka, který mu pošeptal do ucha, co proti němu obmýšlejí. Nehnul se ani se stoly, laskavě jako místo hostitele ochotně pobízeje bratra i ostatní hodovníky, aby rozveselili se. Za chvíli pak, když bylo po stole, pozvedl se, nalil vína do sklenice a oslovil všechny lahodně tímto slušného pozdravení pronesením:

„Spasiž vás spása všechněch Kristus! Kalich, jež v ruce držím, vypítí na lásku S v a t é h o M i c h a l a A r c h a n d ě l a nikdo z nás se neostýchej, ctíce láskou tou dle možnosti ducha jeho vznešenost, a prosme z hloubí srdcí svých, kterékoli hodiny zákonem přírody vyprší konec našeho živobytí, aby ráčil býti duší našich ochotným příjemcem a laskavým vůdcem do rajské blaženosti.“

A hned po té řeči vypil, a každému zvlášť s touž láskou a se sladkým políbením poháru k vypití podával. Po tak ctném stolování neohroženě a bez pohromy domů se navrátil, jelikož řízením Božím jeho umučení bylo odloženo.

Z latiny přeložil
František Jan Zoubek
1873.

Zázračný návrat do Prahy.

(Quiescente ibidem....)

4

Když tam ctěné tělo odpočívalo po tři léta, zdálo se věrným některým času nočního, aby vnuknutím Božím odtud do kostela Svatého Víta Mučedníka, jež Svatý Václav sám byl vystavěl, přeneseno a v něm nábožnějším způsobem bylo pohřbeno. Probudivše se ze spánku, vidění uvěřili, i ačkoli ukrutnosti knížete Boleslava se obávali, v tiché půlnoci se strachem hrob otevřeli, vzácné tělo Mučedníka, rakve neotvírajíce, na vůz položili a pečlivě uvázali.

A jdouce cestou, kudy tam se chodí, přišli k potoku Rokytnici, přes nějž hovada vůz táhnoucí pro velikou hloubku přebrodit se a přejíti nemohla, a na žádném břehu ložky ani přívozu nebylo. Zastavili a ohlíželi se vůkol. Most zdýmáním vody již rozdrcený sesul se, dřev na opravení jeho nebylo lze nalézt. Co dělati? Když v takové vězeli úzkosti, náhle pozvedli zraků svých, a ejhle, divnou v tu chvíli pomocí Boží

stál na druhém břehu vůz se všech stran vlhkostí vody nedotknutý.

Zázrakem takovým sami trochu zaraženi jsouce, na koních potok přebrodivi, a nepouštějíce s očí vůz břemenem posvátným obtížený, tím rychleji k místu určenému dorazili, a chválíce Boha, s rakví do kostela vstoupili. Dveře tu pečlivě zavřeli a po vroucných modlitbách rakev otevřeli: a ejhle, mrtvola po celém těle neporušena a rány všechny zaceleny, takže toliko stopy ran se spatřovaly. Toliko rána mečem bratrovým učiněná, otvírajíc se, krví viděla se prýštěti. Zavřevše opět rakev, u přítomnosti zástupu věřících a za zvučných zpěvů kněžstva, před samým oltářem pochovali drahé tělo, aby slavnou památkou bylo oslavováno

Z latiny přeložil
František Jan Zoubek
1873.

Anonym kodexu Erlangenského:

O následování Kristova Umučení,

Z homilie Svatováclavské.

[Si enim bone...]

(Axi 980.)

Poneseme-li svítilny dobrých skutků s Pannami moudrými, nalivše do svých nádob oleje radosti, totiž svědectví dobrého svědomí, budeme čekatí návratu Pána svého ze svatby, na níž pravice Otcova spojila s Božstvím povahu lidskou, až po druhé vrátí se zjevně mezi lid čistého srdce, který spatří Boha bohů na Sioně. Budeme tehdy diváky nevýslovné slávy jeho, kterou touží spatřiti andělé a všichni, kdož zaslouží aby byli započtení mezi syny výšin.

Jest vpravdě důstojno, abychom nazývajíce Boha svým Otcem, byli také jeho syny v poslušnosti, a jsouce k obrazu jeho stvoření, bychom shodou ctností, které jedině činí člověka blaženým, obráželi jako

v zrcadle jakémsi jeho podobu zbožnými mravy, jakož praví sám Pán k Mojžíšovi: „Svatými buďte, neboť svatý jsem Já!“

Synové mají povinnost, aby ukazovali svoji otcovskou podobu tím, že tělo udržují na uzdě, aby to, což z Boha zrozeno jest, dovedlo přemoci svět a lakadla jeho. Tak velice totiž Bůh ukázal svoje milosrdenství lidem, že ty, kteří doufají v záštitu Jeho křídel, opojil hojností domu svého, že z potoka svojí rozkoše až do úlitby krve své napojil mnohé, neboť Ten, u něhož tryská zdroj života, nedává svým údům okusiti bázně smrti a ujišťuje, že i vlasy jejich hlav má sečteny.

Následování mučedníků Kristových vede nás k tomu, abychom byli přijati za syny, abychom plně obdrželi tento dar nejlepší a dokonalý a vstoupili k Otci Světel, spatříce slunce spravedlnosti, Krista Pána našeho, aby i služebník jeho byl tam, kde je On Sám, který s Bohem Otcem a Duchem svatým živ jest a kraluje po všecky věky věkův.

Z latiny přeložil

Alfred Fuchs

1928.

V a v ř i n e c z M o n t e c a s s i n a :

Utrpení Svatého Václava.

[Dominus ac redemptor noster...]

(Asi 992.)

Č t e n í d r u h é.

Mládí kněžice Václava.

(In provincia namque...)

V Germanii, která, jak se praví, není tak veliká jako mocná, jest kraj, jež obyvatelé S l a v o n i i nazývají, nejen hojností všelikých věcí oplývající, nýbrž i dostatečně slynoucí hrdinskými a bojovnými muži. V tomto kraji leží město od pradávna nazvané P r a h a, jež hodíc se za sídlo královské od vladařů oněch končin bývá obýváno.

Kdys tedy jistý V r a t i s l a v ujav se slavně vlády a obýváje tu rozšíření pravé víry za nejbedlivější péči vladařství svého měl. Jemu podle zásluhy

pravověrnosti jeho tak velikého vítězství s nebes poskytnuto, že milostí Boží nepřátele své téměř bezpočetné slavně přemohl. Ten jsa věku kvetoucího s bohubilou manželkou, již ze vznešeného rodu byl pojal, prvorozeného zplodil syna V á c l a v a, lesknoucího se tak krásou tělesnou, jak později bezúhonností mravů převelmi skvělým se proukázal.

Tento po uplynutí let dětských, jež, pokud onen věk dovoloval, u skvělém vychování byl ztrávil, když k věku mládeneckému dospěl, od vlastního otce dán jest na učení věd božských. V těchto tak skvěle s milostí Boží prospíval, že v krátkém čase přede všemi spolužáky se vyznamenáváje v každém ohledu za rovna učitelům svým považován byl. Neboť oddávaje se obyčejným toho věku hrám, nezapomínal na to, co kdy od učitelů byl slyšel, nýbrž pravdy božské, jež u přítomnosti učitele náboženství srdci byl vštípil, tytéž i za nepřítomnosti jeho v knize srdce svého opakovával.

Z latiny přeložil
Josef Truhlář
1873.

Zázračný vjezd do Prahy.

(Cum igitur...)

Když tedy ... mrtvé tělo ... do svého města, totiž Prahy, přenášeno a tam se slušným uctěním znova pochováno bylo, totiž v chrámě Svatého Víta Mučedníka, když po cestě čtyřspřežným vozem je vezli a četný zástup kněžstva a lidu s ctihodným biskupem voskové svíce nesouce a žalmy a chvalozpěvy prozpěvující provázeli, divným způsobem zázrak za našich časů velmi řídký se udál, nikoli, jak věříme, bez pokynutí všemohoucího Boha, stvořitele všech věcí, jenž slunci paprsky, měsíci obměny, zemi lidi, nebesům anděly udělil.

Neboť, jak nám od jistého hodnověrného obyvatele nadřečeného království slovanského sděleno, jakmile k vyvýšenému místu řečeného města přišli, koně vůz táhnoucí náhle se zastavili a majíce nohy jakoby k zemi přirostlé nemohli s místa. I hleděli pohnati je vozkové otěžemi, bitím, pokřikem a postrkováním

rukou, jak mohli, než, jak jsme řekli, na žádnou stranu je pohnati nemohli.

Zatím přišel bratr jeho, krví bratrovražednou poskvrněný, a jakoby skutku svého litoval a želel, se slzami a třesoucím tělem nad mrtvolou zavražděného bratra sklesl prose za odpuštění spáchaného proti bratru zločinu.

Potom uzavřeli všichni, že vypřáhnuvše koně více spřežení volů zapřáhnou, aby snáze vozem pohnuli, avšak i takto marně se namáhali. To vida biskup posly do města rozeslal a pro ostatní kněžstvo na rychlo vzkázal. Kteréhož rozkazu rádi poslechnuvše spěšně přišli a k všemohoucímu Pánu spolu s biskupem a lidem, který k doprovodu svatého těla onoho se byl sešel, pokleknuvše k zemi a ruce k nebesům rozpjavše se modlili, aby Bůh, jemuž vše s vůlí jest možností, milostivě vyplniti, zač s nábožnou myslí a důvěrným srdcem žádali.

Jejich modliteb, slzí a zbožných myslí neoslyšela nesmírná laskavost Boží, nýbrž udělila jim, zač žádali, jelikož, jak Žalmista pravdivě svědčí, milostiv jest všem, kteří jeho v pravdě vzývají. Neboť týž vůz, který prvé čtyřmi koňmi a skoro dvanácti spřeženími volů popojeti ani jinak se pošinouti nemohl, potom po skončené modlitbě věřících pokynutím všemohoucího Boha, jenž řídí okršlek světa, s rychlostí velikou jedním toliko spřežením volů pohnut jest.

A tak do města Prahy u velikém průvodu věřícího lidu vzácné tělo onoho svatého krále a Mučedníka božího Václava přiveženo a v stříbrné rakvi složeno jest v chrámě Svatého Víta, Mučedníka Kristova, vedle oltáře téhož Mučedníka.

Z latiny přeložil
Josef Truhlář
1873.

V a v ř i n e c z M o n t e c a s s i n a :

Nejstarší hexametry o Svatém Václavu.

(Aṣi 992.)

VZÝVANÍ LEGENDISTOVO.

(Christe salus hominum...)

Kriste, lidí spáso, stvoření v němž všechno spočívá,
z lůna neposkvrněného vyšedší Paṇny velebné,
jenžto bludů lidských světlem božským tmy zaháníš,
srdce zažeh našeho smyšlenky liché, tě prosíme,
zíratí dej nám zář, již bezcestné bludy hasnou,
skutky bychom Mučedníka slavného vyprávěli,
zbožnou chvalořečí, hodné povšechné na věky úcty.

VĚŠTBA MUČEDNICTVÍ.

(His placidus dictis...)

Těmto ochotně slovům dopřej sluchu svého oteckým,
ústý je mými sluhů pán Bůh vzkazuje všemohoucí.

Ověnčen korunou mučednictví do nebe vejdeš.
Slibovaným, žádám, královstvím jen nepohrdni,
než nábožně žije smilování měj s ubožáky.

OSLAVA MUČEDNÍKOVA V RAJI.

(En renitens astris...)

Aj v hvězdách skvoucí se kterak též na světě září,
ve hvězdách co drží, nám lidem okazuje.
Nejvyšší z králů tomu připravil oslavu králi
ve hvězdách nejenom, než tolikéž na zemi.

MODLITBA UVĚZNĚNÝCH.

(Qui vinctos Herebi...)

Jenž ze chřtánu pekel, nevinen jsa, jsi vězně vykoupil,
zásluhami smířen Václava pozři na nás!
Svatý Václave, račiž pomoci nám ubohým,
Mučedníku boží, přispěj nám, služebníkům svým!
Sláva ti, Kriste, budiž, jenž prosbami Václavovými
usmířen snímáš s nás viny neskonale.
Což divu jest, Mučedník okovy snímal-li železné,
jenž, okovy spoután Krista, mocen toho byl?

Z latiny přeložil

Josef Truhlář

1878.

K ř i š ť a n :

Život a umučení Svatého Václava.

Latinská legenda.

Asi 995.

ÚVODNÍ SLOVO LEGENDISTOVO.

(Domino et ter beato...)

Pánu a třikrát blaženému V o j t ě c h o v i, svaté Pražské církve Boží druhému biskupovi, bratr nejponíženější a ze všech mnichův ani názvu posledního nezasluhující, K ř e s ť a n pouhým jménem, přeje v Kristu Ježíši hojnost zdaru a štěstí podle přání.

Shledávaje, že utrpení blaženého V á c l a v a i báby jeho blažené paměti L u d m i l y, kteřížto jako nové hvězdy světlem svých ctností září své české vlasti i všemu národu, rozličně jest spisováno a neúplně vyloženo, uznal jsem za hodno požádati vaši

svatost, rodem z téže krve pocházející, abych z vašeho rozkazu i povolení směl je poopravit nebo chybí-li něco, vyptati se pozůstalých ještě z doby té kmetův nebo kterýchkoliv lidí nábožných a svědomitých, kteří skutky jejich buď na své oči byli viděli nebo doslechem od jiných o nich dozvěděli, a tu doplniti. A vzal jsem si to také na péči nikoliv z nějaké chlouby, poněvadž věru nadobro nezkušen jsem v řeči a všelike uhlazenosti slovní neznalý. A kdybych i toho všeho s dostatek měl, přece tíže hříchů vystříhala by se zásluhy tak velikých osob hlásati. Než jakkoliv nezpůsobilst naše i nestatečnost převeliká jest a vzdělání naše, k vzdělání školskému-li se přirovná, vzděláním býti přestává, nevzdávaje se přes nesmírnost svých vin naděje odpuštění, pokusím se s důvěrou v pomoc těchto Svatých písmem zaznamenati, jak se věci mají.

Ale dříve všeho říci jest, že kdyby ostatky takových a tak vynikajících Svatých a hodných svědkův Kristových mocí znamenitých zázraků bující uloženy byly v končinách Lotharovcův nebo Karlovcův a jiných národů křesťanských, dávno by děje tyto písmem, abych tak řekl, zlatým byli vymalovali, zpěvem responsorií a antifon s povzbuzujícím kázáním ozdobili a přemnoho klášterův vystavěli, ačkoliv sami plesati mohou, že chovají ctihodné zástavy jim podobných mučedníků, vyznavačů, panen a ostatních Svatých.

Než my toho všeho pohřešující a tyto, abych tak vyznal, po Bohu jedině majíce, skoro nedůstojně se k nim chováme a moc jejich co den nehodni vidouce, jakoby nevěřícími zůstávající, jim sloužiti neohceme. Tolik aspoň budiž o naší nedbalosti řečeno.

Nyní vás prosím, slovutný velekněže a bratrovče nejmilejší, když jste mně nezasloužilému toto dílo na se vzíti kázal, byste mi prosbami u společného našeho ochránce pomáhal, aby ten, jenž zásluhami svými uvedl vás v hodnost biskupskou, až vám někdy u Krista Pána korunu slávy za zisk z ovcí svěřených vytěžený zjedná, nám aspoň odpuštění hříchů vyžádati ráčil. Též snažně prosíme, aby vaší stkvělou moudrostí, cokoliv pošetilost naše nemoudře prořekla, bylo vymazáno a učeností vaší okrášleno. Také svojí autoritou račte toto potvrditi, aby aspoň po vaší diecési bylo to opisováno a čteno. Toto tedy zkrátka předeslavše, vzchopme se a vypravujme tyto děje, jednak zásluhami blaženého Mučedníka, jednak vašimi modlitbami jsouce podpírání, s pomoci Pána našeho a Spasitele Ježíše Krista.

Z latiny přeložil
Antonín Ludvík Stříž
1921.

Stavba chrámu Svatovítského.

(Qua opinione christicole....)

Dověděvše se o V á c l a v o v ě smýšlení křesťané jako včely do oulu k němu se hrnuli, neméně kněží a žáci i přemnozí služebníci Kristovi z Bavor, Šváb i jiných zemí s ostatky Svatých a s mnohými knihami. Tyto všechny s poctivostí velkou přijímal a vděčen jsa k nim vděků docházel, jak se slušelo. I daroval jim hojnost zlata a stříbra, krzen, vzácných věcí neb oděvů, a sloužil všem podle potřeby. I divili se všichni tito učitelé jeho učenosti, tak že provolávali se zdál se Žalmistou: „Nade všechny učitele své jsem porozuměl, poněvadž přikázání Tvá jsou myšlenkami mými“ onen, v jehož duši lesk vzácné perly se skvěl.

Potom vnuknutím milosti Boží chrám Páně k počtě S v a t ě h o V í t a M u č e d n í k a založiti chtěje vyslal posly do Řezna k biskupovi, k jehož diecési Čechy tenkrát náležely, aby podle předpisů církevních dovolil jemu biskup vystavěti chrám, řka: „Otec

můj vystavěl druhdy chrám Páně k poctě Svatého Jiří, já pak s povolením vaším podle téhož zvyku založiti chci chrám k poctě svatého mučedníka Kristova Víta." To uslyšev ctihodný biskup s díků činěním rozpjál ruce ku Kristu Pánu a řekl: „Synu mému, blahoslavenému Václavovi, až se vrátíte, takto vyřídte: Chrám tvůj již nejpěkněji před Pánem vystaven stojí." Uslyšev to vévoda s rozjařeným srdcem brzy položil základy chrámu a zdi co nejkrásněji dal postavití.... Ve chrámu tomto, když ho stavěli, procházeje se kdys vyslovil prý verš Žalmisty: „Toto jest odpočinek můj na věky věkův."

Z latiny přeložil
Josef Truhlář
1873.

Zázrak s uchem Svatého Václava.

(Auricula eius...)

Úryvek.

Také ucho Světcovo, kteréž bylo nadobro mečem uřato a od sestry jeho, podle jeho zjevení bylo nalezeno, našli přirostlé na své místo a úplně zhojené. Byla pak ona ctná paní, sestra blaženého Mučedníka, jménem **P ř i b y s l a v a**, již od kolébky naučena Kristu Pánu sloužiti podle učení evangelického bez úhony. Když ji Pán byl zprostil jha manželského, všecka se oddala službě Boží, prahnoucím duchem žíznila po tom, aby v posvátný závoj byla zahalena, a dnem i nocí bez ustání na modlitbách, bděních a postech trvajíc. K ní to ve vidění přistoupil blažený Václav a pravil: „Pronasledovatelé uřali mi ucho, a dosavad leží mezi stromem, stojícím u kostela a zdí téhož chrámu od té chvíle, co bylo uřato.“ Na toto zjevení ctná paní vytrhnuvši se ze spánku a vyhledavši

●

to místo u kostela, nalezla tam poklad přesvatého ucha jeho, a s uctivostí a radostí velikou jej zdvihnuvši a Bohu všemohoucímu děkujíc, šla k hrobce bratra a pána svého a Mučedníka, s několika nejvěrnějšími ji u veliké uctivosti otevřela, ucho tam vložila a pečlivě ji zavřela. A po přenesení jeho ctných ostatkův tak neporušené a k tělu přirostlé je našli, jak jsme prve pověděli, jako by meč se ho nikdy nebyl ani dotkl. Shromáždivše se tedy, co se jich jen mohlo sejíti, kněží i lid, s hymnami a písněmi uložili svaté tělo v rakev a pochovali v basilice Svatého Víta Mučedníka, kdež z milosti Páně pro zásluhy svatého mučedníka Václava děje se mnoho a nesčíslných zázraků k chvále a slávě jména Krista Pána našeho.

Z latiny přeložil
Antonín Ludvík Stříž
1921.

O věrném Podivenovi.

(Nunc deo auctore...)

Úryvek.

Nyní z moci Boží o nových zázracích povím těm, kteří o novém mučedníku chtějí upřímně věděti. Když slavný zápasník Boží byl umučen a dobyl triumfu, když zašla hvězda, jež po veškeré zemi svými zásluhami zářila, a když všickni ti, kteří oddaně k němu, jak jsem pravil, byli lnuli, nebo které k službě Kristově byl shromáždil, dílem od bezbožníků mečem byli utraceni, dílem rukama zlostníků v řece pohřbeni a ostatní po všem světě se rozprchli, jeden bojovník jeho, jménem P o d i v e n, kterýž, jak jsme pravili, býval účastníkem a druhem jeho ve všem, co Mučedník dříve byl činil, a o kterémž jsme slíbili pověděti, co nám známo, po té, co pán jeho z tohoto života se odebral ke Kristu, do Němec se utekl a tam dlouho ve vyhnanství prodléval. Později domnívaje se, že pokoj je obnoven ve vlasti, vrátil se a po nějaký čas doma zůstával, dlouho se skrýváje. Pověděl bych o něm, s jak vroucí láskou, s jak bezúhonnou

věrností pána svého za jeho života miloval, kdyby sama věc, o které hodlám psát, s dostatek toho neukazovala. Ten jednoho dne zažívaje trpčeji než kdy jindy bolest, kterou měl v srdci od té doby, co pána svého byl pozbyl, vzal meč a kvapem běžel k domu jistého muže, o kterémž věděl, že byl hlavou smluvené vraždy a spiknutí proti Svatému Václavovi a že jeho rukou především byl blažený tento zavražděn. A přišed tam zastal ho odpočívajícího v teplé lázni, jež v lidové řeči nazývá se jizba. Ale on vida ho přicházejícího, podle obyčeje lidového pozdravil ho řka: „Zdráv buď, příteli, zdráv buď.“ Tento však, jehož osrdí bylo žalem vypáleno, dal v odpověď: „O moje zdraví postará se Bůh, ale ty již všeho duchovního zdraví jsa zbaven, v hříchu svém umřeš a na věky zahyneš.“ A obořiv se naň zabil ho, a útekem doufaje se zachrániti, spěšně vyběhl. Ale když zašel do lesa a bezpečně již krácel, donesla se zpráva o smrti bojovníkově a skutku jeho utratitele onomu bratrovrahu. I dal rychle zbrojnoši svými obstoupiti les a tam jej brzy chytivše, osidlem ho oběsili. Maje vyprávěti o něčem velikém, přiznávám se, že pro neobyčejnost jeho jsem se rozmýšlel, zda bych neměl raději mlčeti. Ale poněvadž neustále se to rozhlašuje, ústy přemnohých, kteří nad slunce jasněji o tom vědí, uznal jsem za nedůstojno, abych mlčel. Visel tam tři léta, ani pták, ani šelma, ba ani lidského masa tlení a hniloba nezmocnily se jeho těla, ale jako na živém nehty a

vousy rostly a vlasy jeho zšedivěly až do nejbělejší bělosti. Posléze onen bratrovrah přemožen jsa studem, poněvadž zázrak Páně po všech národech se rozhlášoval, dal jej na témž místě zahrabati do země. Ale ani tak nebylo lze skrýti skutků Božích, ba ještě aby zjeveny byly zásluhy jeho služebníka všemu kmeni, přechásto kolemjdoucí vídali v noci na jeho hrobě světlo nebeské hořící. A to tak dlouho se dalo, až se všech stran lidé scházejíce se dary přináseti počali a na hrob pohřbeného dárky své nábožnosti kladli a života svého osudy Bohu a tomu zabitému poroučeli. Za dlouhý čas tělo muže toho bylo z místa toho vyzdviženo a s nábožností klerikův, mužův a žen nábožných přeneseno a uloženo na hřbitově chrámu Svatého Víta tak, že Svatý Václav v chrámě a vojín onen venku ležící pouhou zdí jsou od sebe odděleni.

A tuto slávu získala mu jeho upřímná věrnost, s jakou pánu svému za života jeho věrně sloužil. Neboť byv správcem nade všemi, kteří přebývali v domě Svatého Václava, všecky téměř čeledíny od nejposlednějšího až do kuchařů tak naučil, že skoro nikoho nebylo na dvoře, aby neuměl hymen žalmistův zpívatí nebo psátí, nebo aby neznal něčeho, co náleží k církevním obřadům. Všecky jako své syny miluje, ode všech jako otec byl ctěn. Bylo-li mu kdy uloženo rozdělití almužnou deset peněz, sám z věrnosti k pánu svému přidával pět. Když pak se kázalo třicet nebo ještě více chudých podělití potravou, on dal ještě pat-

nácti. Proto i od Boha podle přislíbení jeho zasloužil si uslyšeti slovo Evangelia: „Aj, služebníče dobrý, že u malém byl jsi věren, nad mnohým tebe ustanovím,“ a s pánem svým tělesným zasloužil si vejíti v radosti Krista všemohoucího bez konce trvající. A bylo v noci vídati světla hořící v basilice, kdež oba svatí odpočívají, a často přemnozí slýchali tam hlasy andělův žalmy pějících.

**Z latiny přeložil
Antonín Ludvík Striž
1921.**

Souboj s knížetem Radslavem.

(Igitur si cuncta...)

Úryvek.

Kdybych tak pokoušel se pérem zachytiti všechny zázraky blaženého Mučedníka, kteréž Bůh ráčil skrze něj ukázati, spíše světlo než blána by mi došla. Neboť všemohoucí Hospodin k chvále a slávě jména svého na přimluvu bojovníka a mučedníka svého Svatého Václava jedny z žaláře vyvádí, mnohé z okovů, jiné z pohrom neb rozličných nemocí vytrhuje a vysvobozuje ze soužení a nesnází všelijakých a od nepřátel viditelných i neviditelných. Též těm, kteří v bitvě zápasí, Bůh nezřídka na prosby tohoto Svatého zázraky a chvalitebnými skutky přispívá, všem Václava se dovolávajícím pomáhá, jakož i jemu ne jednou ani dvakrát, dokud panoval, živými a jasnými zázraky byl pomohl. Neboť hrad jeden, jménem Kouřím, maje mnoho lidu vyvyšoval se a se svým knížetem strožil vzpouru proti tomuto Svatému. Ale když s obou stran dosti krve bylo prolito, zalíbila se všechněm ta rada, aby vévodové sami dva spolu bo-

jovali, a který zvítězí, ten aby vládl. Když knížata vyšli, aby se utkali, kouřimskému Bůh nebeský odhaluje nebeské vidění, svatého totiž Václava jak na jeho čele stkví se obraz kříže svatého. Spatřiv toto, daleko zahodil zbraň a padl mu k nohám a prohlašoval, že nikoho nemůže přemoci, komu Bůh takovými znameními na pomoc spěje. A když toto vyznával, svatý vévoda pozdvihl ho k políbení míru a jej i hrad jeho ve svou moc pokojně utvrdil, dáváje mu správu hradu, dokavad by byl živ. V pravdě kříž byl uzřel, poněvadž Krista následoval a přešťastně dospěl království, v kterémžto Kristus s Otcem i Duchem Svatým kraluje na věky věkův.

Z latiny přeložil
Antonín Ludvík Stříž.
1921.

J a n K a n a p a r i u s :

Život Svatého Vojtěcha.

(Est locus in partibus...)

(Asi 1000.)

Vjezd do Prahy Svatováclavské.

(Consecratus ille festo...)

V o j t ě c h tedy vysvěcen byv v Mohuči za biskupa na den přátel Pána našeho Ježíše Krista, Petra a Pavla, u velikém průvodu na koni do drahé vlasti se bral. Kůň však, na jehož hřbetě seděl, nikoliv podle obyčeje divokých koní ani příliš rychle nešel ani nenosil úzdy zlatem a stříbrem se třpytící, nýbrž po venkovském obyčeji konopným provazem na ústech sevřen krácel podle vůle jezdce. I přijeli k svatému městu Praze, kde slavný vévoda V á c l a v druhdy kraloval a žítí ve službě Boží za svou nejhlavnější povinnost měl, potom pak mečem nelaskavého bratra svého vzácného mučednictví došed patrnými úkazy a velkými až podnes zázraky zásluhy své osvědčuje.

Tu nový onen biskup rozvázav obuv bosou nohou do města vešel. Potom s pokorným a skroušeným srdcem patřičnou modlitbu vykonav za veliké radosti občasně na křeslo biskupské dosedl.

**Z latiny přeložil
Josef Truhlář
1873.**

Bruno Querfurtský :

Život Svatého Vojtěcha.

(Nascitur purpureus flos...)

(Asi 1008.)

Potrestání rouhačů.

(Quinque fratres habuit...)

Pět bratrů měl biskup Vojtěch, kteří všichni mečem sešli. Z těchto bratr starší vstoupiv do služby císařské vyšel na pomoc k podmanění pohanů, kdež také s Boleslavem, vévodou polským, v přátelství vstoupil. Týž Slavníkovec císaři si stěžoval, že mnohá příkoří český vévoda Boleslav bez milosrdenství jemu a bratrům jeho způsobil. Až do jeho příchodu a pozdního návratu zůstavší doma čtyři bratři obdrželi mír a od vévody přípověď bezpečnosti, přísahou ztvrzenou.

Ó božské a lidské věrnosti! Je-liž katolík lepší než pohan! Běda člověku, v jehož srdci zlá lest se skrývá! Ach, neblahé časy naše! Moudrým nazýváme, kdo umí klamati, kdo med má v ústech, v srdci úskoky! Ejhle druhý Jidáš, jenž skrze mír umí způsobiti válku, sli-

buje život aby přinesl smrt: slibem zavázal se Boleslav, aby znenadání zavraždil bratra. Příkladu nehledej daleko: v tomže pokrevstvu zabil S v a t ě h o V á c l a v a vlastní bratr. Kdož by při tom neoplakával surovost bídy naší...

I uvěřili přísaze, volně se procházel lid po poli, neboť obdržev slib na válku nepomýšlel. Než velmi blízko bylo nebezpečení městu, které bezpečným se mnělo. Neboť ejhle! nepřátelé znenadání vyrazili a rozprášivše zástup město obklíčili. V sobotu před svatým V á c l a v e m M u č e d n í k e m válku počali, ano i v sám den sváteční v oblehání bojovně pokračovali, svěcení svátku si nevšímalí, jelikož sladké nepravosti jako dobré pokrmy milovali.

Nic nespomáhalo, že obležení v městě svátek světiti žádali, naopak obléhající ještě na ty, kteří se ukázali venku, pyšně pokřikovali: „Vaším-li svatým jest V á c l a v, naším zajisté jest Boleslav!“ Než ačkoliv později města dobyli, přec potrestáni jsou za surovou řeč tuto. Neboť onoho dne mečem obyvatelů města padlo mnoho nepřátel, a všichni, kteří k tomu znesvěcení byli radili, buď mrtvi jsou neb slepotou ranění a rozprášení zle žijí.

Z latiny přeložil

Josef Truhlář

1873.

M n i c h i t a l s k ý :

Umučení Svatého Václava.

(Oportet nos fratres . . .)

(Asi 1030.)

H l a v a d v a c á t á p r v n í .

Mučednická smrt Václavova.

(Huius diei sole . . .)

Když se pak toho dne slunce již chýlilo k západu a soumrak blízké noci již povstával na nebi, muž Boží počal s velkou horlivostí se modliti a udělovati almužny a odříkati se všech světských žádostí, očisťovati svoje svědomí zpovědí čistou, všecek se umývati pokáním ze hříchů, duši svou a stádo svěřené poroučeti Pánu Bohu, neboť měl předtuchu svého mučednictví a věděl dobře, že mu nastává konec tohoto života.

Mezi tím minula největší část té noci, nastala chvíle kuropění a služebník církve zvonil na jitřní.

Malou chvílku před tím ctihodný muž naklonil hlavu na svém lůžku, dav odpočinouti unaveným údům a ještě neusnul a ani plně nebděl, ale ležel jaksi s myslí nepřítomnou. Ihned však, jakmile zaslechl znamení, pohrdl sladkým spánkem, rychle povstal z lůžka svého a běžel spěšně ke kostelu. Vstoupiv pak do kaple, vrhl se na zem, zkroušen jsa v srdci pro své hříchy hořce plakal a k jedinému Pánu, kterého vždycky miloval, se modlil za své pronásledovatele a prosil ho, aby mu ve dnech navštívení neodpíral Své pomoci. Povstav tedy od modlitby poznamenal se znamením kříže, v nejhlubší tichosti naslouchal zpěvu jitřnímu a po mnoha modlitbách a slzách poručil se Pánu, a pak, aby si trochu odpočal, konečně se vracel do paláce.

Když pak povstal z lůžka růžový Titan, sotva počalo jitro svítati, B o l e s l a v, syn nepravosti, umělec a učitel podvodu, palivo a potrava veškeré zvrácenosti, pronásledovatel a bořitel veškerého dobra, dobře pamětliv jsa zbraní, kterých se před tím chopil proti člověku svatému tajně, ale maje i zločinné spiklence s sebou svolané, s nimi uprostřed cesty v jakési jeskyni se skrýval, aby bratra svého zavraždil nestřeženého a nevědomého, jemuž však sám Bůh dal vědomost a předtuchu jeho mučednictví. Tento zlořečený člověk totiž těžce nesl v srdci svém a velmi se rmoutil, že včerejší jeho spiknutí nic nebylo platno a že jeho bratr odcházel z hostiny zdráv a neporušen.

Jakmile však spatřil svatého muže, kráčejíciho ze svatyně, po způsobu vlčím z jeskyně náhle vyskočil a bezbožným mečem opásán šel sám svému bratru vstříc. Jakmile jej muž Boží spatřil z dálky, že přichází, nejdříve jej pozdravem oslovil a pravil: „Sám Otec nebeský tě zachovej, dobrý bratře. Měj dík ne-smírný od nejvyššího Pána, že jsi byl dobrým hostitelem na věřejším kvasu.“ Na tyto pozdravy medem slynoucí onen zlostník ničeho neodpověděl, ale vytáhl meč a ze všech sil uhodil na hlavu svatého muže a pravil: „Lepší kvas ti dnes připravím, ještě dříve, než odtud a ode mne odejdeš.“ Po tomto úderu meč ukrutného nepřítele odskočil zpět a neublížil ani trochu posvátnému temeni člověka nevinného. Neproděval neblahý bratrovrah a zdvojil ránu; ale i tentokráte zůstal muž Boží neporaněn a nepřemožen. Jakmile však nečistý katan viděl, že ničeho nezmůže, pozdvihl ruku ještě výše a chtěl potřetí udeřiti nevinnou hlavu, ale pro strach vypadl meč z rukou jeho. Svrchovaně statečný voják Kristův Václav jej uchopil za jílec a zamával jím hrdinně nad hlavou Boleslavovou a pravil: „Nevidíš zázraků Božích, strůjce zločinu? Co mi nyní brání, abych prolil tvoji krev? Věru, právem by se mohl obrátiti výsledek tvé ukrutnosti proti tobě samému, který jsi stále neprávem toužil po mojí záhubě. Ale nechci, aby o soudném dni vyhledávána byla ode mne krev bratrská, ale raději, aby moje krev byla žádána od tebe. Přijmi

meč, urychli vraždu, neodkládej, co se musí stát! Ejhle, jsou mi již připraveny slavné odměny mučedníků, ale tobě věčné plameny za bratrovraždu!“

Bratr bezbožný přijal meč a neustále hlasem velikým volal, spojence své na pomoc vyzýval proti muži Božímu, jakoby se bál, že bude přemožen, mečem sem a tam mával a přetvařoval se, jakoby z donucení a po útoku bratrově se bránil, byv dříve napaden. Ihned přiběhnou bezbožní spojenci jako o závod, ptají se po příčině srážky, jakoby nevěděli o zločinu, poznali planoucí hněv svého pána a jednomyslně slíbili svou pomoc tomuto zločinci. Vojevůdce zločinu rozohněn věrností spojenců, zbaběle posílen silami cizími, zotavil se a nabyl ducha a pak po čtvrté sva-
tou hlavu svého bratra ostrým udeřil a roztránil ji spíše ženským úderem než ranou. Ihned se všichni najednou vrhli na služebníka Božího, položivého člověka spravedlivého na zem povalili, svaté údy kopími a meči jej pronikající probodali. Když znovu a znovu byly opakovány kruté rány mečem, bezbožný Boleslav za nic nepokládal bratrské rány, málo cenil ztrát bratrských a nechtěl si vzpomenouti na příkaz Páně: „Kdožkoli by zabil bratra svého, hoden bude soudu.“ Již byla prolita krev nevinná, tělo prosté veškeré viny bylo na kousky jako ode psů rozsápáno, svatá duše opustila pracovnu těla pod tolika ranami a byla donesena s chvalozpěvy do nebes, kdež bez konce se raduje šťastna mezi sbory světců.

Triumfoval tedy slavný Mučedník dne dvacátéhoosmého září s pomocí nejvyššího Pána nebes, který s Bohem Otcem a Duchem svatým žije a kraluje na věky věkův.

Z latiny přeložil
Alfred Fuchs,
1928.

Č á s t t ř e t í

*Latinská literatura epigonů
předgotické doby
románské*

J a r o m í r P ř e m y s l o v e c :

Homiliář Opatovický.

Sbírka latinských kázání.

První cyklus.

(Asi 1068.)

Homilie o Svatém Václavu.

(Videntes fratres . . .)

Úryvek rytmičné prosy.

Vidouce bratři přemilí velký ten lidu dav,
který, jak slušno jest, sbíhá se ke chrámu
tak, jako včely ke svým úlům,
velice se radujeme v Pánu a jásáme,
nebo vhodno jest a spravedlivo,
abychom se v něm radovali a v něm jásali.

Toto totiž naše jásání a veselí,
které dnešního dne slavíme,
neplatí klamu tohoto světa,
neboť nyne svět a všecka žádost jeho,
ale platí Božímu milosrdenství a pravdě,
neboť milosrdenství jeho plna jest země.

To jest tedy naše radování,
že láska a milosrdenství Páně,
které Svatého Václava,
našeho totiž patrona,
dnešního dne poctilo na nebi i na zemi,
ono pak vás k této slavnosti shromáždilo
v jedné mysli a v jedné vůli.

A tudíž bratři nejmilejší
radujme se a veselme se,
Boha chválice v jeho službě
ne nádherou roucha
ani hostinou a pitím.

Dobré jest toto veselí a svaté
a Bohu milé,
a tím spíše prospěje nám ve všech věcech
bude-li s bázní Boží a v pokoji
a v bratrské svornosti slaveno.

I protož, svrchovaně milovaní,
o tomto dni přesvatém tak se radujme,
abychom zasloužili si dojíti pravé a věčné radosti,
neboť ani oko nevidělo,
ani ucho neslyšelo,
ani na lidské srdce nevstoupilo
co připravil Bůh těm,
kteří jej milují.

Tam-li tedy, bratří,
dojítí si žádáme,
jinak nemůžeme,
než že si toho zasloužíme dobrými skutky.

Ale zeptá-li se mne někdo z vás,
jaké že to jsou skutky?
Pokora je to především,
trpělivost, milosrdenství, láska
a ostatní dobré skutky, jímž není počtu.

Zdaž, bratři moji, říci můžeme,
měl-li svatý náš patron Václav
svrchovanou pokoru?
Měl zajisté co největší.

V noci totiž ze vznešeného lůžka svého povstáváje
s jediným služebníkem nejvěrnějším
spěchaje na pole
on, ač tak mocný, vlastníma svatýma rukama
žal pšenici
a vzkládaje ji na bedra svá
nosil domů
a z ní chléb obětní zhotovoval,
pro službu Boží
hrozny vinné lisoval
a sám kostelům rozděloval.

Zdaž statečnou trpělivost
neměl ve své hrudi
on, jenž o půlnoci vstával,
bos obcházel všecky chrámy,
takže stopy nohou jeho
se jevily oblity krví?

Zdaliž pak nebyl milosrdný?
Když na soudě zasedal,
byl-li který obviněný usvědčen
a k smrti odsouzen,
nemohl-li jej z rukou soudců vysvoboditi,
vycházel ven,
boje se oné Boží pohružky:
„Neodsuzujte a nebudete odsouzeni,
nesuďte a nebudete souzeni.“

Zdaž nebyl pln lásky k Bohu a ku bližním?
Když jej jeho bratr Boleslav,
druhý Kain,
chtěl mečem probodnouti,
vyrazil mu meč, že padl na zem.
Svatý Václav meč vzal za jílec
a stoje nad ním, řekl:
„Vidiš, bratře, právem mohla by ruka moje
obrátni se proti tobě,
ale odstup to ode mne,
aby se neposkvrnily ruce moje
krví bratrskou.“

Ejhle, bratří, vidíte a slyšíte,
jak byl svrchovaně bohatý
nejen oněmi skutky,
ale i jinými,
ježto moc maje
nechtěl nad ním zvítěziti,
a moha učiniti zle
neučinil.

Však ejhle on již na věky
se všemi svatými odpočívá,
ten, jenž si v tomto časném životě
nedal pokoje.

A tak, bratři a sestry,
volejme všichni jedním hlasem
k Pánu svému Ježíši Kristu,
aby ve svém velkém milosrdenství
a na přímluvu svatého patrona našeho Václava
a všech svatých svých
nad námi ráčil se smilovati,
a popřál nám slyšeti ono nejsladší slovo své,
v den soudný zvoucí jeho vyvolené:
„Vejděte, požehnaní Otce mého,
přijměte království.“

Nechť nám však popřeje
uniknouti strašlivému hlasu:

„Odejděte, prokletí, do ohně věčného,
který je připraven ďáblovi
a andělům jeho.
Pro Ježíše Krista Syna Tvého,
který s Bohem Otcem a Duchem svatým
kraluje Bůh po všecky věky věkův.

Z latiny přeložil
Alfred Fuchs.
1928.

A n o n y m s t a r o č e s k ý :

Život Svaté Ludmily.

[Diffundente sole...]

(Asi 1100.)

Tři hrozny české vinice.

(Hec in terra Bohemie...)

I vzešla Ludmila v zemi české jako hvězda jitřní, jež slunce spravedlnosti, kteráž jest Kristus, jaksí předcházejíc světlem víry tmou hříchu zaplašuje. Toť jest prvý kvítek opravdového jara, to jest milosti, neboť známo jest, že ona první mezi svatými řečené země svatosti došla. I jitřenou možná ji zváti, neboť světlem svatosti den pocty Boží započala.

Toť byl první z hroznů, jež uzřel číšník Faraonův, druhý pak svatý vojvoda V á c l a v, třetí svatý biskup V o j t ě c h, kteří všichni mučednictvím lisování do číše královské nebeské hostiny šťastně vtekli. Jimi působením Božím vinice pána Sabaoth rozšířena jest v zemi prázdné a pusté, i zavlažuje se milostivě posud rosou modliteb jejich, aby nevěrou nevyschla.

Jelikož pak blažená **L u d m i l a** první z věřících mučednicí v zemi často jmenované nazvána jest a v nebi prostředkuje, žádají zásluhy její, aby věřící patřičnou čest jí vzdávali. Pilně tudíž všímati si máme hroznu tohoto, aby zásluhami jeho naplnila se nám spásná číše, nebo čím více lisována jest mučednictvím, tím hojněji vydává pravého vína.

Z latiny přeložil
Josef Truhlář
1873.

Ludmilina koruna mučednická.

Zatiem S w a t á L u d m i l a po swého hospodáře smrti w čistotě až do skončení přebýwala, Bohu snažně slúžiec, swé tělesenstwie posty, klekáním, modlitbami i rozličnými činy trudila, w skutciech milosrdných mile pro Hospodina chudé, kněží i pútníky krmiec, nemocným i jatým, strastným i potřebným almužnu dávalíc, tak že muož býti nazwána stkwúcie hwězda, ježto jest swých swatých příkladów swětlymi paprsky všicku Českú zemi oswietila.

A jež S w a t á L u d m i l a w swém poručství wnůčka swého, S w a t é h o W á c l a w a, jmějieše, tomu jejie tstě nemilostiwá pohanka záwiděti na swém srdci zlostně zamyslila, kakby Swátú Ludmilu zahubiec, to swaté děfátko, Swatého Wáclawa, ku pohanským modlám obrátila, a zatiem křesťany w Českéj zemi zahladila. Jakžto sě jest o to potom pokusila, kněží z země wyhnawše, a kostelnie dwěře wesde zahraditi kázawše.

To S w a t á L u d m i l a zdaleka uznamenawši, do Tetína na hrad sě přestěhowala, a tu všecku swátost přijemši, swú duši Hospodinu poručila. A w tuž hodinu dwa nemilostiwá katy, na jejie smrt naprawena, wjejie pokoji dřwi na ni wyraziwše, beze

wšeho studu swú milostiwú kněžnú nepoctiwě trhati počesta. Jimažto ona wece: „Co činíta? zdali toho nepomníta, co jsem já wám dobrého učinila?“ To šlechetná swětice jich hřiecha wiece, než swého bez-
žiwotie želejíc, mluwieše.

Ale ona nic na to netbawše, záwojem jejie swaté hrdlo zatáhše, ji zadawowasta. K nimažto ona, jakž mohúci, wece: „E radějše mi hlawu setněta, ať sě w swej krwi pro mého Jesu Krista wálejíc, swatých mučenníkůw korunu obdrži.“ Na to ta nemilostiwá katy nic nepotbawše, jejie swaté hrdlo zatáhše, ji zadávista, a tu duši anděli wzemše, do nebeské radosti nesli.

A potom mnoho swatých diwów skrze S w a t ů
L u d m i l u s rozličnými činil lidmi i činí až do dne-
šnieho dne. A potom po některých časech S w a t ý
W á c l a w její swaté tělo do Prahy z Tetína přinesl,
a u Swatého Jiříe, w klášteře u duchowních panen,
poctiwě pochowal.

Z latiny přeložil
Anonym staročeský
1350.

Apostrófa k zemi České.

(O Bohemia...)

Ó Čechy, kdybyste poznaly, jak vzácného daru se vám dostalo, kterak slavného světla paprsky ozářeny jste, jak velké přímluvkyně prostřednictví vás podporuje, pozorovaly byste, jak veliké radosti příčinu máte.

Ó Čechy, kdybyste povážily, jak slavná záruka života vám zbyla, zajisté s poctivostí a slávou velikou cenily byste dar sobě svěřený, potom nevděk váš nezdržoval by ruky dárcovy, a v žádostech více byste zajisté pořídily silou záruky, kdybyste ji bedlivěji chránily.

Ó Čechy, pozorujtež, jak ve středu vašem matka věřících, podpora víry křesťanské ověnčena do nebe vešla, matka pravím nejvýše poctěná a důstojná, jež u Boha vaší bude oredovnicí.

Ó Čechy, svěťtež svátek v nebi plesající, abyste hodny byly účastenství radosti její, mějte se za šťastny, slavíce znova štěstí Světice vyšlé ze středu vašeho, budiž vám posvátný den tento, abyste žádné těžké práce v den ten nekonaly, a se Svatou Ludmilou v nebi věčně svátky světiti zasloužily.

Ó Čechy, kéž ozývají se u vás svěcením tak velikého svátku chrámy a nemlčí zvuky prozpěvování svátku přiměřeného, varhany zvučí, plesá srdce plné svaté radosti, kněžstvo a lid, staří s mladými, paní pospolu s pannami, bohatí a chudí o slavném svátku: šířitelkyně pravé víry a matka proslulá, prostřednice milá v nebesích za všechny laskavě se přimlouvá, již zbožně svátek její světí.

Ó šťastné Čechy, šťastnou ochranou utvrzené, ó jak veliké jsou země, jež nemají tak velké podpory, jež kdyby ji měly, radostí by poskakovaly, kéž tedy ozývají se ústa chvalořečníků ku chvále a slávě tak velikého svátku, jehož zázraky Boží s nebes nezamlčely.

Ó Čechy, za hodného nikterak nemám, kdo buď slávě Svatých se posmívá a oslavováním jich povrhá, aneb z lhostejné liknavosti chvalořečníka Světců pozorně neposlouchá a nectí.

Ó Čechy, pozorujtež tedy, jak vzácně jest co máte, oznamujtež, nezamlčujtež slávu a poctu, kterou výhradně máte, jaký poklad vám svěřen, tak líbezný a podivuhodný, slavte památku svatosti její, znamenajte co ctíte, a ctěte co znamenáte, považte přimluvu její a zaradujte se při uctívání. .

Z latiny přeložil

Josef Truhlář

1873.

Heřman z Maastrichta:

Homiliář Opatovický.

Sbírka latinských kázání.

Třetí cyklus.

(Asi 1100.)

Kázání Svatováclavské.

(Fratres pius dominus . . .)

Bratří, milý Pán náš Ježíš Kristus dnes praví nám skrze své svaté Evangelium, řka: „Chce-li kdo za mnou přijíti, zapři sebe sám, vezmi kříž svůj na se a následuj mne. Kdo by totiž chtěl zachrániti duši svou, ztratí ji, kdo však by ztratil duši svou pro mne, nalezne ji. Nebo co prospívá člověku, kdyby celý svět získal a na duši své škodu utrpěl?“

To, bratři, mezi sebou rozvažovati máte co znamená slovo, jež praví: „Chce-li kdo za mnou přijíti, zapři sebe sám, vezmi kříž svůj na se a následuj mne.“ Jakoby pravilo: „Chcete-li se mnou vládnouti na věky, musíte odvrhnouti všechny rozkoše tělesné a kříž, to jest utrpení žiti v tomto světě, abyste se mohli radovati v životě budoucím.“

„Kdo by totiž chtěl zachrániti duši svou, ztratí ji.“ To jest, kdo chce tento smrtelný život položit pro mne, věčný onen život a království nebeské nalezne. „Nebo co platno je člověku kdyby celý svět získal a na duši své škodu utrpěl?“ To jest, co prospívá člověku, kdyby na tomto světě celý okrsek země měl ve své moci a jakmile by zemřel duše jeho by sestoupila do pekla? Neboť žádný císař, žádné kníže, žádný bohatec duši svou zlatem a stříbrem a bohatstvím tohoto světa nemůže vykoupiti od trestů pekelných, leč dobrými skutky.

Bratři, onen mučedník S v a t ý V á c l a v, n á š p a t r o n, jehož svátek dnes slavíte, jest nám dán za příklad od Boha. Neboť když byl vévodou a pánem této země, vyvýšen slávou, ctí a bohatstvím, do té míry se pokořoval před Bohem dnem i nocí, že ďábel nikterak nemohl nad ním zvítěziti svými úklady a svésti jej.

Myslím však, že jeho skutky lépe znáte než já vám je mohu vypovědět, neboť nikdo nepochybuje o tom, že, jak se čte v jeho U m u č e n í, každé noci ze vznešeného svého lůžka vstáváje, bosýma nohama, s jediným toliko služebníkem, obcházel chrámy Boží, vdovám, sirotkům a vězňům, i zarmouceným jakoukoli bídou, štědře almužny uděloval tak velice, že byl považován ne za vévodu, ale za otce všech bédných.

Ke slavení Mše svaté hostie ze svého obilí vlastníma rukama připravoval, víno lisoval a přinášel je

kněžím Páně věrně. Všecko dokonal skrytě, aby to nebylo známo nikomu, než jedině Kristu, pro jehož lásku to všecko pracoval.

Bratr však jeho, bídný B o l e s l a v, záviděl mu tyto dobré skutky a dal se svésti radou hříšných lidí, ba sveden pocitem ďábelským, mečem jej o život připravil. Nemyslete však, bratři, že tento S v ě t e c pro úder bratrské rány milost svatosti od Boha obdržel. Ale pro ony dobré skutky, které dříve konal, od Boha jest korunován. Neboť jsou mnozí tohoto času, které pro naše hříchy zabíjejí jejich vlastní synové, jiné zabíjejí bratři, jiné příbuzní, ale nenalézají žádné milosti od Boha, protože nevykonali žádných dobrých skutků.

Na těchto dvou bratřích však naplnilo se Písmo, které praví: „Kdo škodí, škodíž ještě, a kdo jest spravedlivý, ospravedlnujž se ještě.“ To jest, kdo je špatným, stává se ještě horším. Tento pak s v a t ý m u č e d n í k V á c l a v pro Boží milost byl převelice dobrý, ale protože pro lásku Kristovu krev svou vy-lil, stal se lepším.

Nemyslete však, bratří, že trpěl sám pro sebe tento s v a t ý M u č e d n í k. V pravdě trpěl pro sebe i pro nás, sobě pro odměnu, protože s Kristem vládne, nám pak pro příklad, abychom konali tytéž skutky, které konal sám.

Pročež modleme se, bratří a sestry, k S v a t é m u V á c l a v u, modleme se k S v a t é m u V o j t ě c h u,

které Bůh udělil jako velké patrony maličké země, abychom na jejich přímluvu od viditelných i neviditelných nepřátel vysbozeni byli a zasloužili si dojít tam, kde Vykupitel náš s Otcem a Duchem svatým živ jest a králuje pro nekonečné věky věkův.

Z latiny přeložil
Alfred Fuchs,
1928.

Č á s t č t v r t á

*Latinští kronikáři čeští
předgotické doby
románské*

K o s m a s :

Letopis český.

(Post diluvii effusionem . . .)

První kniha letopisu.

(1119.)

Prameny legendy Svatováclavské.

(Borivoy autem genuit . . .)

Bořivoj pak zplodil dva syny, Spytihněva a Vratislava, s onou, která byla dcera Slavibora, župana z hradu Pšova, jménem Ludmila. Když on cestou všeho smrtelného blaženě sešel, nastoupil v panství otcovské Spytihněv, a po jeho smrti obdržel vévodství Vratislav, jenž pójal manželku jménem Drahomiř, z tvrdého lidu lutického, kteráž i sama byla k víře tvrdší než skála, z krajiny řečené Stodor. Ta porodila dva syny, V á c l a v a Bohu a lidem milého, a Boleslava bratrovraždou ohavného.

Kterak však milostí Boží vždy předcházející a všudež sprovázející vévoda Bořivoj došel svátosti křtu, aneb jakým způsobem skrz jeho nástupce v krajinách těchto den ode dne se rozmáhalo svaté

náboženství víry katolické, nebo který vévoda věřící jaké a kolik kostelů jest vystavil ke chvále Boží, mínil jsem raději pominouti, nežli nechuf čtoucím způsobiti, protože jsem četl sepsání jiných o tom, něco v *P r i v i l e g i i* kostela moravského, něco v *E p i l o g u* země moravské i *E p i l o g u* země české, něco v *Ž i v o t ě a u m u č e n í* přesvatého našeho dědice a mučedníka Václava. Neb i jídla se zprotivují, která se častěji jídají. Stalo se pak to, což jsem svrchu podotkl, mezi léty 895 až 928, které jsem doleji položil, neb jsem věděti nemohl, kterého roku se co stalo nebo kterého času.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Stavba hradu Boleslavě.

(Cetera eius malefacta . . .)

O jiných zlých skutcích Boleslavových neměl jsem za hodné vypravovati, aniž jsem věděl s jistotou. Jeden však jeho skutek dosti smělý a pamětihodný, který před časem vykonal za svého mládí, přece žádostiv jsem lásce vaší vypravovati.

Bylť tento kníže Boleslav, smí-li se nazývati knížetem, jenž byl bezbožník a násilník, krutější Herodesa, strašlivější Nerona, převyšuje Decia hrůzou nepravostí, Diokleciána ukrutností, odkudž získal sobě příjmí, že nazýván jest **B o l e s l a v e m** **U k r u t n ý m**. Neb tak byl přísný, že nic neřídil s předložením, nic dle rozumu, než všecko činil dle vůle své a dle mysli dojmu.

Tudy stalo se, že v mysli své uzavřel, aby sobě hrad dílem římským vystavěl. A hned přednější z lidu svolal do jednoho a do posledního, i dovedl jich k místu vedle řeky Labe, a ukázav místo, projevil jim tajemství srdce svého. „Zde“, pravil, „chci a poroučím, abyste mi vystavili zeď hradeckou dílem římským velmi vysokou do kola kolem.“ K to-

mu oni pravili: „My, kteří jsme ústa lidu a vedeme v hodnostech vládu, my odpovídáme ti, že ani neumíme ani nechceme učiniti, co nařizuješ, neb také otcové naši nic takového prvé nedělali. Hle, před očima tvýma stojíme, a raději pod meč tvůj než pod nesnesitelné jho otroctví šije naše skláníme. Čiň co chceš, neb neuposlechneme, co rozkazuješ.“

Tu se kníže rozlítil v divokém hněvu, a vyskočiv postavil se na spukřelém kmenu, který tam náhodou ležel ve blátě, a vytasiv meč pravil: „Ó lenivci a lenivých otců synové! Nejste-li polomужové nebo špatnější než slupka hruščí, skutky slova dokažte, a zda-li jest lehčeji meči nežli jhu otroctví šije poddati, zkuste.“ Byla věc hodna podívání a pro drzost opovážlivého knížete ku podivu. Nebo kdyby měl tisíc pravic na jednom těle ozbrojených, netřáslo by se tolik takové množství lidí. Kteréžto když kníže viděl, že byli bledší než zimostřáz, popadnuv jednoho, který byl první mezi staršími, za pačesy, seknuv, jak nejsilněji mohl, uťal mu hlavu, jako slabé makovici, a řka: „Tak chci, tak učiním, buď místo rozumu vůle.“

Druzí, když to viděli, pozdě litující, padli ku kolenou knížete, prosíce se slzami za odpuštění. „Již,“ pravili, „promiň kníže naše viny. Již ve všem uposlechneme tvých rozkazů. Již dobrovolně učiníme, cokoli budeš chtíti, nerač proti nám déle zuřiti.“

A hned dle vůle knížete vystavili hrad se zdí tlustou
a vysokou dílem římským, jak se spatřuje podnes,
který dle jména zakladatele nazván je B o l e s l a v .

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Narození Strachkvasa Přemyslovce.

(Anno dominicae . . .)

Léta od Narození Páně devítistého dvacátého devátého, osmadvacátého dne měsíce září, S v a t ý V á c l a v, vévoda český, lstí bratrskou ve hradě Boleslavi umučen, všel blaženě do věčného dvora nebeského. Nebo kterak Boleslav, nehodný slouti bratrem muže svatého, lstivě pozval jest bratra svého k hodům, kterého v pravdě zamýšlel zavraždit, aby obdržel panství v zemi, nebo kterak před lidmi, ale ne před Bohem, ukrýval bratrovraždy vinu, jest tuším dostatečně pověděno v O s l a v ě u m u č e n í téhož muže svatého. Po jehož šťastném života skončení, druhý Kain, Boleslav obdržel vévodství, ach, zle vyžádané.

Za těch pak hodů, jak prvé řečeno, bratrovraždou zohavených, narozeno jest dítě výtečné z manželky Boleslava výborné, kterému od příhody té dáno jest jméno S t r a c h k v a s, kteréžto jméno znamená strašlivé hody. Neb které mohou strašlivější býti hody, než při kterých spáchá se skutek bratrovraždy.

Tedy vévoda Boleslav, svědom zločinu spácha-

ného, boje se trestů pekelných, přemýšleje vždy v duchu čilém, kterým a jakým způsobem mohl by Boha pro ten zločin smířiti, učinil slib Hospodinu, pravě: „Jestliže tento syn můj zůstane živ, z celého srdce svého Bohu jej zaslibuji, aby byl duchovním a sloužil Kristu po všechny dni života svého za můj hřích a za lid země této.“

Potom rodič, slibu nezapomenuv, když bylo pa-chole již k učení a rodičům svým velké potěšení, nemoha otec snést, aby se učil před jeho očima, poslal jej do Řezna, a odevzdal pod řeholní péči opatu Svatého Jimrama Mučedníka. Tam jest zákonům církevním a řeholním naučen, tam v roucho mnišské oblečen, tam až do mužské síly odchován . . .

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Vysvěcení dómu Svatovítského.

(De actibus autem . . .)

O skutcích vévody Boleslava nemohl jsem zvěděti ničeho jiného vypravování hodného, než jedno, co vám oznámiti pokládám za prospěšné. Nebo sluha Boží V á c l a v zůstavil kostel ve hlavním sídle v Praze ke cti Svatého Víta Mučedníka vystavený, ale, poněvadž jej smrt předešla, nezasvěcený. Ten aby zasvětiti ráčil biskup, jenž tehdáž představen byl kostelu Řezenskému, jménem Michal, vévoda B o l e s l a v prosebně, vypraviv posly s velkými dary a větším slibováním a přislibováním, aby žádost jeho splnil, sotva obdržel. K čemuž zajisté biskup sotva by byl svolil, leč že pro paměť duše a pro spasení V á c l a v a, přítele svého již zabitého, uzavřel tak učiniti, protože muž Boží V á c l a v, pokud tělesně žil, s velkou náklonností byl jej ctil, jakožto duchovního otce a biskupa dobrotivého. Nebo i biskup Michal podobně jeho sobě vyvolil za syna nejmilejšího, tu jeho často navodě k bázni a k lásce Boží, tu jemu často posílaje dárků svých, kterých toho času nejvíce potřeboval nový chrám Kristův. Hned jak dosáhl vévoda přání svého, lid všecken a velmoži i duchovní běželi

vstříc biskupu přicházejícímu s pobožností, a s velkou poctivostí a radostí přijali jej ve přístřeší hlavního sídla Prahy. Což dále? Dne 22. září vysvětil kostel Svatého Víta Mučedníka biskup vesele se vrátil do svého domova.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Přenesení ostatků světcových.

(Anno dominicae . . .)

Léta od Narození Páně devítistého třicátého druhého, čtvrtého dne měsíce března, přeneseno jest tělo Svatého Václava Mučedníka z Boleslavě hradu na hrad Pražský ze zvilosti bratra nenávistného. Nebo bratr jeho Boleslav, ode dne ke dni hůř a hůř čině, nejsa nikterak hnut lítostí nad zločinem svým, nemohl toho snést v hrdé mysli, že pro zásluhy svého mučedníka Václava Bůh zjevoval nesčíslné zázraky nad rakví jeho. Pročež nařídil podtají služebníkům sobě věrným, aby jej přenesli do Prahy a v noci v kostele Svatého Víta pohřbili, aby tudy, když by Bůh jaké divy ukázal svatým svým k oslavě, nebylo přičteno zásluhám jeho bratra, než Svatého Víta Mučedníka.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Synovec vévody Václava.

(Anno dominicae . . .)

Léta od Narození Páně 967, patnáctého dne měsíce července, vévoda, jemuž bylo příjmi B o l e s l a v U k r u t n ý, vévodství svého, bratrskou krví zle nabytého, spolu se životem pozbyl. Po němž nastoupil v panství syn jeho téhož jména, otci velmi nepodobný dobrými mravy a duchovním obcováním.

O, divné milosti Boží! Ó, jak nepochopitelné jsou jeho soudy! Hle, hrozen ze ostružiny, růže z trní, fík z bodláčí zrodí se ušlechtilý. To věz, z bratrovraha vzejde Kristův sluha, z vlka beránek, z násilníka mírný, z bezbožného Boleslava zplodí se pobožný kníže B o l e s l a v D r u h ý, za žádným druhý v šlechtnosti. Aniž jeho hanobí zlého otce totéž nazvání, v němž hořela pravá láska Kristova a čisté milování. Než, jako mnozí obdrží jména svatých a přece nedosahují svatosti, protože ani svatost ani nešlechtnost nepoznává se na člověku dle nazvání, nýbrž obojí dle zasloužení.

Byl pak tento panovník, B o l e s l a v D r u h ý, muž nejkřesťanštější, ve víře katolický, otec sirotek, ochránce vdov, kvílících těšitel, duchovních a pout-

níků dobrotivý přijímatel, kostelů božích obzvláštní zakladatel. Nebo jak čteme v *P r i v i l e g i i* kostela Svatého Jiří, dvacet kostelů křesťanskému náboženství co věřící vyzdvihl, a všemi požitky, které náležejí ku potřebám kostelním, dostatečně je zvelebil.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

List

vévodě Boleslavu Pobožnému.

(Johannes servus servorum . . .)

Jan, sluhů božích sluha, Boleslavovi učni víry katolické apoštolské požehnání. Spravedlivé jest, dobrotivě sluch nakloňovati k žádostem spravedlivým, nebo Bůh jest spravedlivost, a kdož milují Boha, budou ospravedlněni, a všecko těm, kteří milují spravedlnost Boží, spolupůsobí k dobrému.

Dcera naše, sestra tvá, jménem M l á d a, jinak také Maria, mezi jinými, jichž odepříti nelze žádostmi, prosbu srdci našemu libou od tebe přednesla, aby se svolením naším ve tvém panství ke cti a slávě církve Boží smělo zřízeno býti biskupství. Což my zajisté s myslí veselou slyšíce, Bohu jsme díky vzdali, jenž církev svou povždy a všude šíří a zvelebují ve všech národech. Pročež z apoštolské vážnosti a Svatého Petra, knížete apoštolů moci, jež ač nehodní přece jsme náměstci, svolujeme a schvalujeme i ustanovujeme, aby při kostele S v a t é h o V í t a a V á c l a v a bylo sídlo biskupské, při ko-

stele pak Svatého Jiří Mučedníka aby pod pravidlem Svatého Benedikta a pod poslušenstvím dcery naší, abatyše Mlády, zřízen byl sbor svatých panen . . Zachovávaje řády a nařízení apoštolské, vyvol k tomu účelu jednoho z lepších duchovních se schválením celé církve hlavně v latinském písmě vzdělaného, který by dovedl rádlem slova oulehel srdce pohanů probrati a pšenici dobrých skutků zasíti a snopy úrody víry vaší Kristu odvésti. Zdráv buď!

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Návrat kněžice Oldřicha.

(Factum est autem . . .)

Stalo se však léta od narození Páně 1002, když vzhlédl již Kristus na Čechy a S v a t ý V á c l a v svým přispěl ku pomoci, nejisto je nám, zdali podtají útekem vyváznuv či z rozkazu císaře propuštěn, kně-
žic Oldřich navrátiv se do vlasti, vešel na hrad velmi pevný, řečený Dřevíč, odkudž vyslal bojovníka sobě věrného a uložil mu, aby vejda do hradu Prahy v noci zvukem trouby postrašil nepřítelé, an se nena-
děje. Ihned věrný služebník rozkaz vykonal, a vy-
stoupiv v noci uprostřed hradu na místo něco vy-
výšené, kterému říkají Žiži, zatroubil a velikým hla-
sem opětoval: „Běží Polané, běží zmateni hanebně, udeřte, udeřte Čechové branní udatně.“ Ku kterémuž-
to hlasu pojal Polany strach a hrůza, což bylo divné Boží dopuštění a S v a t é h o V á c l a v a zastoupení. Rozběhli jsou se všichni: onen zapomena na sebe i na zbraň, nahý vskočí na koně nahého a utíká, onen, jak byl spal, i bez nohavice na útěk pospíchá. A někteří utíkajíce padají s mostu, nebo byl most přetržen nepřátelům v ouklady, jiní když utíkali po příkré cestě, což se obecně říká po Opyši hradu, v úzkých

zadních vrátcích pro těsnost východu množství se jich umačkalo, a sotva polské kníže Měšek sám s málokterými ušel. A tak bylo, jak se stává, když lidé utíkají ze strachu, i šustotu povětří se lekají, a lekání strach jim přimnožuje. Tak ti, ježto jich nikdo nehonil, vidělo se jim jakoby skály a stěny za nimi volaly a na útěku je pronásledovaly. Nazejtří pak kněžic Oldřich vešel do hradu Prahy . . .

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Letopis český.

(Igitur dux Bracizlaus . . .)

Druhá kniha letopisu.

(Asi 1122.)

Stavba kláštera Svatováclavského.

(Postera autem die . . .)

Druhého pak dne, když poslové vévody Břetislava a biskupa Šebíře opět postavili se před kapitolou Svatého sboru v Římě, papež, pán apoštolský otevřel ústa svatá, vážných slov a vznešenosti plná:

„Jakož proti zatvrzelým ve vině bezbožnosti sluší se krutější konati pomstu, tak zase těm, kdož provinění své vyznávají a jeho litují, lehce propůjčujeme svolení, a proti ranám od nepřitele zasazeným užíváme léku smilování. Neb velký je to hřích, cizí statek pobrati, ale větší, křesťany netoliko oloupiti, ale i zjímati a zajaté jako hloupá zvířata prodati. Což že jste vy spáchali v Polsku jest nám oznámeno zprávami hodnověrnými. Že pak nikomu dovoleno

není bez našeho povolení z místa na místo přenéstí svaté tělo, svědčí zákony, zakazují otců nálezy, a o těch, kteří se takové věci dopouštějí, káží božské výroky, aby mečem klatby byli udeřeni.

Ale poněvadž jste vy buď z nevědomosti buď z příčiny dobrého oumyslu tu věc učinily: rozkazujeme, aby za toto tak opovážlivé předsevzetí vévoda váš a biskup vystavili klášter, všemi kostelními potřebami a poctami dostatečně zvelebený v místě k tomu přiměřeném, i aby osoby způsobilé a sloužícího žakovstva povinnosti dle obyčeje zřídili, kdež by pilná služba Boží jak za živé věřící, tak za zemřelé povždy byla konána, aby aspoň tudy před obličejem Božím vina vašeho přestupku setřena byla.“

Ihned poslové, zaradovavše se velice, na cestu se dali, a vévodovi rozkazy apoštolské oznámili. Kterýchžto vévoda Břetislav jako božských rozkazů uposlechnuv, ke cti S v a t é h o V á c l a v a M u č e d n í k a ve hradě Boleslavi při řece Labi, kde týž Světec někdy blaženě podstoupil mučednictví, překrásný vystavil klášter, ve kterém, jak se i podnes spatřuje, Bohu slouží hromada bratří četná a jest probošství a basilika velice zbožná.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Řeč vévody Břetislava.

(Quia me mea fata . . .)

Poněvadž mě volá osud můj. a smrt strašlivá již se míhá před očima, chci vám oznámiti a věrnosti vaší poručiti, kdo by po mně zemi měl spravovati. Vám je povědomo, že byl náš vévodský rod dílem neplodností, dílem že zemřeli v nedospělém věku, sešel až do mne do jediného. Nyní však, jak vidíte, jest mi od Boha dáno pět synů, mezi které zemi českou rozdělití nevidí se mi užitečné býti, protože každé království v sobě rozdělené zahyne. Že však od stvoření světa a od počátku císařství Římského i až do těchto časů bratrská láska bývala vzácná, svědčí příkladové zjištění. Nebo co Kain a Abel, co Romulus a Remus, co B o l e s l a v a S v a t ý V á c l a v učinili, když pomníme, vždy bratří dva, co pojde z bratří patera? Když na ně patřím, čím jsou schopnější a mocnější, tím v duchu předzvídavém tuším věci horší. Ach, myslí vždy ouzkostlivá rodičů pro nejisté osudy synů! Pročež potřebí jest opatřiti, aby po mém skonání nevznikla mezi nimi nějaká rozepře o obdržení panství nad zemí. Proto žádám vás pro Hospodina a zapřísahám vás přísahou vaší věrnosti, aby mezi mými

syny nebo vnuky vždy první dle stáří obdržel právo a stolec vévodský, a všichni jeho bratři nebo kteří jsou z panovnického pokolení, aby stáli v jeho poslušenství. Věřte mi, nebudeli jeden mocnář spravovati tohoto vévodství, půjde vám předním o krk, lidu pak bude ke škodě veliké.“

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Spytihněv staví chrám Svatovítský.

(Cum ad festum . . .)

Když vévoda Spytihněv o svátku Svatého Václava přijel do Prahy, vida, že kostel Svatého Víta nebyl tak velký, an nestačil pro lid sbíhající se k svátku zasvěcenému, ježž byl totiž Svatý Václav vystavil ku podobenství kostela Římského okrouhlý, v němž také tělo téhož světce Václava odpočívalo, jakož i také druhý kostelíček, který byl vedle a jako ve dveřích téhož kostela postavený, v jehož prostředku v místě velmi těsném byl hrob Svatého Vojtěcha, uznav za nejlepší, aby oba dva rozbořil a nový velký kostel pro oba dva dědice vystavil, vykázal ihned dlouhým okolem místo pro kostel, a položil základy. Dílo rostlo, zeď se zdvihala, ale začátky jeho šťastné přetrhla již v roce potomním smrt ve chvíli nevhodné.

**Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.**

Zázračné osvobození vězňů.

(Igitur nocte praefata . . .)

Tedy předřečené noci, když se dalo nepřátelství mezi knížaty, dědici naši, to jest Svatý Václav a Svatý Vojtěch, navštívili jsou vězně v žaláři, a strastí velikou sklíčené svatým smilováním takovým způsobem je vysvobodili. Vytrhše předně veřejně přední i s dveřmi, hned téhož žaláře zadní dvířka jako železná sochory svými vypáčili, a také sloup, ku kterému odsouzených nohy ukrutně byly připjaty přerazivše ven ze dveří vyhodili. Hned pak v uších odsouzených hlas milý zavzněl, pravě:

„Až dosud vám a vlasti této naše orodování nevzpomáhalo, protože jste byli nehodni milosti Boží, co tuto válku víc než občanskou mezi Čechy a Moravou vedli tito knížata. Ale poněvadž jest milost Boží a milosrdenství a ohled na Svaté boží a vyvolené jeho, my pak tam směřujeme, kam ona hledí, zajisté nikde přítomnost naše orodováním nebude moci přispěti, kde ona prvé smilováním nepřispěje. Pročež již jsouce jisti milosrdenstvím Božím, vstaňte, ke chrámu Božímu pospěšte, a že jsme my, zejména

Svatý Václav a Svátý Vojtěch, vás propustili a pokoj přinesli, všem povězte.“

Kteřížto hned jako z těžkého sna probuzení a pout zbaveni, když strážní ještě spali, vyšli jsou svobodni, a jak jim bylo kázáno, učinili. Toho také téhož dne jiný opět zázrak se objevil, poněvadž, jak svrchu svatých Mučedníkův zjevení oznámilo, Konrád bratr králův mír zjednal mezi týmž králem a synem jeho. Nebo před tím tak na sebe nevřeli, že oba z obou stran majíce podezření, onen aby nebyl trůnu zbaven, ten aby nebyl od otce jat, velmi se obaplně báli. Tohoto pak rovného věku mládež a větší díl velmožů, hbitějších rukou a v boji udatnějších následovalo, onomu zase biskup Kosmas a proboštové kostelů a všichni náčelníci země a starší v letech i užitečnější v radách se vším obecným vojskem přáli, a s velkou láskou jež etili.

A věru toho času od založení hradu Prahy nejhorší zločin byl by byl spáchán, kdyby podle přání všechno šlechty a lidu povstání nebylo svatým smilováním přeblahoslaveného Václava a velkým slitováním Boha všemohoucího utišeno.

**Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.**

K o s m a s :

Letopis český.

(Ergo novus dux Bracizlaus . . .)

Třetí kniha letopisu.

(1125.)

Zázrak se závojem Ludmiliným.

(Eodem anno admirabile . . .)

Téhož léta zázrak divný a na věky pamětihodný, ježž milost božská pro zásluhy nejsvětější m u č e - d n i c e L u d m i l y ráčila objeviti, jak jsme sami viděli, lásce vaší předneseme. Nebo paní abatyše Windelmut, služebnice Boží pobožná, kostel Svatého Petra Apoštola, ležící na statcích téhož kláštera, kterému byla představena, pro stáří od základu rozbořený, přestavěla a k dokonání přivedla. Když pak vyžádala sobě abatyše, aby jej biskup posvětil, když dle obyčeje ostatky svatých vložila do pušky, mezi jinými podala paní biskupovi látku na píd širokou, které byla dostala ze z á v o j e S v a t é L u d m i l y, žádajíc, aby ji podobně mezi svatými ostatky vložil do pušky. Tu

biskup hněvivě řekl: „Nemluv, paní, o její svatosti, nech babičky stařenky odpočívati v pokoji.“ K tomu abatyše pravila: „Nemluv, pane, nemluv takových řečí, nebo Bůh pro její zásluhy mnoho velikých věcí koná každodenně.“

Hned přinesen je z rozkazu biskupa kotel velký, plný žhavého uhlí, a po vzývání jména Trojice svaté biskup vhodil látku na uhlí plamen sálající. Divná věc, kouříček a plamének okolo látky vyšlehl, ale nic neuškodil. A to také bylo znamenité k zvětšení zázraku, že pro velkou žhavost dlouho nemohla látka vyňata býti z plamenů, a když konečně byla vyňata, jest vidína tak celá a pevná, jako by toho samého dne byla tkána. Tím pak zřetelným zázrakem překvapení jsouce, biskup a my všichni slzami jsme byli skropeni z radosti, a vzdali jsme díky Kristu . . .

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Nalezení ostatků Podivenových.

(Item eiusdem anni . . .)

Také v postě téhož roku 1124 dne 24. března biskup Menhart náhodou našel v sakristii kosti Podivenovy, pohřbil jest je v kapli, která jest pod věží mezi oltářem Svatého Mikuláše biskupa a vyznavače a hrobem Jaromíra biskupa. Ten byl služebníkem a nerozdílným druhem v práci a ve svízeli Svatého Václava Mučedníka, o jehožto skutcích v životě téhož Světce dostatečně vypravuje se vědět dychtivým. Nebo svého času byl Šebíř, šestý této stolice biskup, když rozšiřoval větší kapli, u svatého hrobu prvé řečeného patrona kosti prvé řečeného služebníka jeho vykopal, protože jinak nemohla se položit zed', a vloživ do rakve postavil je v komoře, kdež se chovaly kostelní poklady . . .

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

K a n o v n í k V y š e h r a d s k ý :

Pokračování Letopisu Kosmova.

(Continuatur Cosmae chronicon . . .)

(Asi 1142.)

O bitvě u Chlumce.

(Hic Luderius . . .)

Tehdy saský král Lothar, sveden byv od Otty, knížete Moravského, nadmut velkou pýchou a lakomstvím po penězích a zlostí i nepravostí, s vojskem svým přitáhl jest proti Čechům u hradu řečeného Chlumce, kdež vévoda Soběslav s pomocí Boží a se svou družinou zbil pět set šlechticů jejich, nepočítaje štítonosů, mezi nimiž padl jest Otto kníže prvé zmíněný. A v tak velké bitvě jen tři Slované přišli jsou o život. Králi však saskému s ostatními odpustil jest a propustil je v pokoji. A tak pan Soběslav a Čechové s velkou ctí a slávou bez ourazu jsou se vrátili. Byla pak jest nevýslovná radost jak duchovních tak světských v celé rodině Svatého Václava, protože otcové naši ani dědové a pradědové neměli

jsou takové cti, jakou všemohoucí Bůh z milosti své propůjčil nám, a svou pravicí a soudem spravedlivým je přemohl.

Nechci pak, aby vás bylo tajno, otcové a matky, co jsem slyšel, zvěstuje vám pravdu pomocí Boha všemohoucího, ježto vidína byla dobře od obojího vojska: že jest orel toho dne letěl prvé, než se stala bitva mezi Sasy a Čechy, a hlasem svým volal na Sasy, předvídaje z vnuknutí Božího mrtvoly jejich. Též slyšán jest zvon, an zvoní. A když stálo dobře sto velmožů českých a proboštů a kaplanů okolo kopí S v a t é h o V á c l a v a, je hlídající, mezi nimiž jeden kaplan cnostný, šlechtického rodu, jménem Vít, který držel kopí téhož řečeného Světce, jak jest obyčej, maje na sobě brnění a přilbu jako Achilles, radostí pláče zvolal na své: „Ó tovaryši a bratři, stálí buďte, neb vidím S v a t é h o V á c l a v a sedícího na bílém koni a majícího na sobě šat bílý nad hrotem kopí sva-tého, an bojuje za nás, i vy vizte!“

Oni pak užasnuvše, hledíce sem a tam a ničeho nevidouce, protože nebylo všem, než toliko hodným, dáno od Boha viděti onen zázrak, když truchlili a slzeli a z celého srdce vzdýchali k Bohu a oči i ruce obraceli k nebi a tak dlouho volali „Kyrie eleison“, až Bůh všemohoucí ze svého milosrdenství a svým s v a t ý m p o s l e m V á c l a v e m, naším ochráncem, porazil nepřátely naše.

Když to všecko konal vévoda Soběslav, poslal ka-

plana svého do vsi, která slove Vrbčany, kterému byla věc známa, kterýž našel na stěně kostela korouhev Svatého Vojtěcha biskupa, a zavěšena jest na kopí Svatého Václava Mučedníka v čas bitvy se Sasy, kdež Bůh jest je porazil.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Nalezení ostatků Ludmiliných.

(Igitur Conradus ducatus . . .)

Tedy kníže Konrád Moravský, zahořev dychtivostí po vévodství, oblehl jest Prahu, rozložil branné kol-kolem, nastrojil praky, samostříly, lukostřelce. Po-sledně na chrámy, na kláštery, na stavení oheň metal. Nastojte! zločin nevidaný, neslýchaná ouzkost, strast neobyčejná, starosti, strach a leknutí padly jsou na obyvatele podhradské a na sousedy jejich, a jeptišky Bohu a lidem milé z kláštera Svatého Jiří Mučedníka a S v a t é L u d m i l y M u č e d n i c e, vidouce všecky své svatyně a příbytky spáleny, ulekané s nářkem a těžkým vzdýcháním, jen položivé, mohouce sotva oči a ruce k nebi zdvihati, volaly jsou: „Hospodine, smiluj se nad námi a shlédni na nás.“ A v tom našedše vý-chod z hradu, utekly jsou a uchýlily jsou se k jedno-mu místu pod horou Petřínem, a v kostele Svatého Ja-na Křtitele, až by spatřily obnovení svého vlastního místa, jako u vyhnanství, smutné a lkající zůstaly jsou.

Tedy když přešlo několik dní, pro bolest a za-rmoucení nepočítaných, rozhlásil se jest příchod krále německého a průvodčích jeho českého vévody. Vla-

dislava a biskupa Zdika, muže ctihodného a svaté paměti, s vojskem udatným. Uslyšev to Konrád Moravský se svými následovníky, utekl jest tajně do země své, a více se neukázal. Přišed tedy král německý dosadil znovu vévodu Vladislava v pevném míru . . . Tu všichni, kteří byli v truchlivosti, jako z těžkého sna probuzeni jsouce, radovali se a počali jsou, co bylo porušeno, spravovati, a co bylo dokonce zkaženo, znovu stavěti.

Tedy paní jeptišky, svaté a katolické církve dcery, v místě prvé řečeném přebývajíce, ve dne v noci hlasem lkajícím podle žádosti spravedlivého Simeona říkaly jsou: „Kdy vyjdeme odtud, kdy budeme bydliti v klášteře, kdy s plnou radostí Bohu se modliti?“ Brzy vyslyšány jsouce od Hospodina, slyšely jsou z pověsti strážných na zdech, rybářů a chudých v noci pracujících, že viděli, kterak plameny z kostela jejich vyšly i až k nebi se povznesly. Uslyšením toho byvše skrze Ducha svatého upomenuty, navštívily jsou klášter, prohlédly kostel, spatřily oltáře, a nejvíce ostatky Svaté Ludmily, dědičky své, se slzami jsou hledaly, povolavše Vernhera kameníka a zedníka, aby mezi kameny a oharky hledal, od něho žádaly.

Hle! z vůle Boží kameník Vernher našel rakev neporušenou, od ohně ani nedotknutou. I vrátil se k paním vesele, a pro radost odplaty žádaje, veselost zvěstoval. Ó svatý Bože! ó divný ve

svatých svých! ó požehnáný ve skutech svých! jakým plesem ráčil jsi naplniti čeledi své, jakou navštívení útěchou pokropiti, jak velkou radostí objevení obveseliti! Na zem padly Bohu děkujíce, slzami místa skropily, a zapomněvše zármutku běží, aby zdvihly schránku, ale jako ulekše se, potlačí opovážlivost, a povolavše kněze Puda, s jeho radou a pomocí pokusily se ji ven vynésti. A když vyšly ke bráně hradské, našly jsou ji zavřenu, uzamčenu a jako protivící se východu, kteroužto s mnohým úsilím tlačivše a s velkým namáháním o ni se pokusivše, nikterak jsou ji neotevřely. A tím zázrakem jsouce zaraženy, navrátily jsou se k místu, odkud byly vyšly.

A poslavši posla k biskupu Ottovi, prosily jsou, aby přišel a rozhodl, co by se mělo učiniti. Kterýž odpověděl, že netroufá si tak učiniti, když by dříve neposlal do Říma. Žádaly pak biskupa moravského Zdika, aby přání jejich splnil. Kterýž slíbil učiniti, když by obdržel dovolení představeného jejich. Tedy neupustivše mnišky od svého předsevzetí, k radě pana pražského děkana Jindřicha a pražského arcijáhna Petra i ostatních ze sboru pozdvihly jsou rakev, otevřely, o ohledavše ostatky, vedle oltáře vesele zase pohřbily.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek,
1874.

Zakládací list biskupa Daniele Pražského.

(Anno dominicae incarnationis . . .)
(1165.)

Léta Vtělení Páně tisícího stého šedesátého pátého, indikce třinácté, epakty šesté, konkurrenty čtvrté, já D a n i e l, jakkoli nehodný, ale z Boží milosti biskup Pražský třináctý, léta posvěcení svého patnáctého, měsíce šestého, v měsíci dne jedenáctého, dne 3. října za panování nejslavnějšího a nejjasnějšího císaře Římského povždy rozmnožovatele říše Fridricha, a za dob nejslavnějšího krále Českého Vladislava, o s t a t k y t ě c h t o s v a t ý c h vlastní rukou jsem uložil v tomto oltáři:

Ostatek z Kříže Páně, z Hrobu Páně, svaté Panny Marie, z roucha Páně, světců Jana Křitele, Ondřeje Apoštola, Jakuba Apoštola, biskupa V o j t ě c h a M u č e d n í k a, světců Timothea a Apollináře, světce Gereona a jeho druhů, světce Krištofa a jeho druhů.

Ostatek světců Benedikta, Jana, Matouše, Isáka a Kristina Mučedníků, světce Pankráce Mučedníka,

vévody V á c l a v a M u č e d n í k a, papeže Klimenta Mučedníka, biskupa Martina Vyznavače, světce Jindřicha Vyznávače a světce Maura Vyznavače.

Ostatek světice Maří Magdalské, světice Gertrudy Panny, jedenácti tisíc Panen, světice L u d m i l y M u č e d n i c e a přemnohých jiných svatých. Titul pak připisuje se Svatému Ondřeji. Tito a všickni svatí Boží nechť ráčí se přimlouvati u Hospodina za mne hříšníka. Amen.

Já Vladislav, Král Český té doby, prosím o totéž. Amen. Já Judita, králová Česká té doby, prosím o totéž. Amen. Já Petr, řečený opat Ostrovský, stavitel tohoto chrámu, prosím o totéž. Amen. Amen. Amen.

Latinský text čte se v díle
Kronika Zbraslavská
1338.

Z latiny přeložil
Jan Václav Novák,
1905.

Č á s t p á t á .

*Literatura románské kultury
benediktinského okruhu
Sázavského*

M n i c h S á z a v s k ý :

Pokračování letopisu Kosmova.

[Continuatio Cosmae . . .]

(Asi 1173.)

Portrét Přibyslavy Hroznatovny.

(Pribizlawa suae fecit . . .)

Léta Božího Vtělení 1132 skončila jest život svůj **P ř i b y s l a v a c h o ť H r o z n a t o v a**. O jejím zbožném obcování něco krátce pomocí péra v paměť věřících uvéstí, myslím že se dosti hodí k věci.

Ve mravích svých, pokud tělesně žila, důvěřujeme se, že i Bohu se líbila, i že lidem milujícím Boha všelike cnosti obrazem byla, věděli jsme. Nebo po celý čas života svého měla zvláštní horlivost, služby Boží vroucně pilna býti, ničeho nad milování Boha neklásti, chudým z vnitřností lásky k bližnímu matkou se prokazovati, též osobám k sloužení Bohu odevzdáním s celou upřímností a zbožností mysli čest a pomoc, jak potřeba kázala vzdávati.

Dobrá byla v zasnoubení s manželem pravým, lepší potom zůstávala **y e v d o v s t v í**, v nejlepší vy-

nikla po žalostivém pohřbení milého a jediného syna svého Šebíře. Ona ho říc touhou, aby viděla Hrob Boží, s panem biskupem Menhartem a s jinými zašla jest do Jerusalema, a s dobrým zdarem domů se navrátila.

Když se pak blížil čas jejího sejítí s tohoto života a pocítla, že ji síly těla opouštěly, svolavši k sobě všechny přednější věkem a důstojenstvím z rodu svého, darovala jest ves Hostivař s lesem příležícím, s poli a lukami a se vším statkem, jež tam měla, jakož i všechnu čeleď svou, též ves Bosákovice k špitálu Bohu a Svatému Janu Křtiteli v Sázavě s přivolením k tomu všech svých příbuzných, a stvrdila to svědky právními.

A tak po málo dnech v klášteře Sázavském, majíc dočkati se dne vzkříšení obecného a požívati odpočívání blaženého, dne třetího května vyšla jest z tohoto světa bídneho.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

Podobizna opata Silvestra.

(Obit Bogudar . . .)

Silvestr, převor kláštera Sázavského, z jednomyslného uradění a jednosvorným hlasem bratří zvolen jest za opata téhož kláštera, muž pro počestnost mravů všechněm milý, v rozpravě velmi přívětivý, v zdrženlivosti obzvláštní, přítel pokory, nejvroucnější žák pravé lásky, celému sboru bratří svazkem přátelství a milování tak přítulný, že měli všichni k němu víc lásky než bázně.

Tedy po projití běhu téhož roku obdržev ve hlavním sídle berlu opatskou z ruky vévody Soběslava, od ctihodného biskupa Jana posvěcen jest. Tedy božským způsobením povýšen jsa ke cti tak slušné, nejprv k hrobům Světců pokorně kráčel, odtud pak dobrý pastýř s radostí všech svých navrátil se k rozmilému ovčínu svěřenému jeho řízení. Zde se naskytuje místo, abychom vypsali, jakou láskou hořel v péči o svatou řeholi, a jak pilná byla péče jeho o zvelebení a rozmnožování věcí kláštera. Neb jak uměl a znal, všechnu kázeň klášterskou srdcím bratří svých často vštěpovával. Zbytečné věci soukromé míti bez povolení, učil, že je zločin největší, říkáje, že

mnich maje potravu a oděv má s tím býti spokojen. Zvláště také ukazoval na sobě všechněm příklad pokory a trpělivosti, vždy to opakuje: „Čím větší jsi, tím více ponižuj se ve všem.“

On za své správy vystavil jest kapli Svaté Rodičky Boží, chrám Svatého Jana Křtitele ozdobil krásným malováním, zdi s apsidami postavil uprostřed oratoře od oltáře Svatého Štěpána a Svatého Martina, dlažbu kostela okrášlil hlazenými kameny, přivezenými z hory Petřína, ložnici, refektář, sklep a kuchyň, též chodbu kláštera kolem do kola se sloupovím a výklenky vystavil velmi krásně. Ve vsi řečené Mnichovice vystavěl jest basiliku ke cti Svatého Michala a všech cností nebeských.

Což více? Všechno jeho úsilí, všechna pilnost, všechna péče, pokud byl živ, v tom především se trvávala, aby se ve všem prokazoval užitečným domu Hospodinovu.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

O nalezení zbroje Světcovy.

(Eodem anno inventio . . .)

Téhož léta 1143 stalo se nalezení hlavy Svatého Vojtěcha biskupa a mučedníka na hradě Pražském v kostele Svatého Víta Mučedníka. Též košile Svatého Václava jest tehdy nalezena. Téhož léta slavné posvěcení chrámu svatých Víta, Václava a Vojtěcha dne 30. září od tří biskupů, Otty Pražského, Jindřicha Olomouckého a biskupa Babenberského.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

Část šestá.

*Závan benediktinské mystiky
do předgotické kultury
románské*

P e t r A b é l a r d :

Desátý list abatyši Heloise.

[Heloisae et Abaelardi epistolae.]

(1135.)

Moje milá sestro Heloiso, zbásnil jsem k tvé naléhavé žádosti h y m n y . . . Jelikož ty a tvé zbožné ženy nutkaly jste mne opětovně k složení takových písní, badal jsem po příčině vašeho přání. Neboť jsem si řekl, že netřeba skládati nových, je-li starých dostatek, ba připadalo mi zločinem, dávatí přednost před starými zpěvy starých básníků novým zpěvům hříšných lidí, nebo stavět je dokonce po bok jejich.

Zatím co z různých stran slyšel jsem různá mínění, uvedla jsi sama mezi jiným i následující důvod: „Víme, že římská a obzvláště galikánská Církev, pokud se týče Žalmů a hymnů, řídí se více zvykem než autoritou . . . V hymnech, jichž dnes používáme, panuje takový nepořádek, že skorem nikde není uveden v nadpisu jejich druh neb autor. A lze-li přece u několika s jistou pravděpodobností souditi na určitého básníka, jakož považujeme za nejstarší z nich Hilaria, Ambrože, potom Prudentia a mnohé jiné, je často metrum jejich skladeb tak nevhodné, že lze těmto

písním jen stěží podložití melodii, bez níž přece hymna nemá smyslu, majíc býti lahodně znějící chválou Boží.

Pro většinu svátků pak nedostává se zvláštních písní, tak pro svátek Mláďátek, Evangelistů, nebo oněch Světic, které nebyly panny, i oněch, které nebyly mučednice. Nechybí ani takových, při nichž musí pěvci říkati nepravdu, buď již okolnostmi doby, které nepřiléhají k písni, nebo následkem nepravého obsahu. Dle předpisu Proroka a ustanovení Církve nemá ani v noci umlknouti chvála Boží, jakož psáno: „V n o c i rozpomenu se na jméno tvé, ó Pane“, nebo: „O p ů l n o c i zvednu se, bych s tebou mluvil . . .“ Naopak smí sedmerý chvalozpěv, o němž zmiňuje se Prorok slovy: „Sedmkrát denně chválím tě“, jen ve dne býti přednášen. Prvý, zvaný jitřním zpěvem chvály, a od téhož Proroka označený slovy: „Z j i t r a vzpomínám tě, o Pane“, smí zanotován býti v záblesku dne, při východu červánků neb jitřenky. Při většině hymnů jeví se toto rozdělení samo sebou. Tak označují se jisté písně samy zřetelně jako takové, jež se mají zpívati v noci, praví-li se příkladně: „P o v s t a ň m e ž z m o c i t e m n o t . . .“ Tak udávají i mnohé jitřní hymny samy čas, v němž mají býti zpívány, příkladem: „Minula noční hodina . . .“ Takové písně poučují samy o tom, v který čas chtějí býti zpívány, a kdybychom nechtěli jejich čas dodržovati, musili bychom slouti lháři . . .

Avšak nejen nedodržování času přivádí nás do stavu, v němž musíme lháti, nýbrž u mnohých písni jsou to sami básníci, kteří nás k tomu ponoukají. Tito totiž, buď že dle své vlastní zkroušenosti soudí duševní stav jiných, aneb že své Světce chtějí přílišnou horlivostí vyvýšiti, přestupují někdy míru tak dalece, že v mnohých písních zpívá se něco, o čem cítíme, že to neodpovídá pravdě. Nemnozí jen budou ohněm svaté zbožnosti tak zažehnuti aneb pokáním nad svými hříchy tak v slzách a vzdýchání se rozplývati, aby mohli právem zpívati: „V slzách blížíme se k modlitbě . . .“, aneb: „Slyš naše vzdechy a zpěv náš milostivě“. A tak je mnohé, co se hodí toliko pro vyvolené a nemnohé . . .

Tyto a podobné důvody pohnuly mnou z úcty k vaší zbožnosti složit **h y m n y n a c e l ý r o k**. Jelikož pak jste si toto ode mne vyprosily, nevěsty a služebnice Kristovy, prosím i já vás, abyste břímě, jež jste na ramena má vložily, nadlehčily modlitbou, aby, kdo tu seje a sklízí, společně pracoval a společně se radoval.

Z latiny přeložil

Jan Hurdálek

1925.

S v a t á H i l d e g a r d a :

Symfonie a písně.

[Simphoniam armonie celestium revelationum.]

(1150.)

Píseň o Mučednících.

(O victoriosissimi . . .)

Ó převítězní oslavovatelé vítězství, kteří při prolití krve své pozdravujete budování Církve jste vystoupili hodujete krev Beránkovu se žertvou zabitou, jak přílišně jste odměněni, že těly svými žijíce jste pohrdli a napodobili Beránka Božího ozdobujete jeho muka, v něž vás uvedl, abyste obnovili dědictví.

Vy květy růží, vy, jižto jste pro vylití krve své blahoslaveni v převelkých radostech. Ty vůně vydávají a znojem tryskají ve Vykoupení, které vyprýštilo z nejvnitřnějšího ducha úradku trvajícího před věky v Onom, v němž nebylo přípravy od počátku. Buď čest ve spoluúčastenství vašem, kteří jste nástroj Církve a z ran své krve hojně prýštíte.

Symfonie vdov.

(Simphonia viduarum.)

Ó Otče všech a Králi a Vládce národův, jenž jsi v žeburu pramátě nás stvořil, která připravila nám pád nesmírný, my vyřítily se a za ní šly a vlastní vinou svou jsme družily se k její bolesti.

Ó nejvznešenější ty rodiči, prahnouce toužně k tobě chvátáme a milující tě a přesladkou lítostí, kteráž přišla pro tebe, vzdycháme k tobě, bolest objevše svou, nejzbožněji objímáme tě.

Ó přeslavný a nejspanilejší ty Kriste, jenž jsi žití Vzkříšení, my pro tebe jsme zúrodnující se zřekly lásky v novém svazku manželském a uchvacujeme tě bezměrným svým milováním.

Vzdáváme se ti v panenské ratolesti zrození se tvého, v jiném svazku nežli dřív, kdy podle těla jsme se snoubily. Nám pomoz, bychom vytrvaly vždy a v tobě plesaly a od tebe již nikdy odloučeny nebyly.

Z latiny přeložil

Oldřich Novotný

1911.

S v a t á A l ž b ě t a Š e n a v s k á :

Tři knihy vidění.

Kniha třetí.

(1158.)

Nebeské Město Mučedníkův.

Vynesl mne v duchu Anděl Páně na místo vysoké velmi a ukázal mi podobu jakéhosi předivného a slavného města. Poprvé stalo se to na Hod Boží Svatodušní, podruhé v oktávu téže slavnosti, potřetí na den narození Předchůdce Páně.

Město, jež jsem viděla, zlaté hradby se všech stran obkličovaly, a bylo vystavěno do čtverce. Bran mělo dvanácte, rozložených na čtyři strany hradeb po třech. Každá byla ze čtyř balvanů, jež se lišily tak, že v nádvratí byly barvy blankytné jako safyr, v prahu běloskvoucí jako křišťál, veřeje pak mezi prahem a nádvratím červené jako kámen ohňový. Jedna brána, střední ze tří, jež hleděly k východu, v tom byla odlišná od ostatních, že nikoliv červené, nýbrž čistě bílé byly její veřeje, přece však po celé ploše krvavými kapkami skropené . . .

Uvnitř hradeb stála jakási velikolepá věž a velice vynikající a ta nezdála se ničím jiným než nejčistším světlem a jasnost její byla jako skvoucí zlato slunce odrážející, a nevytrvala jsem dívati se na ni pro sílu třpytu, jenž z ní vycházel. A nebylo město osvětlováno sluncem nebo měsícem neb některým z nebeských světél, nýbrž celé bylo bohatě osvětlováno zářemi věže. Na jejím vrcholku trůnila jakási veliká a úctyhodná Velebnost, jež se mi ukazovala jednoduchou v podstatě, trojí v Osobách.

Pozdvihla jsem oči vzhůru na hradby, a hle, celé hradby na vrchu kolem dokola naplňovaly jasné pluky svatých Andělů, zpívajících chvály Páně nejúsilovnějším jásotem, a s jejich sborem jako by byly zněly veškery hudební nástroje . . .

Když jsem tedy vše obhlédla, přála jsem si poznati t a j e m s t v í v i d ě n í, i byla jsem od vůdce svého Anděla, dílem od Předchůdce Páně poučena, jak vykládati, co jsem viděla.

Město, jež jsi viděla, jest obraz Pána Spasitele. A znamením zajisté dahocenného člověčenství jeho je zlatá zeď, věž pak jasného světla, z něhož je všecko osvětlení města, znamená velebnost božství, která se ráčila obklíčiti úzkostí přirozenosti lidské.

Dvanácte bran jest dvanácte Apoštolů, jejichž učením má přístup národ vyvolených k poznání pravdy, jež jest v Kristu Ježíši, a k společenství bla-

žené milosti Jeho, a nižádnou závorou nejsou za-
držováni ti, kdož chtějí jimi přijíti.

Že balvany v nádvratí bran skvějí se barvou
nebeskou, je znamením čistého rozjímání, jímž
byli k nebi zavěšeni sluhové Boží, a byli v obcová-
ní s Bohem v nebesích, ještě když v těle putovali
po zemi.

Skvoucí bělost prahu je neposkvrněný ži-
vot, kterým sluhové Boží bez reptání mezi lidmi ob-
covali a mnohým poskytli jasných vzorů nevinnosti.

Červeň veřejí naznačuje muka, jež na duši i na
těle snášeli sluhové Boží u veliké trpělivosti. Jedna,
jež se odlišuje od ostatních bělostí veřejí, jest Mi-
láček Páně Evangelista, který nedovršil jako ostatní
svého života smrtí mučednickou, nýbrž za-
sloužil si býti dáván za vzor nedotčeného panictví
všemu lidu Božímu.

Nechybělo však mučednictví ducha Svět-
covu, ale rozmanitým usmrcováním a trápením mno-
hým vydal svoje tělo pro slovo Boží a svědectví Je-
žíšovo, jak se naznačuje kapkami krve, kterými jako
by byla skropena bělost veřejí . . .

Z latiny přeložil
Otto Albert Tichý
1913.

Č á s t s e d m á .

*Nejstarší čeští hymnografové
předgotické doby
románské*

Staročeský hymnograf:
Officium Svaté Ludmily.

[Ecce iubar matutinum . . .]

(Asi 1160.)

Hymna k Nešporám.

(Lux vera . . .)

Již pravé světlo spanilý
paprsek Čechám udílí,
a jas a ples se zrodily
svědectvím Svaté Ludmily.

Již staré bludy prchají
a světlo víry vítají
v něm Čechové, křest milosti
i naděj věčné radosti.

Když Kristu chvály vzdávajíc
se v tiši noční modlila,
tu snacha, úklad chystajíc,
ji čeledí svou zabila.

Dluh smrti platě, jak je psán,
duch její, Bohu odevzdán,
vchází do jasných nebe bran
a katany pak trestá Pán.

Svatosti její znamení
je vůně rajske sladkosti,
jež z kostí jejich pramení
se stálým darem milosti.

Ó Čechy, chvály vzdávejte,
jásejte, zvučte, plesejte,
v Ludmily prosby doufejte
a Boží říši hledejte.

Dej, pravý Bože, s výsosti
pro památku svou přemilou,
abychom, hříšní, v radosti
tam královali s Ludmilou.

Breviář benediktinek Svatojiřských.

**Z latiny přeložil
František Odvalil
1928.**

Hymnus k Jitřní.

(A sompno pigros . . .)

Ze spánku probuď malátné,
ospalé zažeh vidiny,
k své chvále povzbud' posvátné,
Věčného Synu jediný.

V temnotách mysl naši voď
svou nevýslovnou jasností,
k života prahům doprovod
a odměnu dej v radosti.

Vždy přímluva nám pomáhej
tvé Mučednice Ludmily,
odměny věčné dojít dej,
Spasiteli všech přemilý.

A činy naše napravuj
ať neklesáme, znovu zas
milostí nebes podaruj
hvězd Stvořiteli dobrý nás.

Dej Trojice nám blažená
vytrvat v svaté svornosti,
Jedinost Boží vznešená
nám blahé uděl radosti.

Breviář benediktinek Svatojiřských.

**Z latiny přeložil
František Odvalil**

1928.

Č á s t o s m á .

*Latinští kronikáři čeští
dohasínající kultury
románské*

Benediktin Hradištský:
Letopisy Hradištské.

Z rukopisu
Liber monasterii Opatovicensis.
[Asi 1150.]

**Vysvěcení
chrámu Svatováclavského.**

Záznam kronikářský.

Léta Páně 1131 stalo se v Olomouci slavné a vele-
pověstné vysvěcení kostela Svatého Václava
od veledůstojného opatrovníka jeho, biskupa Jin-
dřicha, dne třicátého června, u přítomnosti nejjasněj-
šího vévody Soběslava a manželky jeho, jakož i pře-
mnohých velmožů a nevyrovnaného množství kněž-
stva i lidu.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

K a n o v n í k V i n c e n c i u s P r a ž s k ý :

Letopis český.

[Uvaladizlao gloriosissimo . . .]

(Asi 1173.)

Portrét biskupa Jindřicha Zdíka.

(Dux Uvaladizlaus exulum . . .)

Vévoda Vladislav nejsa nepamětliv zkušenosti, jak to věci trpkou, a hnut jsa láskou bratrskou, zvláště však prosbou pana Jindřicha, biskupa moravského, jinak také Zdíka zvaného, jakož i jiných knížat, příbuzného svého knížete Ottu, který potom, když byl otec jeho kníže Otta padl v bitvě u Chlumu mezi králem Lotharem a vévodou Soběslavem svedené, v Rusích u vyhnanství dospěl až k letům jinošským, z vyhnanství toho povolal nazpátek a udělil mu knížectví Olomoucké, jež byl otec jeho nešťastně ztratil.

Kterýžto biskup Jindřich jakž byl zbožným a moudrým skutkové jeho ukazují. Neboť v samém městě Olomouci klášter ku cti S v a t ě h o V á c l a v a,

Mučedníka Kristova, ježž byli první knížata této země na hradě započali, vyvedl chvalně až do hřebenu, a usadiv tam dvanáct kanovníkův přenesl do něho s přivolením papeže Innocence od kostela Svatého Petra, ničeho tu neodejmuv, sídlo biskupské. Také je chvalně ozdobil dřevem ze Svatého Kříže, ježž byl s sebou z Jerusalema přinesl, a mnohými přeskvoštnými církevními rouchy a zlatým racionalem.

On též zkoumaje důkladně, jaký způsob žití nejlépe by se pro něj na tomto světě hodil, přijal v Jerusalemě roucho a zákon Svatého Augustina pod ochranou svatých Apoštolů postavený a založil pomocí výše zmíněného pana knížete, jenž s manželkou svou blahoslavené paměti paní Kedrutou, sestrou krále Kunráta, tomu přál a mnoho peněz poskytl, klášter královského díla na hoře Strahově, ježž jiným jménem na hoře Syonu nazval, a jiný také u vchodu do země České v Litomyšli, jemuž dal jméno hora Olivetská, a naplnil je nábožnými muži, aby ve dne i v noci Bohu sloužili. A přemnohé kostely, které vyčítati dlouhé by bylo, hodinky, almužny a jiné dobré skutky, ježž svědectví o něm dávají, na tomto světě co dědice po sobě zanechal.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

Opat Jarloch Milévský:

Letopis český.

[Continuatio Gerlaci . . .]

(Asi 1220.)

Jak opat Gotšalk Želivský oslavoval naše Světce.

(Parum est, quidquid . . .)

Málotě toho, co o životě opata Gotšalka s hora jsem pověděl, málo také, co nyní přidati mám. Neboť co v přístav klášterní byl se uchýlil, v půvední zbožnosti nikdy neschladl, než láskou Kristovou nadchnut a zpívaje *Z p ě v s t u p ň o v ý* kráčel vždy s prospěchem od cnosti k cnosti.

Za všech dnů života svého ke všem *H o d i n - k á m* denním i nočním první byl i poslední v kůru, a neusínal ani podřimoval jako mnozí, nýbrž bděl a bedlivě zpíval žalmy Pána. Ontě kromě kanonického zpěvu i *Hodinek* k Nejsvětější Trojici, jakož i *Hodinek* k Svatému Duchu nikdy nevynechával, mimo to *Kajících žalmů* s *Litaniemi* a *patnácte stupňů* s

Vigiliemi devíti čtení jakož i Komendaci větší co každodenního shromáždění se účastnil . . .

M e š n í s l a v n o s t i bez ustání navštěvoval, a za dobu čtyřiceti let ani dne nepominul schválně, v němž by byl neobětoval Syna Otci. Této službě Boží tak byl oddal srdce své, že ať byl doma, ať jinde, žádným pohodlím neb zaneprázdněním nedal odvrátiti se od úmyslu, aby nepřistoupil k oltáři Páně, jenž obveseloval mladost jeho, a neobětoval tam v starobě své . . . Byloť pak stálým jeho obyčejem, že vždy z rána po Primě sloužíval Mši, vyjmouc toliko největší svátky, o kterých sloužíval v konventu po Tercii . . . K tomu postě se dvakráte nebo třikráte v témdni, jakož i o slavnějších **V i g i l i í c h n a š í c h** **S v ě t c ů** v zůstával o chlebě a vodě . . .

Aniž zamlčovati míním, že mezi jinými duchovními dary milosti zabýval se **č t e n í m n á b o ž n ý c h** **k n ě h** ve všech hodinách, které po kůru a práci rukou prázdné měl, od kteréhožto potěšení, když jej někdo zdržoval, říkával, že se mu děje nemensší křivda, než se stává hladovému, když se odnáší od něho chléb . . .

S čtením nábožným spojoval **r o z j í m á n í s v a t é**, odkudž vzdělával se v bázni Boží a útěchou **D u c h a s v a t é h o** se posilňoval. Odtud byl prospěl v bohosloví nad mnohé, kteří mistry zdáli se v učenosti, a výborně vyznával se v Písmě svatém, ač jeho mou-

drost, již se nedostávalo výmluvnosti, slovy hojnými nemohla objeviti sebe samu . . .

Co jsem ho byl poznal, vždy jsem jej viděl obírat se co nejvíce s k a n o n y E v a n g e l i í, to jest s knihou, která se nazývá ze čtyř jedno. Mimo to též knihy S v a t é h o B e r n a r d a, klarevalského opata a legendy n a š i c h S v ě t c ů v častěji čítával. Z těch a takových zahrad sbíral květy mravů, klasy dobrých skutků, byliny užitečné, protivné plazům, dýšící vůni života a kázně.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

Č á s t d e v á t á .

*První závan
jitřní gotiky františkánské
v české kultuře*

Povědomo jest, kterak jste ctí a slávou toho světa nade všechny vyniknouti mohla, majíc ruky dáti velmocnému císaři, a bylo by se tak na Vaše i Jeho veličenstvo slušelo: než Vaše srdce po příkladu Světců jasného rodu Vašeho neslo se celé upřímnou touhou po svaté chudobě a umrtvení těla. Za tou příčinou jste sobě zvolila ženicha daleko urozenějšího, Ježíše Krista, Pána samého, a jemu až do smrti věrnou chotí být slíbila. Zajisté Vám tento Váš nebeský Ženich neporušené panenství opatrovati bude a zachová; Jehož když milovati budete, zůstanete čistá a neposkvrněná; Jeho když se dotknete, odejdete od něho ještě čistější; Jeho když obejmete, přece pannou být nepřestanete. Jeho moc a síla nad všelikou sílu mocnější, Jeho Milost nad všelikou milostivost líbeznější, Jeho vzhled nad všelikou krásu spanilejší, Jeho láska převyšuje všechno potěšení. A k milostným líbánkům toho nebeského zasnoubení vyvolil si právě Vás. Nechť Vám ozdobí prsa skvostem drahokamův, uši perlami cenu lidskou převyšujícími a Vás celou chrysolitem kamenem, jakož i korunou zlatou, na níž vyryt je odznak Vaší svatosti, korunovati račiž.

Proto, nejmilejší sestro a velectěná paní, neboť jste, choť, matka i sestra Pána Ježíše, skvěle vystrojena jsouc nádherným rouchem neposkvrněného panenství a vítězstvím svaté chudoby utvrzujíc se ve svaté službě, kterou jste příkladem chudičkého Ježíše tak horlivě započala; následujte toho, který pro

nás přehořkou smrt na dřevu kříže podstoupil, nás z moci temnosti knížete, do které naši prvorodiče pro hřích byli utkáni, vykoupil a s Otcem nebeským smířiti ráčil.

Ó přesvatá chudobo, která skýtáš tebe milujícím a se v tobě kochajícím věčné bohatství! Ó milostná chudobo, tebe kdo má, království nebeské zaslíbeno má a nade vši pochybnost také věčná sláva a život dán mu bude! Ó blahoslavená chudobo, tebe Ježíš Kristus, Pán nebes i země, tolik sobě oblíbil a v tobě tak trval, že jsa všemohoucí Pán, jemuž vesmír podán jest, říci mohl a řekl: Lišky doupata mají a ptactvo nebeské hnízda, Syn pak člověka nemá, kam by hlavy sklonil, a skloniv hlavu na kříži, vypustil duši . . .

Nepochybují už pranic, že pevnou věrou věříte a za pravdu máte, kterak království nebeské samým toliko chudým je zaslíbeno, aniž komu jinému, než samým chudým od Boha uděleno bývá . . . Proto jsem se odvážila Vaší Královské Výsosti psáti. I prosím co nejpokorněji a zapřísahám Vás pro lásku Ježíše Krista, Vašeho nejmilejšího Ženicha, abyste se ve svém svatém předsevzetí víc a více utvrzovala . . .

Rovněž žádám co nejsnažněji, račte se též na mne, služebnici svoji, ač nejnehodnější, jakož i na druhé zbožné sestry, které se mnou v klášteře tomto přebývají, ve svých přesvatých modlitbách rozpomenouti, abychom na přímluvu Vaši u Pána Boha slitování a

**milosrdenství zasloužily a jednou s Vámi věčného
došly blahoslavenství. Buďte nám v Pánu zdráva a
modlete se za nás! Alleluja!**

**Z latiny přeložil
Antonín Rejzek
1894.**

Tomáš de Celano:

Legenda druhá.

[Legenda secunda.]

(1246.)

Jak Ukřižovaný ponejprv Františka oslovil.

V srdci svém již zcela proměněn přišel František jednoho dne ke kostelíčku Svatého Damiana, který byl úplně rozpadlý a zcela opuštěný. Z vnuknutí Svatého Ducha vešel dovnitř, aby se pomodlil, a vrhl se proto v pokoře k nohám Ukřižovaného.

Tu byl oblažen neobyčejným Navštívením, tak že se mu zdálo jakoby se zcela přeměnil a připadal sám sobě docela jiným než byl při vstupu do kostelíčka. I stalo se co je od nepaměti neslýcháno, že v tomto stavu vytržení oslovil ho obraz Ukřižovaného Krista svými vymalovanými rty. Pojmenoval ho jménem a pravil: „Františku, jdi a vystav znovu můj dům, který vidíš blízek zničení!“

František zprvu ulekán, pak užaslý, posléze byl tak uchvácen těmito slovy, že ihned byl hotov upo-

Sám se zavřel u jeskyni,
myslí výše zalétal,
pláče nad tím, Pán co činí,
nad Křížem jej jímá žal,
Kříže plod a dobrodiní
stále v mysli rozjímal.

Sestoupil Král s nebe svatý
jako Anděl Serafín,
křídel šest jsou jeho šaty,
v jeho zraku míru stín,
s Křížem Páně pak byl spjatý,
zázračný to Boží čin.

Zná žák Spasitele svého:
Nejsa trpný, trpěl Pán.
Odlesk Otce nebeského,
jenž nám v pokoře byl dán:
Slyš zvuk hlasu tajemného
jaký lidem neslýchán!

Vzplála záře na pohoří,
lid zří žár v skal temeni.
Františkovo srdce vzhoří
v lásky čirém plameni,
na těle mu Pán Bůh stvoří
přezázračná Znamení.

Chvalme Krista v Kříže bolu,
hřích jenž shladil věků věk,
ukřížován s ním je spolu
nositel ran, František,
zhrdalť v pozemském tom dolu
vším, co světa požittek.

Z latiny přeložil
Alfréd Fuchs
1926.

Č á s t d e s á t á .

*První latinská legenda
jitřní gotiky
české*

Če s k ý A n o n y m :

Legenda Svatého Václava Mučedníka.

[Oriente iam sole . . .]

První recense.

(1253.)

Zázrak na dvoře císařském.

(In diebus autem . . .)

Za jeho dnů se stalo, že císař za účasti veškerých knížat, která svolal do jedné obce, konal slavnou radu. Svatý pak Václav řízením Božím, aby se v něm Bůh zázračně projevil, přišel na slavnost až třetí den, poslední ze všech. Zatím císař a všechna knížata byli pohoršeni jeho zpožděním a usnesli se, že kdokoli by před ním povstal nebo mu udělal místo, bude o hlavu kratší. Když však svatý kníže vstupoval do paláce poradního, císař první ze všech povstal, vyšel mu vstříc s rozepjatýma oběma rukama a vyzval jej, aby si sedl vedle něho na trůn. Knížata pak vidouce takto nepochybně, že vstává císař, vstali i sami, divíce se to-

mu, co se stalo. Neboť ani císař neměl práva, aby překročoval usnesení na shromáždění tak slavném. Později pak shromáždil císař knížata a oni se s podivem ptali na příčinu této události. Císař omlouval se tím, že svatý kníže měl při vchodu pr ů v o d a n ě l s k ý, že jeho t v á ř z á ř i l a p ř e v e l i k ý m j a s e m, a že na jeho čele se zjevil p ř e s k v ě l ý k ř í ž i dodal: „Neodvážil jsem záchvácen úžasem těla i ducha, nedati takové slávě zasloužené pocty. Neboť zřejmě ruka Páně byla s ním.“ Když to uslyšeli veškerí knížata, prokazovali světcí Božímu větší úctu, než žádal mrav a ti, kteří dříve pro pohoršení mu chtěli odepíratí místo, povstávali ze svých stolců přednějších a nabízeli mu místo vyšší, aby seděl s knížaty a zaujímal trůn slávy.

Z latiny přeložil
Alfréd Fuchs,
1928.

Osvoboditel české vlasti.

(Post celebracionem . . .).

Po slavné radě, když jednotliví knížata se vrátili do svých domovů, císař podržel světce Božího u sebe a mezi čtyřma očima jej vyzval, aby si vyžádal od něho, cokoli by se mu zdálo prospěšným. Ale světec Boží ani nežádal poct světských, ani bohatství, ani rozšíření svého panství, ani žezla královského, nýbrž jedině, ze zjevení Svatého Víta, jak se věří, jsa oddán duchu a nikoli tělu, žádal ostatky Svatého Víta a obdržel je. Nad to byl velkolepě poctěn od císaře velkým množstvím jiných darů, jichž nežádal a dosáhnuv osvobození své vlasti, jež byla dosud poplatna, vrátil se domů se slávou.

Z latiny přeložil
Alfréd Fuchs,
1928.

Chrám hmotný a Ráj duše.

(Occasione ergo . . .)

Nalézaje příležitost v přijetí ostatků a osvícen jsa vnuknutím a Boží milostí v srdci svém, myslil na to, aby zbudoval chrám na počest Svatého Víta Mučedníka, napodobuje tak svého ctihodného otce Vratislava, který vystavěl klášter na počest Svatého Jiří Mučedníka v městě Praze. Když pak dosáhl souhlasu biskupa řezenského, pod jehož pravomoc toho času Čechy náležely, velmi nákladnou budovu postavil a důstojnými ozdobami okrášlil. A to jest chrám, v němž nyní jest sídlo velekněžské. Když pak postavil chrám hmotný, zatoužil ve své svaté mysli, aby sám v sobě zřídil chrám dokonalý svému Pánu podle výroku evangelia: „Chceš-li dokonalým býti, jdi a prodej vše, co máš, rozdej chudým a následuj mne.“ Aby totiž, jsa vzdálen světských starostí byl oděn od papeže šatem mnišským, k němuž se chtěl s prosbou odebrati, aby sám v sobě připravil Kristu útulek pokojný. Byl by to také provedl, kdyby jej nebyla zaměstnávala svatá péče o dílo počaté a kdyby jej nebyl zdržoval slzavý hlas sirotek a vdov volajících: „Proč nás otče opouštíš?“

Pověst o něm pak došla naplněna vůní líbeznou a plnou milostí do všech krajů v okolí, že totiž je muž dobrý a věřící a že objímá křesťany rukou lásky. Více a více počali k němu z ciziny putovati kněží Páně a veliký počet jiných věřících. Přijímal je s náklonností a nadšením a jak nejlépe mohl, je obdaro-
vával. I stalo se jméno jeho slavným vedle jmen velkých, kteří jsou na zemi. Neboť vpravdě byl mužem velkým i podle jména svého a největším byl v ochra-
ně vyvolených bojuje proti nepřátelům věřících, kteří povstali, jak jsme se toho dotkli výše.

Z latiny přeložil

Alfréd Fuchs

1928.

Vidění krále Ericha.

(Nec hoc oblivioni . . .)

Ani to nesmí býti dáno na pospas zapomenutí, že také u cizích a vzdálených národů ráčil Pán Ježíš jak podivuhodně tak i hrůzyplně ukázati v jaké jest slávě a úctě tento blažený vojin, aby nejenom národy sousední, ale i vzdálené věděly, že jest drahý Kristu, a že tak veliký mučedník má býti chován ve slavnostním uctívání. A tak král dánský, jménem Ericus, když byl zapleten do tenat mnohých vin a mnoha času trávil na lovu zvířat a v tanečním poskoku, aby mu ušla chvíle, ejhle, jedné noci objevil se mu ve snách člověk ukřižovaný, výrazu sklíčeného, sklopených očí, bledé tváře, smutný a zarmoucený a jakoby všecek naplněn úzkostí. Když jej král viděl, byl velmi poděšen. Nikdy totiž neviděl člověka ukřižovaného. A ačkoli se všecek bál, přece poněkud osmělen vyptával se ho, kdo jest a proč byl ukřižován? A on mu odpověděl hlasem pokorným a prosebným vece: „Já jsem Kristus Ježíš a ty jsi mne ukřižoval!“ Tu král v rozechvění přemýšlel trochu, proč se mu tak děje, proč Kristus zločin svého ukřižování jemu vytýká, když si nebyl ani trochu vědom tohoto skutku a postřehl, že jest usvědčován

pro množství hříchů, jimiž jest Kristus jako by křižován, podle výroku apoštola k Židům: „Znovu křižující sobě samým Syna Božího máte jej na posměch.“ Ti, kteří totiž poklesají a leží ve hříších, jaksi opět Krista křižují a pohrdají jeho milostí, jejíž pomocí byli osvobozeni od hříchů. A tak činí sami sobě, to jest, pokud jest na nich a v nich, křižují Syna Božího a mají jej na potupu, takoví totiž, kteří si málo váží jeho milosti a spočívají ve hříších. A ukazuje se tu důvod, proč nemají lidé opouštějící prvotní víru upadati do hříchu, neboť nemohou býti znovu křtěni na odpuštění hříchů a nad to pohrdají Synem Božím, majíce jej na posměch. Tento výklad však nepochází od nás, nýbrž již od dávných svatých. A tak prodlevše málo u výkladu slov Páně a svědectví apoštolského, vraťme se k vypravování.

Král Erich se neodvažoval odporovati slovům pravdy, ale se sepiatýma rukama a kleče odpověděl hlasem kajícím: „Králi, Soudce mocný, spravedlivý a trpělivý, zdaliž hněváš se po všecky dny, je-li před tváří Tvou dáno místo lítosti a milosrdenství? Zapřísahám Tě, dej odpuštění kajícím.“ A Pán dí: „Abys nabyl odpuštění svých hříchů, založ kostel na počest svatého mého vojína Václava.“ Král odpověděl: „Ejhle služebník Tvůj a syn děvečky Tvé. Zapřísahám Tě, abys nezavrhoval mne od tváře své a rád splním, co přikazuješ.“ Když to pověděl, probudil se a vidění zmizelo.

A povstav z lože, pln hrůzy, král počal v duchu svém uvažovati o cti vidění tak velikého, vzpomínaje však též, jak urážel Krista, jak mu Kristus vytýkal zločin a, jak lze chápati, byl zachvácen převelikou hrůzou. Vstoupilo mu na paměť také to, co mu Kristus za jeho hříchy přikázal, aby totiž nemeškal postaviti kostel ke cti svatého Václava. Ale ježto nevěděl, kdo jest onen světec, o kterého Pán tak usilovně pečoval, byl znepokojen neméně. Když pak byl znepokojen král, i všichni vojíní byli stejně znepokojeni. I vyptával se jednotlivých příchozích, zda by náhodou některý z nich neznal, kdo jest a z kterého národa by byl svatý Václav. Nikdo toho nevěděl a všichni byli zmateni, až jakýsi biskup z Rypské diecese přišel za svými záležitostmi. Ale nebyl ani čas ani místo pro tyto záležitosti. Vždyť veliká a těžká záležitost naplňovala srdce královo, na niž se vždy horlivě vyptával příchozích. Ale když ani biskup nemohl mu říci o takovém svatém, kým by byl, položil tím do srdce králova důvody většího zármutku. Králi ležela na srdci nutnost vykonati pokání co nejrychleji, jak mu Kristus byl uložil.

Když pak minulo několik dní a král trval stále ve znepokojení a ve smutku, jacísi vojáci ze sousedství země České tam přišli. Když se jich král vyptával na jméno a zásluhy svatého Václava, tolik mu pověděli, kolik se králi zdálo, že postačí. Vypravo-

vali mu, že v zemi české byl vévoda, který dbal zákonů křesťanských a který byl horlivý vykonávatel pravdy evangelia a vynikající hlasatel svaté víry. Závistníci jeho dobrých skutků, kteří si ještě pohrávali obřady pohanskými, přemluvili vlastního jeho bratra, aby jej zabil a zmocnil se vévodství. To se také stalo a vévoda po cestě mučedníků vešel do království nebeského. Král uslyšev to, velmi se zaradoval, a bez meškání počal budovati klášter, jak mu byl dán příkaz. Dokončil jej s pomocí Boží a umístiv v něm mnichy svatého Benedikta hojně jej okrášlil ozdobami, knihami a nutným majetkem.

Tělesná pak smrt tohoto krále Ericha byla téměř taková, jako svatého Václava: byv totiž zajat vlastním bratrem by zabit, zkroušen jsa pro své hříchy a kající. A věří se, že tuto konečnou milost kající a lítosti mu dal Pán pro úctu, kterou podle jeho příkazu prokazoval svatému mučedníku Václavovi.

Z latiny přeložil

Alfřéd Fuchs

1928.

Zázračné vzkříšení malé Věnceslavy.

(Accidit et in parochia . . .)

Stalo se i ve farnosti Ústecké nad Labem v pražské diecési, že zemřelo děvčátko jakési ještě neobrozené pramenem křtu svatého, ale již katechumenka. V katechismu bylo jí předurčeno jméno **Věnceslava**. Když pak rodiče její sevření nemalou úzkostí srdce, prolévali hojné proudy slz a nesli ji ke kostelu, žádající plebána tohoto místa, zda by snad ráčil pochovati toto tělíčko na hřbitově věřících, nastalo dlouhé prodlení. A ejhle, ku množství lidí, kteří stáli okolo pohřbu, jakási panna, která panenství slíbila a na znamení slibu čistoty vlasy si ustříhla a svaton rouškou pokryta byla, přišla téže hodiny a uslyševši o příčině prudkého bolu rodičů, že totiž dcera jejich, kterou nesli mrtvou, odešla z tohoto světa neobmyta obrozující lázní křtu a uslyševši také její jméno, před

okolostojícími si povzdechla a pravila: „O Svatý Václave, který rád vyslýcháš prosby, jehož vlastností vždy bylo smilovávati se, nedopusť, aby tato duše pod tvým jménem byla zdržována od mocí podsvětných, ale aby se vrátila do těla a byla hodna býti obrozena vodou křtu k životu věčnému!“

Ó moci Kristova, ó láske vzývaného mučedníka! Sotvaže modlíci se panna svoje slova skončila, ejhle, dívka se probudila, oči otevřela, vykřikla a tak všem okolostojícím projevila znamení svého vzkříšení. A co dále: Všichni se divili a chválili Boha ve Světcích jeho a dívka jest pokřtěna bez prodlévání a po přijetí křtu žila ještě čtrnáct dní. Zásluhami milého Mučedníka děvečka jest vrácena životu přítomnému a budoucímu.

Mnohá ještě a jiná znamení učinil Pán Ježíš pro zásluhy svého světce Václava, některé z vězení vysvobodil a z pout uvolnil, z neštěstí vytrhl, rozličné nemoci u mnohých uzdravil, jiné ve válkách podporoval a před nepřáteli chránil a mnoho jiného učinil, což nebylo svěřeno písmu pro jich nedbalost. To vše jest sneseno v rozličných svazcích a v tomto malém díle jsme to krátce shrnuli, aby všichni bez pochybností to četli a zbožně přistupovali k takovému Světcích, aby ve svých potřebách, uslyševše o těchto zázracích, odložili všechny pochybnosti, se snažili jej vzývati.

Některé pak jisté zprávy z vypravování bratří řádu kazatelského jsme se dověděli, totiž o zjevení Kristově králi Dánskému a o vzkříšení zemřelé dívky a do tohoto díla jsme je stručně vložili.

**Z latiny přeložil
Alfréd Fuchs
1928.**

Část jedenáctá.

Nejstarší latinské hymny
Svatováclavské

Staročeský básník hymnický:

Rýmované Officium ke cti Václava Mučedníka.

[In festo Sancti Venceslai.]

(Asi 1260.)

Hymnus k Nešporám.

(Dies venit victorie.)

Den slavný nastal vítězství,
kdy Václav, příklad rytířství,
svůj život v oběť položil
a smrtí nebi vrácen byl.

Pro víru on svůj život dal,
pomocí zázračnou se stal,
jím nebezpečí pomíjí
a okovy se rozbijí.

**Tu chromý chůze nabývá
i mrtvý zase ožívá,
a neduh zlý i slepota
 pryč mizí bědná hluchota.**

**Tři léta v hrobce zavřené
dlí tělo Světce zmučené,
a rány vše jsou zhojeny,
hniloby dechu zbaveny.**

**Buď sláva Boží Trojici
za dary, úžas budící,
jimiž se v světě veškerém
skví Svatý Václav lidem všem.**

**Pražská knihovna universitní
Rukopis XII. F. 5.**

**Z latiny přeložil
František Odvalil
1928.**

Hymnus k Jitřní.

(Martyr Dei qui unicum.)

První Nokturn.

Ó svědku Boží, cestou svou,
za Kristem Pánem konanou,
nad nepřáteli vítězíš,
a v nebesích se slávou skvíš. .

Tě prosíme, svou přímluvou
shlad' vinu naši přemnohou,
nákazu hříchu od nás vzdal
a každý žití trud a žal.

Jenž z posvátného těla stěn
jsi mocí Boží vyproštěn,
rač i nás z toho světa pout
Kristovou láskou vytrhnout.

**To dejž moc Otce věčného
Pro Krista, Pána našeho,
jenž s Otcem věčně kraluje
a s Duchem Svatým panuje.**

**Pražské Národní Museum.
Rukopis XIII. F. 14.**

**Z latiny přeložil
František Odvalil
1928.**

Hymnus k Jitřní.

(Dum matutinis laudibus.)

Třetí Nokturn.

.

Když k jitřním Chvalám Václav spěl
toužebně v onen slavný den,
tu zmohl rány nepřátel,
k Ježíši spěchal potěšen.

Krev služebníka Božího
prolitá záští nejprudší,
o zlobě bratra vlastního
národu křičí do uší.

Již nemohouc být setřena
krvavě hoří v nový den,
a ode všech jsouc viděna
žaluje krutý zločin ten.

Buď sláva Boží Trojici
za dary, úžas budící,
jimiž se v světě veškerém
skví Svatý Václav lidem všem.

Historia Sancti Wenceslai.
Admontský Rukopis 703.

Z latiny přeložil
František Odvalil
1928.

Č á s t d v a n á c t á .

*První latinští kronikáři
jitřní gotiky
české.*

K a n o v n í k k o s t e l a P r a ž s k é h o :

Letopisy české.

Kniha první.

[Grando magna cecidit . . .]

(Asi 1260).

Zázrak u hrobu Ludmilina.

(Eodem anno tempore . . .)

Téhož léta 1252 jarního času a před začátkem leta vyzdvižen je kůr v kostele Pražském, a rozšířena je kaple Svatého Michala, a také palác se strany západní je vystaven . . . Téhož roku posvěcena je kaple Svatého Michala v kostele Pražském od ctihodného otce pana Mikuláše biskupa Pražského . . . Dne třináctého června tekla jest k r e v z n o h y U k ř i ž o v a n é h o u hrobu Svaté Ludmily v kostele Svatého Jiří v Praze, an Poměn, sudí krále Českého, klonil se Jemu, a rukou setřel krev z nohy Ukřižovaného . . .

Z latiny přeložil

Václav Vladivoj Tomek,

1874.

Probošt Tobiáš z Bechyně:

Příběhy krále Přemysla Otakara Druhého.

[Prziemysl filius regis . . .]

(Asi 1278.)

Vítězství na Moravském Poli.

(Itaque talis ac tanta . . .)

Tedy takové a tak velké vítězství hodně má býti jedině Bohu a svatým jeho se slušným díků činěním a s chválami přičítáno, což také jistými zjeveními se dokládá. Nebo od mnohých praví se, což někteří mužové, kteří byli ustanoveni za stráž vojska vzadu, vypravují, že viděli při nastávání bitvy jakéhosi ptáka v obrysech na způsob orla uzpůsobeného, ale barvy bělejší sněhu, který měl hlavu a krk zlatý a nerozlučně následoval za korouhví Svatého Václava, někdy vojvody, ale povždy ochránce Čechů, slavného Mučedníka. Kterýžto pták viděl se jim pořád růsti, až veškeré vojsko křesťanské do bitvy táhnoucí tělem a perutěmi svými pokryl.

Téhož také dne muž urozený a pobožný i všelike víry hodný, rytíř Jan syn Svojslavův, když ve svém příbytku ležel nemocen, okolo třetí hodiny viděl se u vytržení jako na bojišti s vojskem postavena. Kterážto když spatřoval býti malé a nezřízené, zároveň viděl jest slavné dědice české na jedno pole světlé v takovémto pořádku kráčejíci. Napřed viděl kráčetí Svatého Václava v brnění oděného, majícího přilbu svou na hlavě, an nese meč svůj v poště zlatem a drahými kameny ozdobené pod lopatkou levou, v pravé pak ruce svou vlastní korouhev napřed nese. Za ním hned šel Svatý Vojtěch jako muž velký a silný, slušně oděn v roucha kněžská. Potom viděl Svatého Prokopa jako opata se svou berlou pastýřskou v patách za svatým biskupem jdoucího. Naposledy viděl jíti Pět bratří Mučedníků jako ve své vlastní sukně ustrojené. Potom též rytíř slyšel Svatého Václava, an nahlas praví k řečeným soudruhům slávy své: „Slabé jest vojsko naše, spějme hned před přítomnost Boží!“ A to řknuv, korouhev svou rozestřel proti nepřátelům. Kterážto hned vidění jsou vesměs, ani dávají se na útěk.

S věštbami pak zevnějšími srovnávalo se také vnitřní potěšení. Neb jakož často řečený vévoda český Otakar, a jiní knížata, páni a rytíři obecně pravili, že, ač krátce před tím jako na smrt umdleni a všech sil svých pozbaveni, však v samu hodinu boje s veselostí ducha a těla nezkušenou mezi sebou o ob-

držení vítězství skoro všichni a jeden každý dostávali odpovědi, jsouce hotovi nejen na nepřátely udeřiti, ale i na železné zdi směle se obořiti.

Také Jaroš purkrabí Pražský, muž hodnověrný, před biskupem Pražským a proboštem i děkanem a kanovníky v kapitule Pražské pověděl hlasitě, že voj jeho, v jehož prostředku nesena byla korouhev Svatého Václava Mučedníka, neutrpěl žádného ourazu ani ztráty na koních ani na lidech, nýbrž kamkoli se obrátil, protivníci od něho záda obraceli, utíkajíce. Také železo toho kopí, na kterém visela korouhev řečeného Mučedníka, vidíno jest od mnohých, ano se třpytí jako přejasný paprsek slunce.

Poslové krále uherského, kteří byli posláni od něho ke králi země české Otakarovi, vypravovali jsou před týmž knížetem a pány jeho, že v hodinu setkání vojsk spolu, když Čechové veliký hlas k nebi pozdvihše, zpívali píseň od Svatého Vojtěcha vydanou, kterou lid zpívá každou neděli a o jiných svátcích v procesí, koně protivníků proti vůli jezdců na útěk se dávali.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

O zbožnosti děkana Víta.

(Iste vir multa pia . . .)

Tento muž mnoho dobrých skutků vykonal v domě Hospodinově, ke chvále jeho snášeje břemena dne i horka, a ne nepřislušně přirovnává se k proroku Samuelovi, který jak byl odstaven, obětován jest do domu Hospodina s třemi měrami mouky a s lahví vína, aby sloužil Hospodinu po všechny dni života svého. Vít také od pacholectví svého bez nucení od kohokoli, protože nucené služby Boha rozhněvávají, ale z ponuknutí vlastní vůle své obětoval se do chrámu Páně, totiž kostelu Pražskému k sloužení s myslí neunavitelnou, s odvahou mužnou a statečnou, přítomností stálou k sloužení ke cti a chvále Ježíše Krista a svatých mučedníkův jeho Víta, Václava a Vojtěcha po všechny dni života svého, a vykonal to až do posledka. Pročež praví se o Samuelovi: „Poznali jsou všichni od Dan až k Bersabei, že věrný Samuel jest prorokem Hospodina.“ O tomto pak muži milostcností, která se na něm skvěla, rozhlásila jméno jeho z příčiny konání skutků jeho k chvále domu Božího po celé diecési Pražské a ve všech koncích jejích a na všech hranicích celého království českého. Nebo

se zaskvěl ve chrámu Páně jako svítelnice ne pod kabe-
lí, nýbrž na svícnu postavená. A vstával jest o půl-
noci z lože svého před časem ranních služeb, aby
ohlédal všecky oltáře k ctění ostatků v Svět-
ců v s kláněním a modlitbami.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

D ě k a n Ř e h o ř Z a j í c z V a l d e k a :

Kronika o zlých letech braniborských.

[Episcopo Johanne viam . . .]

(Asi 1282.)

Votivní svíce biskupa Tobiáše.

(Et licet contra . . .)

Ačkoliv panu biskupu Tobiášovi mnoho těch časů povstalo starostí světských a rozličných zmatků vlnobití, odcizování zboží biskupského a hubení statků biskupství i poddaných jeho bez počtu, tak že se mnohým zdálo, že k výživě své a svého dvoru sotva mohl potravou postačiti, nicméně nazejtří po slavném svěcení kněžstva, v neděli, ve kterou zpívají Remiscere, a výroční den svého vysvěcení, nedbaje na své namáhání, které zkusil ve svěcení kněžstva, ani na útraty, dle obyčeje předchůdců svých postavil jest s v í c i b i s k u p s k o u v kostele Pražském, která vážila dvě stě dvacet liber vosku, ke cti a chvále sva-

tých Víta, V á c l a v a M u č e d n í k a a Vojtěcha, biskupství svého v roce třetím. Sloužil jest také biskup Tobiáš Mši svatou d ě d i c ů m č e s k ý m osobně téhož dne, a učinil štědře hostinu kanovníkům kostela Pražského a jiným, kdokoli přišli, v hojnosti ryb rozličného druhu, vína a medu nazbyt.

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

Probošt Oldřich Pražský:

Nová kronika o zlých letech braniborských.

(Otto marchio Bramburiensis . . .)

(Asi 1285.)

Braníboři v kapli Svatováclavské.

(Misit etiam stimulo . . .)

Poslal jest také markrabí Otto, puzen ostnem dychtivosti a lakomství, rytíře a více Němců pode lstí a klamem, nepamětliv věčného spasení, nařídív jim podtají, aby se tázali a vyzkoumali, kde by byly uloženy peníze Průšenka, číšníka a milce krále Otakara, a jiných osobností. Neb ještě toho času země česká ve zlém stavu se nacházela, zuřily jsou v ní pleny, loupeže a ohně, a protož mnozí světští i duchovní osoby byli snesli věci své a uložili v pokladně pražské, ve zlatě, v stříbře, v koflících, prstenech, řetízcích a jiných jakýchkoliv oděvích drahých, protože se lepší a pevnější a jistější útočiště nenacházelo, než svatyně kostela Pražského k uchování věcí uložených.

Tedy vstoupivše Braniboři do svatyně Ježíše Krista a svatých mučedníkův přeházeli roucha kněžská, ostatky svatých poskvrnili a poházeli, dotýkajíce se jich rukami nešlechtnými, hledajíce poklady peněz, pokládajíce za dovolené, co jim pro posvátnost místa dovoleno nebylo. Popadali skříně, obtěžkávajíce bedny těžší, sekerou a dlátem je vylamovali.

Vidouce tedy kanovníci pražští a jiní služebníci kostela, an byl páchán tak těžký zločin a rušeny tak nelidským způsobem svátosti se svatyní syna Božího, velkou bolestí dojati jsouce, s klekáním a vzdycháním říkali jsou: „Pane Ježíši Kriste, svátosti tvé jsou poházeny a poskvrněny, kněži tvoji leží v zármutku a pokoře, a hle! národové sebrali jsou se, aby nás zkažili!“ Ale oni tvrdší než skály, jakož jest velmi ukrutná povaha Němců, horkem zlosti rozpálení, během náhlým k zlému hotovi, pohanili sluhy kostela, nedbajíce bázně Boží, láním a slovy hanlivými i ranami, pěstí pod bradou je šfouchajíce, jiné bijíce a neslušně jimi strkajíce vyhnali je, a vzavše sakristovi násilně klíče od sakristie a zavřevše i zamknuvše dvěře, postavili jsou stráže a odešli.

Potom vstoupivše do kaple Svatého Václava, obořili jsou se na hrob jeho, ohledávajíce a omakávajíce jej se všech stran svrchu i sdůly, hledajíce peněz, kdežto sotva kde neb nikde nemůže býti nalezeno, kde nebylo uloženo. Jeden tu z nich z Němců, sluha ďáblův, z jeho ponuknutí byl vzal pokradmu

kaditelnici stříbrnou v kapli Svatého Václava, ale z přízně milosti Boží a pomocí svatých mučedníkův, velkým strachem popaden, zase v dobrém stavu a neporušenou sluhům kostelu ji odevzdal.

Potom jako chrti čenichalové všedše do k r y p t y s v ě t c ů K o s m y a D a m i a n a, běhali po koutech sem a tam, a když nenalezli, spočítali skříně, které tam byly složeny, obtěžkávali je nadzdvihováním, a pečlivě znamenali těžší, aby nebyly proměněny a lehčí postaveny. Vzavše radu o klíčích, zdali by měly býti klíče vzaty a markrabímu odevzdány čili při sakristovi zanechány, naposledy odňavše klíče sakristovi násilím, ku kryptě i ku kapli postavivše strážné vnitř i vně kostela se všech stran, a nařídívše jim, aby pilně a bedlivě hlídali, jakby chtěli zachovati světla ve hlavách svých, odešli jsou.

A tak ani knih ani svíček neb jakéhokoli náčiní potřebného ku konání služby Boží nemohlo se po dva dny a nic od nich obdržeti. Neb nazejtří neupustivše od kořene zlého předsevzetí, dle rozkazu jim daného otevřevše dveře, vstoupili do svatyně s v a t ý c h m u č e d n í k ů v, pobrali jsou nesmírné množství peněz, a hned je pánu svému odevzdali. A nebylo jest jim hrozno zločin takový spáchat, protože již sobě byli vzali ve zvyk, činíce podobně ve mnohých klášteřích a jiných kostelích . . .

Ó peníze, ó neblahé peníze, všeho zlého králové! lstí a podvodu přátelé! víry a duše nepřátelé a

**protivníci! vy spravedlivost utiskujete, spravedlivé
soudy podvracujete, vy jste oheň palčivý a troud ne-
pokojný!**

**Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.**

O kostelních knihách biskupa Tobiáše.

(Nec praetermittendum puto . . .)

Také nemíním pominouti, poněvadž jest hodno chvalné paměti, že pan Tobiáš, z Boží milosti biskup Pražský, ač z povinnosti správy své povinen jest všechny kostely své diecése podporovati, však kostel Pražský, jehož jest ženichem a pánem, zvláštní náklonností miluje, opatřil jej ornáty drahými a kostelními knihami ke cti a chvále služby Boží jakož i svatých Víta, Václava Mučedníka a Vojtěcha. Také jest dal veliký mšál se všemi epištolami a evangelií, jak všedními tak svátečními psanými hudbou se zpěvem i s graduálem a sekvencemi. Dále nokturnál veliký s rubrikami a se zpěvem v něm hudbou znamenáným přes celý antifonář. Také dal jest breviář velké písmeny dle běhu kostela Pražského, se zachováním starého způsobu a obyčeje. Takový zajisté starosta praví se býti na obou nohou obutý, o kterém soudí se, že se stará nejen o sebe, nýbrž také o kostel svůj náležitě. Předešleť zajisté podezření písma onoho, které praví: „Kdožkoli

počne přijatého na sebe ouřadu vrchního světsky požívati, rád bývá zapomenut, ač cokoliv nábožně myslil.“

Z latiny přeložil
Václav Vladivoj Tomek
1874.

Č á s t t ř i n á c t á .

*Nejstarší Svatováclavský projev
českým jazykem
národním.*

Staročeský básník národní:
Píseň Svatováclavská.

(Asi 1280.)

Swaty Waczlawe,
wewoda Czeske zemye,
kneze nasschie,
pross za ny Boha,
swateho Ducha,
Kyrieleyson.

Nebeske gest dworstwo krasne,
blaze tomu, ktoz tam poygde,
zywot wieczny,
ohen iassny,
swateho Ducha,
Kyrieleyson.

Pomoczy tve zadamy,
smyluy sie nad namy,
utyess smutne,
otwed wse zle,
swaty Waczlawe,
Kyrieleyson.

Beneš Krabice z Veitmile
Kronika kostela Pražského
Kniha čtvrtá.
1375.

Č á s t č t r n á c t á .

*Latinské legendy epigonů
časně gotiky.*

Č e s k ý A n o n y m :

Život Svatého Václava.

[Ut annuncietur...]

P r v n í r e c e n s e .

(Asi 1300).

O vědychtivosti kněžice Václava.

(Cepit itaque puer...)

.

Začal tedy hošík knihy písem svatých co nejupřímněji objímati a často i líbati a sluchu k cvičením svým ochotného bedlivěji nakláněti, čtené v paměti utvrzovati, jako ovečka přemoudrá často u sebe přemítati a vše to ve schránce srdečka svého ke prospěchu mnohých horlivě sbíraje uchovávat,

aby ani jemu žádné hluboké a skryté tajemství písem svatých neznámo nebylo. V krátkém čase prospěl nesmírně, a není divu, neboť není vůbec mezer nebo průtahů v učení tam, kde předchází koho dar Ducha svatého. Diví se potom učitel takové v žákovi ducha schopnosti, diví se sourostenci jeho tak hojnému a vysokému pokroku a tvrdí, že se na něm vyplnil verš žalmu, který praví: „Nade všecky své učitele rozuměl jsem, neboť přikázání tvá jsou mé přemýšlení.“ Zmýlilo se na něm slovo z Genese Mojžíšovy: „Nakloněn jest všeliký věk od mladosti své ke zlému“, neboť tohoto přesvatého mládence věk nakloněn byl k dobrému, k jeho slyšení, činění i jiným vnukání.

Z latiny přeložil
František Odvalil
1928. .

O volbě vévody Václava.

(Igitur dum adolescens...)

Zatím tedy co úcty hodný mládenec dnem i nocí školnímu učení se věnuje, otec jeho, zbožné paměti, V r a t i s l a v, vkročí na cestu všelikého těla, aby přijal, jak doufáme, za málo mnoho, za věci pozemské nebeské, za pomíjející nepomíjitelné. I schází se v š e c h u r o z e n ý c h Č e c h ů, s t a r š í c h i m l a d š í c h, s n ě m ke zvolení vévody. A po mnohém mezi sebou vyjednávání a po umlčení některých nevěřících strany protivné, všichni souhlasem za krátko zvolí za vévodu Václava.

Z latiny přeložil
František Odvalil
1928.

S v a t á K l á r a z A s s i s i :

List panně Aněžce České.

[Epistolae quatuor ad . . .]

(1234.)

Vysokorodé a ctihodné panně A n é ž c e, přemocného a nepřemožitelného krále českého dceři, K l á r a, nehodná děva Ježíše Krista a služebnice panen v klášteře Svatého Damiána Bohu zasvěcených, vzkazuje své duchovní služby a v nejhlubší uctivosti slávu věčného blahoslavenství přeje.

Pověst o Vašem svatém mezi lidmi obcování a sláva života nevinného došla nejen nás v našem klášteře, ale prošla již veškerý téměř svět. Z toho, když k mým uším se přiblížila, nemálo jsem se v Pánu radovala. Avšak netoliko já se kochám radostí, ale i všichni, kdokoliv konají vůli jeho svatou a snaží se choditi po cestách přikázání jeho a sloužiti vroucně Ježíši Kristu.

slechnouti a příkaz zcela vyplniti. V nitru svém ucítil tak nevyslovitelné proměnění, že je nedovedl ani vyjádřiti. Sluší se proto i nám o něm pomlčeti.

Avšak od této chvíle pronikala jeho svatou duši srdečná soustrast s Ukřižovaným, a právem můžeme se domnívati, že již tehdy, když ne tělu, jistě jeho duši vtisknuty byly jízvy svatého Utrpení.

Podivuhodná a neslýchaná události! Od oné hodiny, kdy Milovaný k němu promluvil, rozplývala se jeho duše láskou. Odtud nemohl již bez pláče mysliti na Ježíšovo Utrpení, jež se mu neustále vznášelo před očima.

František nezapomínal pečovati o svatý obraz, aniž zanedbával jeho rozkazu. Spěšně dal knězi kostelíčku něco peněz, aby koupil oleje, neboť zázračný obraz neměl již ani na okamžik býti bez světla věčné lampy.

Pak se horlivě přičiňoval o provedení ostatního, neúnavně pracuje na obnově zchátralého kostelíčka. Neboť, byť by se i ono božské oslovení vztahovati mělo na onen chrám, který Kristus svou vlastní krví vykoupil, tož nemohl přece František najednou dostoupiti nejvyššího stupně, nýbrž krok za krokem přecházeti z tělesného v duchovní.

Z latiny přeložil
Vilém Prokop Bitnar
1928.

Julián ze Špýru:

Rýmované Officium ke cti Františka Serafinského.

[Officium Sancti Francisci.]

(Asi 1250.)

Hymnus v den Stigmatizace.

(Crucis Christi . . .)

Alvernská svatá skála
připomíná Kristův kříž,
blaženost jímž kyne stálá,
odměna a nebes říš,
kde zář Kříže neskonalá
k Františkovi spěje blíž.

Muž tam v lůně svaté skály
osamělou našel skrýš,
chudý od světa se vzdálí,
postů mnohých přijal tíž,
bdělý, nahý, žár jej pálí,
vzdech se nese k Bohu výš.

O zbroji vévody Václava.

(In preliis eciam...)

V zápasích také přemnohých slavným vítězem 'ostal, ale zrak očí jeho nikdy prolitím krve nebyl poskvrněn, ani ruka jeho pevná ostrým zbraní válečných živým ran nezasazovala. K boji však vycházeje, vždy oruží železné nosil, toho však více buď k obraně života svého neb dle zvyku vojenského než ke škodě neb úrazu protivníků užíval. Kteréžto oruží také až do dneška v komoře chrámu pražského s poctou se chová a v jisté dni od duchovenstva i lidu na pamět blaženého Mučedníka s uctivostí pozdravováno bývá.

Chtěje také onen chvalitebný vévoda učedníkem nauky evangelické se státi, k prahům apoštolským si umínil putovati a pomýšlel v neznámém kraji břemeno Kristovo na sebe vzíti, a snažil se vévodství své do rukou mladšího bratra odevzdati, což by byl i učinil, kdyby jej péče o chudé a slzavé volání duchovních i nuzných nebyly zdržely.

Spíše však jest za to míti, že prozřetelné
Boží milosrdenství nechtělo Čech zbaviti takové
ochrany.

Z latiny přeložil
František Odvalil
1928.

Č á s t p a t n á c t á .

*Veršující kronikáři latinští
cisterciácké kultury
gotické.*

M n i c h J i n d ř i c h Ř e z b á ř:
Velký Letopis Žďárský.

[Chronica domus Sarensis.]

(1300.)

O protivenství braniborském.

(Tempore sub Cayphe . . .)

Hexametry.

Za časů opata Kajfáše zemřela vznešená paní
nábožná zakladatelka kláštera Eufemie.

Úmrtím jejím ztraceno mnoho na darech štědrých.

Považme dobře však dříve než příliš želeť počnem,
kterak pan Gerhard počíná slavně bohatstvím slynout,
na těle, na duchu, v hodnostech jak on prospívá jaře,
v šlépějích matky se ochráncem zdatným kláštera stává.
Bylo to právě v době, kdy Gerhard stavěti počal
překrásnou kapli ve Žďáře k uctění přesvatých panen.

jedenáct tisíc jichž bylo, když sběhla se událost ona,
těžce kdy dolehlo na nás zabití pátého krále
ze slavných vévodů českých, který slul Otakar Velký.
Tenkrát šlapáno dobro a povstalo přemnoho zlého,
tenkrát zdvihl se pokřik v trpkosti násilí smělých,
slýchány výkřiky trýzněných v tisících kolkolem hlasech
♦ dobách, kdy loupeno chud'asům poslední na těle šatstvo,
náhradou bití pak holemi dostali v zajetí krutém.
Všemocný Bože, jak velkých jsem zakusil trápení tehdy
po jeho smrti a kolik jich viděl na vlastní oči!
Tenkrát kdo žili a v našich sídlili nešťastných zemích
předobře vědí, co všechno bylo jim přestáti zlého.
Protož, ó Bože a dědici svatí, strůjcové míru,
bud'tež vám na věky chvála a žehnání plesná!

Z latiny přeložil

Jan Hurdálek

1928.

Opat Otto Durynk:
Kronika Zbraslavská.

[Cronica Aulae Regiae.]

(Asi 1306.)

O zrození krále Václava Druhého.

(His itaque decenter . . .)

Když tedy ty věci náležitě byly dokonány, na radu šlechticů vlastních králi Otakarovi choť byla hledána, a co se snažně hledá, patrně rychleji se nalézá. Bylť v Mačvě Srbské král jakýsi urozený a šlechetný, jménem Rastislav, jenž dceru dobrými mravy vynikající jménem Kunhutu měl, kterou králi o ni žádajícímu za choť zákonitou s libou myslí zaslíbil. Král pak Štěpán blažené paměti strýcem téže panny dle rodu byl, jenž tehdy království Uherské ne tak užíváním zbraní jako svatostí mravů tím zajisté šťastněji, čím oddaněji spravoval.

Kunhuta pak přišla do krajin Českých,
těší se měšťané, radují se s chudými bohatí,
dle svých mezí jášá kterýkoli věk,
radosti, které zašly, když Markéta zavržena,
ty vracejí se s Kunhutou, druhou chotí.

Od této zajisté paní král Otakar měl dvě dcery a tři syny, z kterýchžto dva brzy ve věku dětském zesnuli, mladší po něm potom v království jako pravý dědic následoval. Že pak tento mladší syn o vigilií S v a t é h o V á c l a v a M u č e d n í k a se narodil, pramenem svatého křtu znovu jsa zrozen, vlastním jménem Václav jest nazýván. Neboť staří Čechové to z citu zbožné úcty měli ve zvyku, že dítkám svým jména přikládali, o jejichž narozeninách na tento svět se zrodily. Aniž myslím, že Prozřetelnost božská nevhodně chtěla, aby tento chlapec okolo dne S v a t é h o V á c l a v a se narodil, jen ne tak správou říše, jako zásluhami znamenitého života místo téhož M u č e d l n í k a po království Českém, pokud žil, zastával. A ne neprávem jméno toho si oslovuje, jehož následovati v životě i mravech veškerou snahou mysli své vždy usiloval.

Z latiny přeložil
Jan Václav Novák
1905.

Modlitba českého lidu.

(Subvenias flenti . . .)

Přispěj plačícímu,
pomoz národu klesajícímu,
ukroť válku,
jež hubí všude zemi,
ohlédni se na znepokojené,
věcí svých zbavené,
učiň, aby brzo se radovali,
aby spatřili Václava krále v království,
jemuž porad', aby založil zákon,
jímž by bezbožníci byli potřeni,
spravedliví povznášeni.

Z latiny přeložil
Jan Václav Novák
1905.

O klenotech kláštera Zbraslavského.

(Antequam rex . . .)

Dříve než král Václav do vévodství Krakovského táhl, dbaje prospěchu svého založení Zbraslavského, to-muto klášteru svému odevzdal zlatý kříž drahými perlami ozdobený, jež nedávno před tím za tisíc čtyři sta hřiven stříbra byl získal, mnohé monstrance ze zlata i stříbra zhotovené s ostatky našich Světců a neméně velmi skvostnou výzdobu chrámovou mnohonásobnou s mnohými kalichy stříbrnými, také dvě stě hřiven stříbra na zakoupení knih, a jeho opaty, totiž Valdsaského, Sedleckého a Zbraslavského do generálního shromáždění řádu jejich vypravil, aby oni cit jeho zbožnosti otcům řádu vyložice, v jejich modlitby horlivě ho poručili a o vtělení založení jeho dle zvyku řádového tam s pokornou uctivostí se přičinili.

Po skončení generální kapituly svrchu řečení opatové do Paříže přišedše, za peníze, které jim král dal, mnoho svazků knih nakoupili, a vrátivše se do Čech, na-

lezli samého krále, an s vítězoslávou z Krakova se vrátil.
Z jejich příchodu potěšil se král Český.

Z latiny přeložil
Jan Václav Novák
1905.

Opat Petr Žitavský:
Kronika Zbraslavská.

[Cronica Aulae Regiae.]

Kniha první.

(1317.)

Přísaha krále Václava Třetího.

(Ad filium autem . . .)

K synovi pak umírající král Václav Druhý obrátil tvář, jemuž takto řekl, ani to všichni slyšeli: »Synu můj, přikloň ucha svého ke mně, vyslechni řeči mé, poslechni slova má, a výpovědi otce tvého nechť nikdy ti nevymizí, ale v srdci svém jako v knize je zapiš a skutkem naplň.

Tobě, synu můj, tobě Václave, plode útrob mých, právem dědickým veškeré držení panství mého přináleží, neboť seděti budeš na stolci mém a panovati budeš místo mne, otce svého . . . Boj se Boha, ctnosti měj v uctivosti,

následuj míru a spravedlnosti. Přisáhni mně tedy pro Boha na ostatky našich S v ě t c ů, jichž přítomnost již zde jest, že po smrti mé vyslechněš hlas věřitelův a vymahatelův mých a z království, jež budeš míti v držení, za mne dluhy zaplatíš, že také zadost všem nevinně ode mne poškozeným a uraženým.«

Byla pak tam tehdy hlava S v a t ě h o V á c l a v a M u č e d n í k a s jinými slavnými ostatky, na něž s připojením závazku Václav, jednorozený syn králův, přisáhl a rozhodl se a slíbil, že za otce všechno má zaplatit a poškozeným zadost učiniti . . . , že klášter Zbraslavský v dobré ochraně bude míti, a jeho, krále nemocného, až zemře, že na Zbraslavi pochová.

Potom klenoty a ostatky a roucha oltářní ze své kaple, kterou král nade všechna knížata naší doby skvělou měl, domům Božím sem tam rozdělil, většinu však rouch svých určil Zbraslavi, založení svému a dceři své v budoucnosti osiřelé. Prosím tě, Panno Maria, vyzdob duši jeho rouchy milosti své, jenž ke chvále Syna tvého a ke tvé slávě oděl dům tvůj ve Zbraslavi, tak že k úžasu to jest všem vidoucím.

Z latiny přeložil
Jan Václav Novák
1905.

Opat Petr Žitavský:
Kronika Zbraslavská.

[Cronica Aulae Regiae.]

Kniha druhá.

(Asi 1330.)

Zjevení v bitvě u Mühldorfa.

(Cum itaque exercitus . . .)

Téhož roku 1322 obou králů římských, totiž Ludvíka Bavorského a Fridricha Rakouského, zhoubný spor, jenž po osm let celé Německo těžce byl tížil, svedením přetěžké srážky ustává. Neboť obě tato knížata, sebravše silná vojska, u městečka Mühldorfa, ležícího v diecési Salcburské, nedaleko hradu Dornberka a vedle řeky Iseny spolu se setkali a v den Svatého Václava Mučedlníka velmi krutou bitvu svedli. Tehda Ludvík měl s sebou na své straně Jana, krále Českého.

Když tedy obojí toto vojsko proti sobě nepřátelsky leželo, a nikdo z obou těchto vojsk nehýbal se k rozhod-

nému boji, vešel duch síly v Jana, krále Českého, jako v Samsona, tak že přede všemi svými šlechtici, kteří byli přítomni, takovouto pronesl řeč: »Hle, zde jest onen Friedrich, vévoda Rakouský, jenž mně při zvolení mém, které jsem řádně přednesl na osobu pana Ludvíka, krále římského, zde přítomného, vynasnažil se posud brániti na porok mého království. Říši až dosud násilnou vládou se přičiňoval si podrobiti. Této násilnosti nebo mého života nyní zajisté musí býti konec.«

Samého krále Ludvíka tento král Jan pobízí k boji a veškerému vojsku rozkazuje, aby na zítří bylo připraveno. Když nastalo ráno, král Český vyslechnuv Mši a posílen jsa dříve nejsvětější svátostí oltářní, mužně boj se svými počíná a šťastně jej dokonává, vítězství získává. Není pochyby, že S v a t ý V á c l a v, p a t r o n Č e s k ý, se svou ochranou tehdy byl přítomen, o jehož svátku kníže vlasti jeho bojovalo o mír, za život a za vlast.

V této velmi kruté bitvě, jež trvala skoro celý den, zajat král Fridrich se svým bratrem Jindřichem a zabito veliké množství bojovníků. Tak tedy král Ludvík, spoléhaje na božskou pomoc, přispěním krále Českého Jana toho dne palmu vítězství nad nepřáteli slavně získává.

Král Jan dvacátého dne po vítězství do Prahy vchází, s radostí uvítán, kněžstvo pěje, zvuk zvonů zaznívá, lid se raduje, celé město se veselí.

Jest tedy Praha vesela a veselím naplněna,
v celé zemi stává se toto vítězství známým,

v každé vsi vzdává se chvála Ludvíkovi,
chvála a čest králi Českému Janovi,
s chválou zvučný mu vzdávají lidé potlesk,
že on to byl, kdo k boji dal popud . . .
Každý věřící ví, že s nebe vítězství přišlo,
všecky věci národa jsou pod pokynem Všemohoucího,
jehož velebme a jemu chválu vzdávejme:
Ó králi nepřemožitelný, Bože vznešený,
učiň, abychom tě vždy chválili a milovali,
v městě nebeském připojeni byli k svatému sboru.

Z latiny přeložil
Jan Václav Novák

1905.

Žalozpěv nad královnou Eliškou.

(Hic rogo, qui statis . . .)

Hexametry.

Kdož zde stojíte, žádám, abyste přesmutné verše
přečetli, neboť králové Elišky tělo zde leží.
Paprsek přeslavný, okrasa, květná ozdoba paní,
poslední Česká královna tohoto království byla.
Jiskra poslední rodu byla by zhasnula smutně,
kdyby nebyla zrodila patero krásných dítek.
Srdce lká, ústa se chvějí, když odnímáš neblahá Smrti
tuto matku a celého národa ochranitelku.
Nebyla hrda, z vysokého že zrozena rodu,
osoby nízké, pokorné, světem opovržené,
příjemným srdcem dařila láskou před celým světem.
Za tuto něhu ji Stvořitel skropil lahodnou rosou.
Službu Martinu konajíc v dobroty umění sladkém,
v dumání vroucím nesla i úkol Marie zbožné.
Této královně zpívám já radostně veškeru chválu:
Život svůj kající skončila dobře zpovědí zbožnou,
v naději bezpečné dosíci života věčného v nebi
víry se držela jako jasu denního světla.

Nechť se jí brány nebeské otevrou dokořán slavně,
veliký smutek odvrát, ó Kriste, v milosti od ní.
Královno milosrdenství, Maria, pokorně prosím,
uděl této královně zemské oleje léku,
pomaž ji lahodně, čistou ji uveď v družinu svoji.
V á c l a v e, zbožný a srdečný Ráje Mučedníku,
vévodo koruny, královnu zrozenou z vlastního kmene
uvítej v nebi, kdy truchlivá Smrt nám ji uchvacuje,
prosby naše již vyplň, ulehči těžkosti její,
aby i ona se v družině tvoji zaradovala.
Všechny vás, jasní Světcové, Kristu přemilí, prosím:
dejte útěchu společně Elišce, královně naší!
Až toto přečteš, vzpomeň si, že i ty jedenkrát zemřeš.

Z latiny přeložil

Jan Hurdálek

1928.

O p a t P e t r Ž i t a v s k ý:
Kronika Zbraslavská.

[Cronica Aulae Regiae.]

Kniha třetí.

(1338.)

O hrobě Svatého Václava.

(In diebus illis . . .)

Záznam kronikářský.

V oněch dnech Jan, král Český, pod záminkou nejvyšší potřeby dílo jakési velmi poručení hodné, na náhrobku a ozdobě hrobu S v a t é h o V á c l a v a M u - č e d n í k a na hradě Pražském s mnoho prací počaté a uchystané, zastavil a na tu dobu překazil. Neboť sám král Jan obrazy svatých, přemnohé stříbrem uměle již vykládané a k zobrazení jejich větinou již úplně provedené,

najednou sebral a svým věřitelům zastavil. Byla pak váha těchto peněz pět set hřiven Pražských.

Z latiny přeložil
Jan Václav Novák
1905.

Č á s t š e s t n á c t á .

*Nejstarší veršovaná kronika
českým jazykem
národním.*

Dalimil Mezeřícký:

Rýmovaná kronika česká.

[Mnozí pověstí hledají . . .]

(1310)

Libušina věštba.

Jakž brzo Lubuše doje,
Lubuše jej za muž poje,
Přemysla dary uctichu
a knězem jej učinichu.
Přemysl běše múdrěj myslí,
s Lubušú právo zamysli.
Tehdy Lubuše povědě
řkúc: »Jáz jedno miesto vědě,
to bude slovútno světu,
jakžto slunce v svém osvětu.
Pomněte vši slova mého,
vyndetať olivě z něho,
V á c l a v jmě olivě prvéj,

a Vojtěch olivě druhěj.
Tě ot pokolenie mého
vzendeta do nebeského.
Tě to miesto osvětita,
pohřebena obránita.
Stavte město, toť vám kážu,
tu, kdežto vám já pokážu.
U Vltavy pod Petřínem
tesař činí práh s svým synem:
pro práh městu vzdějte Praha,
toho bude silná dráha.
Neb jakž knězi i králové,
ludie silní jakžto lvové,
proti prahu klanějú hlavu,
aby ju iměli zdrávu:
takéž proti městu mému,
budeť čest i chvála jemu.

Váceslav Hanka:

Dalimilova Chronika Česká
v nejdávnější čtení navracená.

Praha 1849.

O Vratislavovi, otci Svatého Václava, krále.

Potom Bořivoj s světa snide
a z kněžstva králevstvie věčného dojde.
Potom Spytihněv přijí stolec otcě svého,
ten nebieše života silného,
umře za věka mladého,
ostaviv knězem Vratislava, bratra svého.
Ten poje ženu z Stodor, dceř hrabie českého,
tej diechu Drahomiř, z kraje žatečského.
Ta knieni pohanka bieše,
dva syny krásná jmějieše:
stařejšiemu diechu Boleslav
a mlazšiemu diechu V á c l a v.
Ten tiché mravy jmějieše,
pro něž všem liudem mil bieše.
Protož jej po otcu knězem zvolichu,
Boleslava Boleslavem oddělichu.
Ale že ješče kněz V á c l a v mlád bieše
a země opravit nemožieše,
poručichu jej Svatej Liudmile,
Bohu i všem liudem milé.

Ta jest byla žena Bořivojova
a hraběnka ze Pšova.
Jemuž tehdy Pšov diechu,
témuž potom Mělník vzděchu,
neb před Mělníkem hrad bieše,
ten sobě Pšov jmě jmějieše,
a pod městem potóček teče,
ten sobě Pšova řeče.
Knieni Liudmile Drahomiř závidieše,
neb sama zavlásti chtieše.
Ta pozva Tuně a Komoně,
sliúbi jima stříebro i koně,
aby Liudmilu zabila
neb tajně ju zadávila.
K niej sě chtieci přislúžiti,
sliúbista to učiniti.

Rukopis Cambridgeský.

Asi 1350.

Přetiskl

Josef Jireček

1878.

O svaté Lidmile křesťance.

Svatá Liudmila knězem vládíeše,
dvorem v Tetíně sedíeše.

Proto že Svata Liudmila
mnohu liudem bieše mila,
jedny křesťanské děti
tu řeč dachu jie j věděti,
co Drahomiř umluvila,
co-li sta ta dva jie sliúbila.

Znamenavši svatá knieni,
co jie zlá nevěsta miení,
je se k smrti pripravěti,
prvé sirotkóm sliuby poplácěti.

Když v náboženství přebýváše,
smrti dobrovolně zdáše,

Tuň i Komoň přijidesta,
a před dvorem ssedesta.

Knieni, věduc, že ju chcta zabiti,

káza jima před se jiti,

na své nevěsty zdravie vztáza

a její potřebu jima dáti káza.

Toho dne je se zpoviedati,

smrti nábožně čakati.

Té noci ta zlá na niu komňatů vyrazista,
tu svatů knieniu závojem zadávista.

Tak ta pohany črtu sě dostasta,
a Svatů Liudmilu k Bohu poslasta.

Rukopis Františkánský.

Pražská knihovna Lobkovická 309.

1440.

Přetiskl

Josef Jíreček

1878.

O Svatého Václava mateři.

Drahomíř sě v syna uváza,
a na kmetěch práva potáza,
komu by bylo zemiú opravovati,
donidž by sobě kněz nemohl rady dáti.
Když sě kmetie potázachu,
to jiej za právo dachu,
by svého syna chovala
a dotud zemiú opravovala,
donidž by kněz svých let nedošel
a jeho pravý smysl neprošel.
Drahomíř je sě pohanstva ploditi,
žákovstvo z země puditi.
A kdež žáka neb křesťana přemožiešě,
živu jemu býti nebieše.
K tomu ju jejie zlob připudi,
ež pohany na křesťanstvo vzbudi.
Prostřed Prahy taký boj vzěchu,
až krvaví potoci ploviechu,
s obú stranú mnoho zbitých ležieše.
Ona to ráda vidieše,

řkúc: »Na tom přeju smrti pohanóm,
by sě tiem umenšilo moci křěšťanóm.«

Rukopis Vídeňský.
Dvorní knihovna 2922.
Asi 1380.

Přetiskl
Josef Jireček
1878.

Svatém Václavovi knížeti.

Když kněz Václav k letóm přijide,
z své mateře moci vyjide,
vecě: »Matko, sediž na svém věně,
mněť slušie země oprávénie.«
Je sě země oprávéti,
domy božie káza otvářeti.
Žákovstvo v zemi navráti,
jež bieše vypudila máti.
Božiu česť v zemi plodieše,
kupuje pohanské děti, křstieše.
Ke mšěm sám oplatky pečieše,
vdovicěm z lesa drva v noci nosieše.
Po svatým v noci bos chodieše,
až mu po cestě krev z nohú tečieše.
Ženy i jedné jest nejměl,
sirotky za dietky jměl.
Žaltář pod pažíú vždy nosieše,
své komorníky žaltářiú zučil bieše.
Panošě jeden před ním léháše,
tomu skorně szuje utieráše.

Tomu komorníku Podiven jmě bieše,
ten kněžě v náboženstviu tepieše.

Rukopis Zebererovský.

Pražské Národní Museum 4. D. 4.
1459.

Přetiskl

Josef Jireček

1878.

O Svatém Václavovi a knížeti kouřímském.

Uzřev to kníže zlický Radislav,
že je tak pokorný kněz Václav,
domníval se, že by se neodvážil brániti
a jal se zemi jeho škoditi.

K tomu se jeho nerozum připudil,
že všecko Zlicko proti němu vzbudil,
i jal se Žitomirského dvora dobývati,
vévodě Václavovi pletichářů nadávati.

V tom se zlický kníže zmýlil silně:
neboť každý to věz pilně,
že statečných lidí je znamení
tiché skutky a pokorné mluvení.

Neudatný neumí než láti,
statečný dá se v nebezpečenství poznati,
to na sobě kníže Václav dobře ukázal:
ačkoli byl tichý, všem k válce vstáti kázal.

Když kníže Václav z Prahy vytáhl,
kníže Zlický proti němu táhl.
Kníže Václav vida, že se v boji mají sraziti,
jal se po poslu knížeti Radislavovi mluvit:

»Kdo cti a užitku žádá,
tomu se sluší bít, to má rada,
proto mně a tobě sluší se bít,
nedejme lidem v boji býti.

Kdo mezi námi živ ostane,
ten v obojím knížectví knížetem zůstane.
Nechme obojí vojsko v pokoji státi,
ani mně ani tobě nepomáhati.«

Radislav nevěda, co si počítí,
pro hanbu musil na tu řeč přistoupiti.
V tu dobu by býval raději na Zlicku byl,
aby se toho, jemuž pletichářů nadával, zbyl.

Vyšli dva knížata ze svých lidí,
slyš, jak to Bůh všecko divně uklidí!

Když Radislav blízko knížete Václava přijel,
spatřil, že kníže Václav kříž zlatý na čele měl.
dva anděly s obou stran jeho,
spatřiv to, ulekl se vévody českého.

Radislav skočil s koně svého
a dal se na milost jeho,
kníže Václav ho přijal k milosti,
řka: »Brachu, mého nech, měj na svém dosti.«

A pobyv tu s ním v Žitomíři,
o vše dobré s ním se smíří.

Rukopis Františkánský.

Novočesky přepsal

Václav Flajšhans

1920.

Píseň o holdu císařově.

Stalo se, že císař pozval knížat k dvoru,
kníže Václav šel též k tomu sboru.
Když s knížaty císař spolu byl,
kníže Václav pohřichu se opozdil.

Císař hněval se na jeho dlouhé k Bohu modlení,
učinil toto ustanovení,
kdo by proti knížeti Českému vstal,
anebo jemu místo dal:

Beze vši řeči mu hlavu stíti,
dětem jeho všecko dědictví odníti.
A když pak císař s knížaty v radě byl
rozličné příhody rozsoudil.

Kníže Český vstoupiv, knížatům pozdravení dal,
císař hned s velikou úctou proti němu vstal,
na svém stolci ho posadil,
knížata okolo rozsadil.

Pak se jal císař knížatům omlouvati,
řka, že se jinak nemohlo státi:

»Viděl jsem u něho na čele kříž zlatý,
odtud vím, že je muž svatý.

Andělé Boží s ním byli
a mně tak velice hrozili.
Proto jsem se neodvážil obmeškati,
musil jsem proti němu vstáti.«

I jal se Václava vévody císař prositi,
aby ráčil jeho přítelem býti
a z jeho skvostů aby ráčil vzíti,
co by jen ráčil chtíti.

Tehdy kníže svatý, na jiné nic nedbaje,
to za nejlepší maje,
vzal Svatého Víta ruku,
jenž pro Boha trpěl velikou muku.

Tehdy císař ze své milosti
zemi zprostil vší služebnosti.
Kníže jal se kostel na hradě stavěti,
aby mohl důstojně Svatého Víta uložit.

Rukopis Vídeňský.

Novočesky přepsal

Václav Flajšhans

1920.

Píseň o smrti vévody Václava.

Bratr jeho jal se mu záviděti
a myslil, kterak by mohl zemi obdržeti.
Nemoha mu jinak učiniti škody,
pozval ho do Boleslavě na hody.
Křest svému synu vymyslí,
maje velikou zlobu na mysli.

A když kníže Václav u bratra přebýval,
kdosi nábožný osedlaného koně mu dával,
řka: »Vskoče na kůň, uháněj pryč honem,
potkáš se u svého bratra s hořem.
Již tě chce tvůj bratr zabíti,
aby mohl sám knížetem býti.«

K tomu kníže odpověděl sám:
»To já, brachu, dobře znám.
Děkuji tvé lásce a tvé věrnosti,
ale již jsem byl živ příliš dosti.

Když pro Boha nemohu nic jiného trpěti,
aspoň tu smrt pro mého Tvůrce chci mile přijmouti.
Vypijme tu číši na čest Michala Svatého,
aby naše duše přinesl do království nebeského.«

A tu číši on mínil,
o níž Syn Boží mluvil:
»Můžete-li z té číše píti?
Juž čas mně je všecku vypíti«.

Praviv to počal se loučiti,
řka: »Víc vás nebudu zde už viděti.«
Vstav, na modlení do chrámu se ubíral
a tu Boleslav se svými na něho číhal.

Když kníže Václav uzřel bratra svého,
počal mu děkovati z kvasu čestného.
Tehdy mu Boleslav pravil
a z pochvy meč vytasil:
»Brachu, já tobě vždy rád sloužím,
a nyní takto ti posloužím.

Bude tuto konec tvým řečem«.
A dal jemu v temeno hlavy ránu mečem.
Takový děs Boleslava pojal,
že sotva bratra do kůže ťal.

Ale přece uťal ucho Svatému Václavovi
a hned vypadl meč z ruky Boleslavovi.
Svatý kníže, vzav meč, jal se mluvit
řka: »Bratře, toť bych mohl oplatiti!

Ale tak je mi můj Tvůrce mil,
že bych tvé krve za všechen svět neprolil«.
Praviv to, meč bratru vrátí:
»Což počals, rač dokonati.«

I poklekl u kostela na prahu.
Boleslav přitlačiv se ku bratru
jal se na lidi volati,
a, že by ho zabíti chtěl, jal se žalovati.

Když u kostela na prahu klečel
a svou duši v Boží ruce poroučel,
Hněvsa a jeho bratří přiskočili
a tu svatou duši s tělem rozdělili.

Ale že Boleslav pro křtiny učinil kvas,
toho syna pro tu příhodu nazval Strachkvas,
nebo kdož byli vinni tou smrtí knížete svatého,
trpěli mnoho zlého.

Hněvsa se s koněm propadl,
bratr jeho malomocenstvím se rozpadl,
z jejich rodu zlé nemoci mívají
a někteří se každého léta vztekají.

Rukopis Zebererovský.

Novočesky přepsal

Václav Flajšhans

1920.

O Boleslavu Lítém.

Když sešel Svatý Václav,
byl vévodou bratr jeho, lýtý Boleslav.
Toho léta císař, mstě Svatého Václava,
šel na vévodu Boleslava.
Boleslav začal proti němu se bráti,
ale pro své hříchy nemohl dobře obstáti.
Císař Čechy bojem pobil
a zemi v daň podrobil.
Vévodě kázal u dvora službu míti,
kotel nad ohněm držeti.

Rukopis Zebererovský.

Novočesky přepsal

Václav Flajšhans

1920.

O divech Svatého Václava.

Bůh, Svatého Václava chtě svatost rozhlásiti,
počal skrze něho veliké zázraky činiti.

Uzřev Boleslav, že se Boží moci nemůže protiviti,
počal v svatost svého obratra odpola věřiti.

Po třech letech kázal ho do Prahy přenést
a v Svatého Víta kostele jej tajně pochovati.
Když to svaté tělo do Prahy nesli,
na dvou místech tělem svatým hnouti nemohli.

Dvě řeky bez mostu a bez lodí přešli,
vězňové s okovy ze žaláře vyšli.
Rány jeho všechny zacelely,
ránu jednu jako novou viděli.

To ránu, kterou lítý bratr byl učinil
a tím znamením ho vinil.
Jen ucho, které utnout spěl,
tady nikdo neviděl.

Ale Přibyslava sestrou Václavovou byla,
ta svatá dívka vévodě pravila:

»Já jsem svého bratra zjevením to zvěděla,
bych ouško svaté najít hleděla.
Mezi stěnou a dveřmi do té doby leželo,
tu kdež se bylo to zlé dílo sběhlo.«
Nalezše ucho k hlavě přičinili,
tak přirostlo k hlavě, až se podivili.

Tehdy kněz jeden tu byl,
ten s velikým pláčem prosil,
aby mu těla ráčil uděliti,
slibuje, že mu chce tím nábožněji sloužiti.

Ihned se počal jeden nehétek viklati,
vzav jej, jal se mu děkovati.
Kdo tu byli, Bohu chválu vzdali
a to svaté tělo pochovali.

Boleslav znamenav, co zavinil,
syna svého Strachkvasa mnichem učinil.
Ale neměl-li pokání pravého,
málo mu pomohla svatost syna jeho.

Rukopis Zebererovský.

Novočesky přepsal

Václav Flajšhans

1920.

Píseň o smrti Zderadově.

Když král Vratislav před Brno jel,
bohatýr Zderad mu vojsko stavěl.
Chtě kralovice koupáním v Sasku pohaněti,
řekl: »Knížeti musili by u řeky stan rozbiti,
aby se mohl lépe koupati.«
Pro to slovo jal se královic velmi hněvati.

I zabil královic pro to slovo Zderada,
proň stala se mezi otcem a synem sváda.
Před Prahou Zderada pochovali
a ten kostel Zderazem nazvali.
Královic Břetislav potom do Polska jel,
se třemi tisíci z Polan před Prahu přijel.

Na Prosíce u Prahy stál,
a zemi drancoval.
I počal boje na otci prositi,
král nebyl schopen proti němu vyjíti,
neb mnoho Čechů nechtělo přijíti,
řkouce: »Nesluší mezi dveře a veřeje prst vložiti.«

V Praze zjevně spatřili Svatého V á c l a v a,
jak stoje město požehnává.
Svatý Vojtěch Břetislavovi se ukázal
a otci se mu pokořiti kázal.
Proto syn otci na milost šel,
ale přece, boje se otce, ze země odešel.

Rukopis Zebererovský.

Novočesky přepsal

Václav Flajšhans

1920.

Č á s t s e d m n á c t á .

*Nejstarší bohatýrská epika
české poesie
národní.*

· .

Staročeský epik rytířský:
Romancero o kráči Janovi.
(Asi 1325.)

Píseň o bohatýrství
Viléma Zajíce z Valdeka.

Léta ot narozenie Syna Božieho
po tisiúciu po třech stech po desieti šestého
král Jan bez zeman z země jide
i za pól druhého léta nepřijide.

Sám šest po zemiech sě tuláše
a kniežecie dvory ohledováše.
Pak sě s Němci do země vráti
a s nimi počě po všie zemi bráti.

I jednomu pánu neotpustieše,
pořád všiu zemi žžieše.
Toho sě szěli Zajiecovi,
točiúš z Valdeka Vilémovi.

I počě on takto mluviti:
»Juž živ déle nechciu býti, ~
té spústy nechciu déle trpěti,
chciu s Bohem na ty Němcě jeti.«

Uzřěv, že jeho zboží Němci pálé,
vecě: »Nechciu jim hověti dále.«
U mále poteče proti mnohu,
řka: »Vědě, že s ně býti nemohu.

Ale ufaju do pomoci Svatého V á c l a v a,
jenž jest česká mocná hlava,
na jeho milost chciu k nim jíti!«
Dojech jich, je sě s nimi bíti.

Tehdy zjevně Čechóm Svatý V á c l a v sě pokáza
a za sobú u boj jim jíti káza.
Tu Čechové dobři biechu,
udatně Šváby pobichu.

Slušie každému dobrým býti
a své země životem brániti,
pro svůj jazyk i smrt přijieti:
a toho tvé děti budú česť jmieti.

.

Na Rýně počěchu mluviti,
kto by byl mohl krále pobiti?

Když jim Švábi na Zajiečě pověděchu,
Rýňané jim odpověděchu:

»Neříkajte »z a j i e c« Vilémovi,
ale přirovnajte jej ke lvovi,
řkúc: »Móž ten rytieř dobrý býti,
že pro své země česť směl v taký boj vníti.«

Král pro tu škodu,
aby nevšel v hroznú příhodu,
s zemany sě snide
a v jich milosť vjide.

Rukopis Vídeňský.

Vídeňská dvorní knihovna 2922.

Asi 1380.

Přetiskl

Josef Jireček

1878.

Žalozpěv nad smrtí Viléma Zajíce z Valdeka.

Želej, české pokolenie
škody, jenž se stala nenie:
sšel ctný pán, Vilém z Valdeka,
přítel českého jazyka.

Přepadl sě meč země České,
jenž tupil hlavy německé,
na vše strany Čechův bráně:
škoda Čechóm jest v tom páně . . .

Již vše cesty otevřeny,
jež byly tvrdě zavřeny,
doniž Zajíec křepek bieše,
na vše strany jich střežieše.

Proto sú sě Němci zřekli,
svá tenata sú polékli,
v nich Zajiečka ztratili,
aby v Čechách mocni byli.

To ten ctný pán Vilém Zajiec
vždy bránieše Čechón náviec
po vše časy a kdež moha:
prosimyž zaň všickni Boha,

Když dorostú Zajiečenci,
budú s nimi v hoři Němci,
a najviece Bavorčíci,
ti nevěrní žahúrníci.

Od nichžto pán Vilém snide
a v zemi po hříechu vnide.
Vepřově hlavě po hříechu
kly se podetřely biechu.

Mysltež o to, Zajiečkové,
mějte srdce jako lvové.
O to se dobře pokuste,
zuby té hlavě nabruste.

Povyštež svého Valdeka,
jehož se každý Němec leká,
by se to slovútné heslo
po všech Bavořiech rozneslo.

Prosmež Svatého V á c ě a v a,
aby ta vepřová hlava,
by se ještě obránila
a své zuby naostřila.

Pomoz nám, Svatý Vojtěchu,
a dada Čechóm útěchu,
aby ten přezádúcí štít
s tebú rozšířil Svatý Vít . . .

Zajiečkové, tento smutek
již obraťme v dobrý skutek,
a vždy se křepce majíce
a na Němce netbajíce:

Mstiece Viléma Zajiečka,
jenž uhasé jako sviečka.
Pro to sú se v Čechách Švábi
rozdýmali jako žáby.

Prostež Boha, vy křesťané
a najviec čeští zemané,
by se páň Vilémóv pramen
plodil: rcetež všickni Amen.

Rukopis Zebererovský.
Pražské Národní Museum 4. D. 4.
1459.

Přetiskl
Josef Jireček
1878.

Smrt pana Plichty z Žirotína.

Potom král Jan na Rakúského jede,
tu u boj veliký velmi vnide.
Den svatého V á c l a v a boj vzechu,
a to mnozí jsou viděchu:

Viděchu u vojště Svatého V á c l a v a,
an české vojsko požehnává,
na Němce mečem mává
a velikú jim hruozu dává.

Tu se Čechové hrdinsky mějiechu,
bratra jemu s pěti sty jechu.
V tom boji pana Plichtu zabichu
a mnoho koňov Čechové ztratichu.

Na tom místě kostel postavichu
a Svatému V á c l a v u jej oslavichu.

Rukopis Lobkovický.
Pražská knihovna Lobkovická 333.
Asi 1410.
Přetiskl
Josef Jireček
1878.

Část osmnáctá.

*Poslední latinská legenda
časné gotiky
české.*

J a n z e S t ř e d y :

Život Svatého Václava.

[Ut annuncietur . . .]

Druhá recense.

(Asi 1340.)

Mučedlnictví Svatého Václava.

(Accelerans itaque . . .)

A tak syn zhouby Boleslav zrychluje krok svůj k zahynutí duše své na věky, posílá posly a z v e k h o s t i n ě svatého a Bohu drahého knížete, který se má za několik málo dní státi budoucím Kristovým mučedníkem, do domu svého v městě Boleslavě, když nastávala slavnost svatých mučedníků K o s m y a D a m i á n a, k jejichž počtě byl tam založen chrám, chtěje při této slavnosti p o k ř t í t i syna a upevniti jaksí mír před mnoha šlechtici s ním. Přijal takřka tím i sám umělec podvodu znovu křest všem věřícím spasitelný ne ke spáse, ale spíše k horšímu odsouzení své nešťastné duše, protože víru, které sobě byl žádal, strašlivě potřísnil skvrnami hříchu v celém svém ži-

votě, jak dosvědčuje kronika a nad to se nebál poskvrniti ruce své bratrovraždou.

Kníže pak nejpokojnější, který od dětství sly-
nul duchem prorockým a jemuž Kristus zjevil všech-
no, co mu hrozí, předem o tom dobře věděl, že tento
pokoj je pokoj Jidáše zrádce a proto dal s Bohem
všem věřícím, kteří tehdy v Praze byli, jakoby se již
nikdy neměl vrátiti a jakoby jich již nikdy neměl
spatřiti tělesnýma očima, některé co nejvroucněji zu-
lábav. Odebral se stanoveného dne ke hradbám města
ne proto, aby hýřil v pokrmu a nápoji, neboť ne-
střídmost měl v nenávisti, ale spíše, aby obracel lidi
na víru a učil bloudící, jak často míval ve zvyku. O,
jakou planul láskou ku Kristu a jak h o r o u c n ě s i
p ř á l rozloučiti se a býti s ním. To jest viděti jasně
z toho, že ačkoli byl kníže přemocný a skutky cnosti
jak Bohu, tak i lidem se líbil a mohl se brániti proti
podvodnému nepříteli, když měl s ním zápas, ne-
jenom, že mu neodpíral, ale dokonce účinně podporo-
val i toho, jenž žíznil zahubiti sám jeho dům, násle-
duje tak dokonale šlépějí Spasitelových, jehož nauk
vždy byl poslušen a ani ve chvíli, kdy nastávalo mu
m u č e d n i c t v í, neodepřel pokorně jíti k místu
umučení svého.

Když již svítal slavný den zmíněných mučedníků,
sestoupil kníže slavný ke chrámu posvěcenému jejich
památce, proléval slzy a vzdychal dlouze a duši svoji
kterou již odevzdal smrti, zbožně doporučil Bohu a

svatým jeho, opakuje vždy a znovu prosby za odpuštění. Po skončení slavných mší pohovořiv navzájem s hříšným bratrem a šlechtici, odebral se na místo hostiny. Svatý kníže zachovává obvyklou hodinu slavnosti pro úctu ku přátelům a služebníkům Páně přítomným, kteří zasedají k hostině. Mnohé krmě se podávají, střídají se poháry, radují se stolovníci nevědouce, co budoucí zrodí den, že totiž „také v smíchu bolí srdce a cíl veselí že jest zármutek“. Budoucí mučedník nálo přijal pokrmu i nápoje, neboť naprosto jistě věděl, že ti, kteří po jeho boku zasedali, pojali úmysl, aby jej zabili i rmoutil se, že je čeká věčné odsouzení a nikoli snad proto, že od věcí pozemských bude mu přejíti k nebeským. Mezitím rozjímal statečný voják Kristův v komůrce srdce svého o svaté večeři Vykupitelově a bera do ruky kalich vece: „Vypijme tento kalich na počest S v a t é h o M i c h a e l a a r c h a n d ě l a!“ Nejdříve upiv, bratra svého i jiné soustolovníky pobídl k pití co nejzdvořileji. Když pak služebníci zlořečeného bratra, kteří by spíše zasluhovali si názvu služebníků ďáblových, se rozehřívali přílišným pitím, nebylo možno již utajiti lsti a podvodu, k němuž se odhodlali. Třikráte téhož dne popíjejíce, ponoukáním ďábla podrážděni již povstali, aby zabili zápasníka Kristova, ale ustoupili silou Boží potlačeni, jako ti, kteří jali Pána.

To vše nebylo tajno chrabrého vojína Kristova, ale nechtěl se obklopiti stráží, ačkoli jeden z jeho če-

ledí chtěl jej chrániti, byl by mu přivedl připraveného koně, zapřisahaje jej, aby prehl před tváří smrti. Věděl tedy, že tento den jest mu předem stanoven, aby v něm dosáhl účasti na hostině nebeské, neboť to bylo řízení Boží, o němž dobře věděl, které chtělo slavným jeho mučednictvím oslaviti zítřejší den ve svém nevýslovném úradku a velkou dobrotivost svého milosrdentsví ukázati všem smrtelníkům a jej pro jeho svrchovaně vynikající cnosti v nebi ozdobiti. Když se den nachýlil, kníže nejzbožnější odešel do chrámu, jak byl zvyklý, vzdávaje večerní chvály Kristu Pánu. Když skončil tyto chvály a jiné přemnohé modlitby, vrátil se do svého hostinského pokoje. Nepřítel nejukrutnější pak zavolał si k němu do chrámového a požádal ho, aby jeho bratru, až za hodiny jitřní půjde do kostela, naprosto odepřel vstup. To činil onen ohavník s tím obmyslem, aby nebyl od lidí odsuzován pro prolítí krve bratrské a pro znesvěcení chrámu. Před soudem lidí se nešťastník bál, ale Boha, soudce spravedlivého a Rozsuzovatele hrozného i pro svaté se nehrozil. Mezitím, co toto jest připomínáno, přichází v pamět nespravedlivá přetvářka Židů, kteří se také nechtěli poskvřniti tím, že by byli vstoupili do soudnice Pilátovy, ale směle a bez ostychu se provinili smrtí Páně. Tak i ten nejhříšnější kat vlastního bratra se bál poskvřniti z di chrámové krví, kterou ustanovil prolíti, bál se potřísнити místo svaté, ale nebál se spáchatí zločin.

Než jak vyjádříme bolest srdcí, jaký dvojí proud slz prolijeme ze svých očí, když smrt spravedlivého, skon nevinného chceme mnohými řeči vyjádřiti? Zajisté, že preveliká bolest má mnoho slov. Ale snad by mnohá slova omrzela ty, kteří je čtou nebo slyší. A tak smrt svého mučedníka několika slovy vylíčíme těm, kteří o ní dychtivě chtějí slyšeti. Když se tedy vrátil čas jitřních chval a když zazvonil zvon, kníže, jehož mravem bylo vstávati o půlnoci, aby vyznával jméno Páně, chutě vyskočil z lůžka a spěchal ke chrámu, jehož kněz a správce právem má býti pokládán za jednoho z těch, od nichž v Babyloně vyšla nepravost. Jakmile totiž zvěděl, že muž Boží přichází, podle příkazu ohavného bratrovraha zavřel chrám. Tím se však onen svrchovaně mírný kníže nedal pohnouti a ztrávil jitřní pobožnost venku mnohé chvály vzdávaje Pánu. Pak vrací se domů, aby unavené údy poněkud občerstvil spánkem. Když byl uprostřed cesty, vyskočil z úkrytu zlořečený bratr ozbrojen. Poznav jej blahoslavený muž, pokorně jej pozdravil a pravil: „Zdráv buď, milovaný bratře! Nesmírný dík tvé laskavosti budiž od nás vzdán, protože jsi včera pořádáním hostiny nás uctil počestně, dobře a velmi příjemně.“ To pravil onen vlídný muž, chtěje jeho zlobu přemoci dobrotivostí a jeho duši osvoboditi od hříchu bratrovraždy. Ale on, ukrutnější než zmije, která ustavuje se na cestě nedobré, neodpovídaje na pozdrav tak sladký vytáhl rychle meč a

udeřil, jak nejsilněji mohl, na téměř svaté hlavy a pravil: „Dnes ti připravím lepší hostinu!“ Ale bratr, když napadený uskočil a neuznamenal ani stopy zranění, zdvojnásobil úder, jímž zase jej vůbec nezranil a když chtěl potřetí udeřiti, právě, když napřahoval k ráně, meč vypadl z ruky přestrašeného bojovníka. Svátý Václav jej uchopil za vlasy a mávaje rukou nad temenem bratra již bezbranného, pravil: „Vidíš, o nešťastníče, jak by se proti tobě samotnému mohl obrátiti účinek tvé ukrutnosti? Ejhle, co mi brání abych se stal prolevatelem krve bratrské? Ale nechci, aby z ruky mojí na posledním soudě byla vyhledávána tvoje krev, ó bratře. Vezmi meč svůj zpět, urychli vraždu a toho, co se státi má, dlouho neodkládej!“

Ó, podivuhodné nevinnosti! Ó, podivuhodné trpělivosti! Ejhle, měl nepřítele, ležícího u nohou svých a nechtěl se mstíti! Ejhle, zabíti mohl a vrahovi vrátil meč. Ó, jak dobrovolně se nabídl Kristovi jako žertva nejlíbeznější, když se utiskovateli nevzpíral, ač mohl. Ó, jak silně plál ohněm lásky k Němu, vždyť pro Něho nejenom královstvím tohoto světa, ale i vlastním životem pohrdal! Vida tedy vynikající mučedník Páně, že již se ocitá v posledním zápase, vrátil se ke chrámu, který našel dosud zavřený a na prahu jeho na způsob kříže se pokládá, v ruce Boží poroučuje ducha svého, bez jakéhokoli váhání prosbu za svoje nepřátele přednášel Nejvyššímu.

Mezitím Boleslav, bratrovrah odporný Bohu

i lidem, vstává se země, volá hlasem dračím, hlasitě křiče a přivolává tak spojence ku pomoci, staví se, jakoby byl býval přinucen brániti se, byv bratrem dříve napaden, aby nevinný z jeho zlořečených rukou nebyl vysvobozen svými vojíny a komořími, kteří ještě dleli na lůžku, ani lidem spěchajícím ku pomoci. Ihned přiběhnou spojenci, přivolaní hlasem a křikem velikým a jakoby neznali příčiny zločinu, ptají se po důvodu zmatku a pozorují zuřivý hněv pána svého. Když pak sám strůjce zločinu po čtvrté ráně svatou hlavu roztříštil, všichni najednou chápou se zbraní a jako o závod probodají jeho údy kopími a meči. Tělo poraněné, napolo živé, leží na zemi. Množí se opět ukrutné rány mečů, krev nevinná jest prolévána, tělo prosté viny na kusy jako od psů jest sápano. Duše přesvatá od tělesných pout osvobozena, pod utrpením tolika ran ve vznešeném triumfu jest nesena rukama andělskýma do radostí z pohledu na nejvyššího Odměnitele, jejž má spatřit, majíc vstoupiti do řádů slavných mučedníků na věky. Dne 28. září vchází do společenství věčně se radujících obyvatelů nebeského království.

Z latiny přeložil

Alfred Fuchs.

1928.

Zázrak svaté krve.

(Pius vero Deus . . .)

Laskavý však Bůh, jehož milosrdenství není počtu a který spěchá, aby obveselil srdce zarmoucená, nechtěl, aby i po tři dny nový Abel zůstal skryt. Neboť krev nejposvátnější, kterou byly pokropeny v hodině umučení zeď a dveře chrámové, byla od služebníků syna nepravosti smyta a ihned setřena. Následujícího dne však věřícím vstupujícím do chrámu objevila se rozšířena daleko více. Tuto krev po odchodu lidí služebníci znovu a daleko horlivěji smyli. Druhého dne pak se vrátivše pozorují, že zeď více než dříve rdí se krví. To vidouce byli nemálo udiveni, přijavše svědectví věřících, popelem a vodou, kterou opět s sebou přinesli, tím horlivěji smyli, že žádné lidské oko nebylo s to, aby zpozorovalo, zda kdy toto místo bylo poskvrněno lidskou krví. Věc úžasná a v pravdě a právem hodná podivu! Nebo Ten, jenž slyšel hlas krve Abelovy, jež volala k Němu ze země, nebyl vzdálen volání ani této krve nevinné a po trojím umývání ji tak obnovil, jak byla ponejprv prolita a

v žádné části nevybledla po způsobu krve čtyři dny staré. Spíše jako růže červená se všech stran se rděla. Tohoto čtvrtého dne všichni udiveni úžasem velikým proto, co viděli, neodvážili se nadále jí smývati. Proto tato z e d ě z á ř i l a po mnoho let šarlatovým zbarvením této krve, pokud nebyly vykopány nové základy tohoto chrámu, aby byl rozšířen, protože pro stáří se z největší části pobořil.

Ale přece, když staré základy byly úplně zbořeny a nově sdělány, všechny k a m e n y k r v í s v a t é h o m u č e d n í k a s e č e r v e n a l y a od kněžstva téhož kostela byly s úctou a poctivostí sebrány a uschovány až do dnešního dne na památku vynikajícího vojína Kristova. Tímto pak prvním zázrakem byl oslaven kníže brzo po dokončení zápasu od Krále svého před tváří veškerého lidu. Jestliže tedy tato krev drahocenná po dobu tak dlouhou ve stavbě, jež měla se zbořiti, zůstala neporušená, po zásluze máme věřiti, že on sám se svatými mučedníky před trůnem Boží velebnosti ve dne v noci stojí a hlasem neumdlévajícím volá: „Až dokud Pane svatý a pravý, nesoudíš a nemstíš krve naší nad těmi, kteříž přebývají na zemi?“ Volání hlasu toho bylo vyslyšeno, což bylo poznáno na vrazích a rádcích jeho smrti. Neboť někteří z nich utekli pronásledováni zloduchy a nikdy se již neobjevili, jiní horečkami vyprahli a ohluchli, jiní rozličným druhem nemocí zasaženi, všem lidem se stali nenáviděnými. Jiní zbaveni úplně smyslů, bojíce se

vlastního stínu, utopili se skočivše střemhlav do řeky,
jiní páchali zločiny a jako když psi otvírají tlamy,
řvouce, vydechli zločinné duše.

Z latiny přeložil

Alfred Fuchs.

1928.

O Svaté Přibyslavě.

(Habuit etiam martir . . .)

Měl pak mučedník přesvatý sestru jménem P ř i b y s l a v u, která prosta jha manželského žila ve veliké čistotě a zdrželivosti a prodlévala neustále ve bdění a na modlitbách, prolévajíc ve dne v noci hořké slzy pro smrt bratrovu a v prostotě srdce prokazovala ustavičnou poslušnost Pánu. Jí se ve vidění zjevil Svatý Václav a pravil: »Boltec, který mi usekli pronasledovatelé, hledej mezi stromem a zdí.« Ona pak, vstavši ze sna na místě ukázaném boltec našla a přijala jej s velikou úctou. Otevřela náhrobek bratra a mučedníka Kristova s některými věřícími a řeholníky a p o l o ž i v š i t a m b o l t e c, opět hrob uzavřela s veškerou pečlivostí. Boltec po přenesení ctihodného těla byl nalezen na svém místě obnovený, jakoby nebyl býval vůbec uťat, ačkoli zůstal po dlouhé období časové ve sněhu a dešti, uváznuv na stromě a uťat byv od hlavy svaté, to jest ode dne jeho umučení až do dne, kdy se konala slavnost jeho přenesení. Odpočívalo tedy tělo vynikajícího mučedníka Kristova, pohřbeno jsouc v chrámě svatých Kosmy a Damiána po tři léta, kterýžto chrám jest v městě Boleslavě, kde pro jeho vzne-

šené zásluhy chřadnoucím a všem, kteří zbožně žádali o pomoc tak velkého vítězoslavného bojovníka, byla uštědřována dobrodiní od Boha, jemuž i za skvělá vítězství knížete budiž čest, chvála a sláva po nekonečné věků věky.

Z latiny přeložil

Alfred Fuchs

1928.

Č á s t d e v a t e n á c t á .

*Kult světců vznícený
visionářstvím Benediktinek
v předkarolinské
gotice.*

Kniha obzvláštní milosti duchovní.

(Liber specialis gratiae.)

(1298.)

O růži pučící ze srdce Božího.

Jedenkrát při Mši řekla jsem k Pánu: »Ó nejmilejší, nauč mne chváliti Tebe.« Na to mi odvece Pán: »Viz mé Srdce!« A ejhle, růže překrásná, pětistá, vypučela ze Srdce Kristova, celá prsa mu pokrývajíc. A řekl Pán: »Chval mne na p a t e r u s m y s l e c h, jež růží touto naznačeny jsou.«

I vyrozuměla jsem, že chváliti mám Pána pro chvályhodný a milostný z r a k, jímž stále se ohlíží po člověku, jak otec za synem jedináčkem, nikdy se nehorše, ale ustavičně jako přítele ho na zřeteli máje, jako ten, který si přeje, aby člověk stále utíkal se k němu.

Za druhé mám chváliti Pána pro jeho s l u c h, usta-

vičně bystře napjatý a schýlený, takže nejslabší hles, šept anebo vzdech člověka těší ho víc než mnoho zpěvů andělských.

Za třetí ho mám chváliti pro onen č i c h, pomoci něhož stále má jakousi milostnou touhu po člověku, kterou rozněcuje srdce člověka, aby se kochalo v něm, neb nikdo nemůže míti zalíbení ve slově dobrém, nepředejde-li ho Bůh. A právě v tomto smyslu praví Písmo: R o z k o š má býti se syny lidskými.

Za čtvrté mám chváliti Pána pro přelíbeznou c h u ť, jakou při Mši má, kde pokrmem jest duše nejsladším. A v onom pokrmu tak sobě duši přivtěluje, že duše, s Bohem jsouc spojena, stává se pokrmem Božím.

Za páté mám Pána chváliti pro milostný h m a t, kterým se dotkla trpce láska na kříži, vrážejíc hřeby do jeho rukou a nohou a kopí do jeho boku pravého. A jako tenkrát proklána byla duše ona bolestí neporovnatelnou, tak nyní otisky ran jejích trvají na rukou, nohou a v Srdci jeho nejsladším u nevypravitelném lásky jásotu, takže ani na chvíli nemůže na ni zapomenout.

Z latiny přeložil

Jakub Deml

1908.

S v a t á G e r t r u d a V e l i k á :

Vyslanec božské lásky.

(Legatus divinae pietatis.)

Kniha čtvrtá.

(1302.)

Odlišnost nebeské slávy světců.

I pravila jsem svému Pánu: »Ó můj Pane, což se tvůj nejsladší milovník B e r n a r d nesnažil stejnou měrou z tebe se těšiti jako A u g u s t i n ? A přece jsem nedávno uzřela, pozorujíc jeho slávu, že nepožívá stejné s ním rozkoše.«

Pán mi odpověděl: »Můj vyvolenec B e r n a r d obdržel za své jednotlivé zásluhy přebohaté odměny. Ale tvá skrovná chápavost nedovoluje ti dokonale porozuměti ani slávě nejmenšího z mých svatých, což teprve slávě světce tak velikého! Abych však tvé žádosti poněkud vyhověl, ukázal jsem ti tehdy rozličné zásluhy jednotlivých světců, abys rozradována jimi v mé lásce více se rozhořela. Také jsi měla zjevněji seznati, že v domě Otce mého jsou přibytkové mnozí, a mělas zvěděti, co to je, když ke cti kaž-

dého svatého vyznavače a biskupa se zpívá: Nebylo nalezeno v slávě podobného jemu, kterýž zachovával zákon Nejvyššího . . . Neboť v skutku každý světec odlišuje se v slávě jeden od druhého skrze svou obzvláštní zásluhu.«

»Je-li tomu tak«, pravila jsem, »ó Pane, Bože pravdy, račiž mně, nehodné, zjevití také něco o zásluhách již z dětství mi předrahých panen, něžné A n e ž k y a slavné K a t e ř i n y.«

Když jsem toho dosáhla, dychtila jsem ještě poznati něco ze zásluh svatých otců D o m i n i k a a serafinského F r a n t i š k a, kteří byli zakladateli dvou řádů, a jejichž přičiněním Církev Boží počala nově rozkvétati. Na to se mi zjevili tito svatí otcové v zářící slávě, podobné v zásluhách slavnému otci B e n e d i k t o v i, ozdobeni kvetoucími růžemi a lesknoucími se sceptry. Pro jejich námahy v učení a skrze kázání ke cti Boží a k ozdravení tolika duší jevili se mi oba podobní blaženým otcům A u g u s t i n o v i a B e r n a r d o v i.

Mezi sebou však oba l i š i l i s e v tom, že svatý otec F r a n t i š e k zasloužil si oslavy pro nezvyklou pokoru lásky, kdežto zásluhy slavného otce D o m i n i k a zářily obzvláště pro žhoucnost přání.

Během svaté Mše jsem pak přišla při sekvenci u vytržení a stanula v duchu před trůnem božského Maje státu. A všichni světci zpívali na paměť a z úcty v opojení, jímž jsem byla i já oblažena v předešlé noci, když jsem

pozorovala o d l i š n o u s l á v u velikého biskupa A u -
g u s t i n a i jiných sv ě t c ů . . .

Z latiny přeložil
Vilém Prokop Bítnar
1925.

Revelationes.

(1311.)

O kapli drahokamy vyzdobené.

Uviděla jsem se v kapli nějaké, a když jsem obrátila pozornost na výzdobu uvnitř, uzřela jsem stěny všechny okrášleny svrchu až dolů na všech stranách drahým kamením vhodně rozloženým v náležitých řadách, mezi kterými vybleskovalo zlato zdi. Kameny byly rozmanité a objemu velikého a byly rozloženy tak, že v prvním řádku dokola nejvýše skvěly se leštěné kameny ohnivě červené, jasně zářivé jako plamen. Také kameny níže v druhé řadě rozložené byly červené, ale barvy tlumenější, asi tak červené jako krev. Kameny v řadě třetí byly barvy čistého nebe, asi jako safyr, a o něco světlejší jevila se barva kamenů, jež byly v řadě čtvrté, v poměru hyacintu k safyru. V páté řadě byly seřazeny kameny půvabné zeleně velmi příjemné, a kameny šesté byly čistě bílé a skvějící se jako drahocenné perly. Kameny na místě sedmém nej-

doleji pestřily se trojí barvou a to tak, že byly v dolní části pěkně černé, ve střední čistě bílé jako sníh, v horní pak části červené jako krev.

I jal se mi průvodce můj vysvětlovati význam všech řad drahokamů, jež jsem viděla zasazeny do zlata zdí. Poznala jsem, že jsou to rozliční druhové věřících, kteří buď, když v těle žil na zemi Pán Spasitel, věrou k němu přilnuli, buď před jeho příchodem věrně ho očekávali, buď po jeho odchodu s tohoto světa přistoupili k jednotě Těla jeho a přistupovati budou až po dovršení času.

»Vidiš, že kameny v nejvyšší řadě rozložené jsou barvy červené jako r u b í n y a vyzařují bleskotným světlem. To jsou Apoštolové Kristovi a svatí jeho Učedníci, kteří nejvyšší vroucností lásky ho milovali a paprsky osvěcujícího učení po celém okrsku zemském rozšířili a pro svědectví pravdě v prolití krve život jejich se dovršil.«

»Kameny, jež vidiš v řadě druhé, č e r v e n é, ale méně zářivé, jsou svatí Mučedníci, kterým úřad kázati v Církvi svěřen nebyl, ale zkrušení byvše nesčetnými utrpeními, vzory svaté trpělivosti posilnili mnoho duší v Kristu.«

A ukazuje ty, jež byly barvy s a f í r o v é a velice podobné čistému nebi, děl, že jsou to svatí Patriarchové a svatí Proroci, služebníci Boží, k nimž Pán důvěrně mluvil v dřívějším Zákoně a skrytosti svoje nebeské v hojnosti jim odhaloval, kteří kráčeli před ním se srdcem dokonalým, tím více po vlasti nebeské dychtíce, čím ji plněji Duchem Svatým rozeznávali . . .

Kameny pod těmito seřazené příjemnou zelení byly milostny k pohledu, o nichž pravil muž Boží, že s m a r a g d o v o u zelení znamenají ty, kdož z lásky k rozkoši věčné svěžest panenství neporušenou zachovali.

Ty, jež byly pod nimi a byly čistě bílé jako p e r l y, vztahovaly se na všeliké věřící, kteří střídmě užívali tohoto světa, žijíce v bázni Páně, a ty, kdož věrným pokáním si zasloužili očistiti se od nákaz světských.

Těch pak, jež t ř e m i b a r v a m i se pestřily a po ostatních nejdoleji byly zařazený, vyložil, že z nevěry pohanské a ze života zločinného ke Kristu se obrátili a a v novosti svatého obcování chvalitebně kráčeli a posléze takovou ctností se oděli, že i krev svou pro zákon Kristův prolíti neváhali. Proto na jejich označení dobře se hodí tyto kameny trojí barvou hrající, totiž černou, čistě bílou a rudou . . .

Z latiny přeložil
Otto Albert Tichý
1913.

Č á s t d v a c á t á .

Duchovní básníci
literární družiny Karlovy.

Řád korunování krále Českého.

(1347.)

O meči Svatého Václava.

Nejprvé arcibiskup Pražský s preláty, s knížaty a šlechtici, vyprovodí knížete, jehož chtějí králem korunovati, na Vyšehrad. A tu pomodlíce se, navrátí se s ním do kostela Pražského, hlavy všeho arcibiskupství, aby tu Nešpory slyšeli. Potom dokonajíce Nešpory odvedou dříve řečení knížete v to místo, kdež je komnata jemu slovutně připravena.

Opět ráno, při zvonění k Primě, arcibiskup a jeho podbiskupi i jiní biskupové a preláti, shromáždí se v kostele Pražském, aby se oblékli biskupové v svá biskupská roucha a jiní v svého důstojenství znamení. A tu zjednajíce procesí, plénař, m e č S v a t é h o V á c l a v a, kříže, kaditelnici a vodu svěcenou nesouce, popojdou, aby dovedli knížete ze zmíněné komnaty do kostela.

Kteřížto přijdouce na místo, tu kdež kníže leží v komnatě, oblečen bude skrze království Českého nejvyššího komorníka v střevíce královské, v sukni a plášť otevřený. A tu s ním budou knížata a šlechtici. Pak pokádíce jeho kaděním a pokropíce svěcenou vodou, zdvihne jej arcibiskup k vstání. Tehda jeden z biskupů dí tuto modlitbu:

»Všemohoucí věčný Bože, jenž sluhu svého království výsosti ráčís povýšiti, dej prosíme, aby on tak tohoto světa běhu všech vůbec spasení zjednal, aby od cesty tvé spravedlnosti nikdy neodstoupil, skrze Krista Hospodina našeho Amen.«

Novočesky dle přetisku ve
Wýboru z literatury české
1845.

Litanie k českým patronům.

Kyrie eleison.

Kriste eleison.

Kriste, uslyš nás.

Spasiteli světa, pomoz nám.

Svatá Máři, pros za nás.

Svatý Michale, pros za nás.

Svatý Gabrieli, pros za nás.

Svatý Rafaeli, pros za nás.

Svatí kůrové andělští, proste za nás.

Svatý Jene Křtiteli, pros za nás.

Svatý Petře, pros za nás.

Svatý Pavle, pros za nás.

Svatý Ondřeji, pros za nás.

Svatý Jakube, pros za nás.

Svatý Jene, pros za nás.

Svatý Tómo, pros za nás.

Svatý Filipe, pros za nás.

Svatý Jakube, pros za nás.

Svatý Bartoloměji, pros za nás.

Svatý Matěji, pros za nás.

Svatý Šimone, pros za nás.

Svatý Tadeáši, pros za nás.
Svatý Matouši, pros za nás.
Svatý Lukáši, pros za nás.
Svatý Marku, pros za nás.
Svatý kůre apoštolský a evangelistů
proste za nás!

Svatý Štěpáne, pros za nás.
Svatý Víte, pros za nás.
Svatý V á c l a v e, pros za nás.
Svatý Vojtěše, pros za nás.
Svatý Zikmunde, pros za nás.
Svatý Jiří, pros za nás.
Svatý Benedikte s bratry, proste za nás.
Svatý kůre mučedníků, pros za nás.

Svatý Silvestře, pros za nás.
Svatý Řehoři, pros za nás.
Svatý Martine, pros za nás.
Svatý Mikuláši, pros za nás.
Svatý Františku, pros za nás.
Svatý Prokope, pros za nás.
Svatý kůre zpovědníkův, pros za nás.

Svatá Máři Magdaleno, pros za nás.
Svatá Markéto, pros za nás.
Svatá Kateřino, pros za nás.
Svatá Kláro, pros za nás.

Svatá L u d m i l o, pros za nás.
Svatý kůre panenský, pros za nás.
Všichni Boží svatí, proste za nás.

Novočesky podle přetisku ve
Wýboru z literatury české
1845.

O kapli Svatováclavské.

Po epištole, když kůr bude zpívati hradál, dva infulovaní opati v kapli Svatého Václava vezmou olej svatý, jenž bude v kalichu u velikém postaven. Kterýžto kalich všecken bude přikryt rouchou hedvábnou, i ponesou jej poctivě před oltář Svatého Víta, a stánek nad ním roztažen bude. Kalich pak z jich rukou poctivě s celováním přijav arcibiskup, postaví na oltáři.

Potom skonajíce Alleluja a sekvenci, arcibiskup přikročí k pomazání hlavy, prsou, plecí a ramenou, kterážto mazání mají býti spolu. A prvé leje olej na hlavu na kříž, řka: »Maži tě za krále olejem svěceným ve jménu Otce i Syna i svatého Ducha Amen.

Novočesky podle přetisku ve
Wýboru z literatury české
1845.

L y r i k okruhu Karlova:

Píseň Svatováclavská.

Nové strofy.

(1355.)

A n d ě l é svatí nebeští,
račte nás k sobě přivéstí,
tam, kde sláva
nepřestává
věčného Boha.
Kriste eleison!

M a r i a, matko žádoucí,
tys královna všemohoucí,
prosiž za nás,
za křesťany
Hospodina.
Kriste eleison!

Všichni s v a t í spomáhejte,
zahynouti nám nedejte,
v světě v bludném

ať nezhyne.

Kriste eleison!

Hříchův se našich lekáme,

pomoci vaši žádáme,

Svatý V í t e,

Svatý V o j t ě š e.

Kriste eleison!

Vy jste dědici české země,

raďte pomnit na své plémě,

nedejte zahynouti

nám i budoucím

Svatý Z i k m u n d e,

Svatý P r o k o p e,

Svatá L u d m i l o.

Kriste eleison!

Bohu Otci chválu vzdejme,

svatým se křížem požehnejme:

ve jméno Otce

i Syna jeho

i Ducha svatého.

Kriste eleison!

Nejstarší zápis ve

Sborníku Litoměřickém

1480.

E p i k okruhu Karlova:

Legenda o Svaté Kateřině.

(1370.)

Sen o kapli svatební.

V tej modlitvě i z tej mdloby
sen tu vznide jej na oči,
skrzeňž u viděnie kročí,
v rozkošné a divně krásné:
zdáše se jej, tej věhlasné
panně, býti bez omyla,
by na krašší sieni byla,
než ji vídal kdy kto živý.
na tej biechu divné divy
zdělány z bohatej měny:

Dno z beryl, z démantów stěny
spojovány biechu v zlatě,
v nich mnoho okénec bohatě
z smaragd i z safierov biechu,
v nichžto miesto skla se stkviechu

drahých kamenov činové,
jacinti i rubínové,
tyrkys, sardin, palejs v sloni,
jaspisové, chalcedoni,
topas, granát, chrysolity,
ametysty, margarity,
způsobení přieliš lepě.

Tudiež na tej sieni sklepě
slunce, měsiec, při tom hvězdy
podobenstvím týmiž jezdy
stkviechu, jakož boží moci,
jdú na nebi dnem i nocí,
časující všechny chvíle.
Viece drahých divov v síle
vidě, v krásě sě hojiece:

Uzře dvě stolice stojiece
na vzchod slunce podlé sebe.
Na jednéj Bóh mocný z nebe,
sedieše v svém světlém tróně,
na druhéj v drahej koruně
Marja, jeho matka, stolova,
archangelská ciesařová.
Oba jmiesta sceptry v rucě.

Ten blesk i ta radost jsúcie
Katerinu tak utěši,

jakž sě ves smutek vyspěši
z jejie srdce, jenž bieše jměla.
I pomysli řkúc: »Prospěla
jsem, ač Bóh dá, na svém diele,
když mi sě mój choť tak cele
dal viděti i s svú matkú.
Již nebudu v nedostatku,
když hlezi na jeho líce.«

Staročeský text redigoval

Karel Jaromír Erben

1859.

Milič z Kroměříže:

Hodiny svaté Máří.

(Asi 1370.)

Prosby k Svatému Václavu.

Srdcem a jazykem prosíme tebe,
Svatý V á c l a v e,
pomni na své lidi křesťanské,
koruna zlatá na tvé hlavě
vyryta znameními.

Bože svatosti,
jenž jsi Svatého V á c l a v a šlechetnost
v lepší důstojenství obrátil,
jeho skrze věčnou smrt
do nebeské chvály dovedl,
vyslyšel jsi jeho prosbu:
My prosíme i žádáme,
abys i nás ode protivenství vysvobodil
a nám věčného blahoslavenství
i chvály popřál.

Díla S v ě t c ů v v pokoji pochována jsou
a živa budou jména jich na věky.

Veselte se lidé
i radujte se pravý
a slavte je všickni pravým srdcem.

Smiluj se nad námi, Bože,
skrže mučedníky tvé
a dědice naše
Víta, V á c l a v a, Vojtěcha,
Jiří, Benedikta i Sigmunda,
Jana, Marii, Křišťana,
Prokopa a Svaté L u d m i l y
zasloužení slavné,
aby jich milostivým
a slavným orodováním
vezdy jsme byli obráněni
všeho protivenství!

Pražské Národní Museum.

Rukopis V H 36.

Druhá polovice XIV. věku.

Část dvacátá první.

*Námět pekla v literatuře
rozkvetlé gotiky.*

Sestra M e c h t i l d a Magdeburská:

Tekoucí světlo božství.

(Asi 1290.)

Město pekelné.

Viděla jsem město, jehož jméno jest v ě č n á n e-
n á v i s t. Je zbudováno v nejhlubší propasti z rozličného
kamení hlavních hříchů. Pýcha byla prvním kamenem,
jak na Luciferovi dobře viděti. Neposlušnost, zlá žádosti-
vost, přecpávání a nečistota byly čtyři přetěžké kameny,
které tam ze všech nejprve náš otec Adam poslal. Hněv,
faleš a v r a ž d u, ty tři kameny přinesl Kain.

Lež, zrada, zoufalství, samy se vraždící, těmito čtyř-
mi kameny zabil se také bídný Jidáš. Sodomský hřích
a falešná svatost jsou nezbytné úhelné kameny, které
do díla toho jsou vloženy.

Toto město bylo stavěno po mnoho let. Běda všem,
kteří tam posílají svou pomoc! Čím více si tam předešlou,
tím většího zla, až sami tam přijdou, se jim dostane.

V tom městě je taková převrácenost, že vždy nej-
vyšší jsou zařazeni na místa nejnižší a nejhorší. Lucifer
sedí v propasti nejhlubší svázán svou vinou a z jeho ohni-

vého srdce a z úst tekou mu bez ustání všeliké hříchy, muka, nákazy a hanby, jimiž peklo, očištec a tato země tak žalostně jsou stíženy.

V nejnižší části pekla je oheň a tma a smrad a hrůza a všeliká muka největší a jsou tam vřazeni křesťané podle svých skutků. V prostřední části jsou všeliká muka mírnější a tam jsou vřazeni Židé podle svých skutků. — V nejvyšší části pekla jsou všeliká muka nejmenší a tam jsou vřazeni pohané podle svých skutků . . .

Křesťané bědují, že ze svobodné vůle ztratili velikou slávu, ku které je Kristus s velikou láskou byl vyvolil. Na Lucifera patří bez ustání s velikou žalostí a musejí zjevně před něho se všemi svými vinami nazí choditi. Ó, běda, jak hanebně je přijímá! Strašlivě je pozdravuje a mluví trpce: »Vy zatracenci se mnou, jakých radostí zde hledáte? Přec jste neslyšeli o mně slova dobrého, jakž pak se vám mohlo tolik líbiti? V r a h o v é musejí před ním zkrváceni státi a d'ábel je bije ohnivým mečem. Kdo zde chovali vzteklou n e n á v i s t, ti jsou tam jeho voněčkou a visí mu stále pod nosem.

Viděla jsem pod Luciferem dno pekla. Jeť to silně černý křemen, jenž povždy to dílo ponese. Peklo sice ani dna ani konce nemá, avšak podle uspořádání má obojí, hloubku i konec . . .

Ze staroněmčiny přeložil

Josef Ševčík

1907.

D a n t e Alighieri:

Peklo.

(Inferno.)

(1321.)

Trest násilníků proti bližnímu.

Z p ě v j e d e n á c t ý.

Na samém kraji vysokého břehu,
jenž z balvanů v kruh rozbitých byl vzdělán,
přišli jsme nad krutější navrstvení . . .

»Nám dlužno sestupovat ponenáhlu,
tak aby zlému zápachu dřív trochu
zvyk smysl, a pak nebude ho dbáno.

»Můj synu, uvnitř skalisek zde těchto,«
zas hovořil můj Mistr, »jsou tři kruhy
po stupních níž, jak ty, jichž zanecháváš.

»Všecky jsou plny duchů zlořečených.
Než aby potom zrak ti pouze stačil,
poslechni, jak a proč jsou uvěznění.

»Vší zloby, která získává si v nebi
nenávist, křivda cílem jest, a taký
cíl jiné násilím neb lstí vždy rmoutí.

»Ale že lest je člověka zlo vlastní,
víc protiví se Bohu, pročez vespod
jsou lstní a větší napadá je bolest.

»Násilných první kruh je všečen, ale
že násilí třem osobám se děje,
je v okruží tré rozdělen a vzdělán.

»Jest možno Bohu, sobě a svým bližním
násilí činit, jim, dímu, neb jich věcem,
jak uslyšíš hned s jasným zdůvodněním.

»Smrt násilná a poranění bolná
bližnímu činí se a jeho statku
boření, požáry a škodné berně.

»A proto vrahy a ty, již zle kolí,
již hubí a již loupí, všecky mučí
okruží první po rozličných šicích . . .«

»Než upři oči do údolí, neboť
se blíží řeka krve, v níž se vaří
kdo čině bližním násilí, jim škodí.«

Ó slepá chtivosti, zlá, pošetilá,
jež tak nás bodeš v životě zde krátkém,
a ve věčném pak tolik zle nás máčíš!

S průvodčím spolehlivým jsme se hnuli
dál podle kraje červeného varu,
kde vaření křik hlasný vyráželi.

Viděl jsem lidi ztopené až k brvám
a velký Centaur děl: »Toť tyranové,
již po krvi a statku vztáhli ruce . . .

Maličko dále zastavil se Centaur
nad lidmi, již až po jícen se zdáli
z onoho klokotu ven vycházeti . . .

Pak lid jsem viděl, který vyzdvihoval
ven z řeky hlavu a též prsa celá:
a mezi těmito jsem mnohé poznal.

Z italštiny přeložil

Karel Vrátný

1910.

Jindřich S u s o:

Knížečka o věčné Moudrosti.

(Büchlein der ewigen Weisheit.)

(1327.)

O nářku pekelném.

Ach běda a bída vždy trvající! Vždy a stále! Co to znamená? Ó běda, konec bez konce, umírání nad vše umírání. Každé hodiny umírat a nemoci umřít! Ó běda, otče a matko a vše milované, s Bohem navždy! Nikdy vás více nespatriíme, abychom vás pomilovali, navždy od vás odloučení být musíme!

Ó loučení, ó běda, vždy trvající loučení, jak bolíš! Ó běda, lomení rukou, ó běda, skřípění zubů, vzdychání a pláč! Ó běda, stále výt a volat a přec nikdy nebýt vyslyšán! Naše ubohé oči nemohou přec jiného vidět leč bídu a úzkost, naše uši jiného slyšet leč ach a běda.

Ó běda, srdce všech ustrňte se nad srdcervoucím vždy a pořád, dejte se jím pohnout! Ó běda, třikrát běda, hory a doly, nač čekáte, proč otálíte tak dlouho, proč nás šetříte, proč nás nezakryjete před tím bídným pohledem?

Ach utrpení, bída a nářek bez konce v tomto zapomenutém kraji, kde vši lásky, útěchy a naděje na vždy zbaveni býti musíme. Běda, nepřáli bychom si už ničeho více, než kdyby byl kámen mlýnský tak široký jak celá země, tak vysoký, že by se všech stran nebe se dotýkal, a kdyby přilétalo malé ptáče vždy za stotisíc let a uštíplo z kamene, kolik obnáší desátý díl prosného zrnka . . . A za sto tisíc let zas tolik, tak že by za desetkrátstotisíc let uzoblo tolik, kolik dělá celé zrnko prosné. My ubožáci ničeho bychom si nežádali, než pak, až by kamene konec nastal, aby i naše věčné trápení se skončilo . . . Ale toho nelze!

Ze staroněmčiny přeložil

Alois Lang

1911.

Mojžíšova kniha:

Numeri.

Staročeský překlad Anonyma.

(Asi 1330.)

Kapitola šestnáctá.

Peklo pozřelo Dátana i Abirona.

Hned tedy, jakž Mojžíš přestal mluvit,
rozstoupila se země pod nohami jejich:

A otevřevši ústa svá,
pozřela je se stany jejich,
i se vším statkem jejich.

I sestoupili za živa do pekla,
přikryti byvše zemí,
a zahynuli z prostředku množství.

Všecek pak Israel,
kterýž stál vůkol, utekl,

slyše křik hynoucích, řka:
Aby snad i nás nezhltila země.

Královská bibliotéka v Drážďanech.

Rukopis Bible Leskovecké,

Konec XIV. věku.

Č á s t d v a c á t á d r u h á .

Svatováclavská legenda
Karlova.

Císař K a r e l Čtvrtý:

Život Svatého Václava.

(Incipit historia nova...)

(Asi 1350.)

Když tomu všemohoucí milost chtěla Boží, aby se víra křesťanská hojně rozmnožila, S v a t o p l u k, moravský král, od Svatého C y r i l a, moravského arcibiskupa, svatý křest přijal.

A potom, když bratr Svatého Cyrila, jménem M e t o d ě j, po jeho smrti místo něho moravským arcibiskupem byl učiněn, tehda české slovutné kníže, jménem B o ř i v o j, a jeho bohabojná kněžna, Svatá L u d m i l a, v tom městě, ježto Velehrad slove, tu, kde tehdy moravského arcibiskupství stolec i sláva byla, v kostele Svatého Víta od blaženého arcibiskupa Metoděje oba svatý křest přijali.

V těch časech to české kníže Bořivoj měl dva syny, jeden slul S p y t i h n ě v a druhý V r a t i s l a v. Tehda Spytihněv, nemnoho na světě pobyv, umřel a Vratislav po něm v Čechách knížetem zůstal. Potom to slovutné kníže Vratislav se svou kněžnou, jejížto jméno bylo

D r a h o m í ř, měl dva syny: Svatého **V á c l a v a** a nemilostivého **B o l e s l a v a**.

A když kníže Vratislav s pravým srdcem křesťanskou víru miloval, na to jeho kněžna Drahomíř nic nedbala, ale pohanských model stále se přidržovala. Potom po těch časech to šlechetné kníže Vratislav svého syna Svatého Václava s tím úmyslem, aby potom českým knížetem byl, Svaté Ludmile chovati poručiv, skonál. A jeho kněžna Drahomíř v druhého syna Boleslava se uvázavši, k pohanským modlám ho vším způsobem vedla.

Ale ten předrahý květ, první v české zemi v svaté víře vzkvetlý, Svatá Ludmila, vnoučka svého Svatého Václava, svatému čtení podle křesťanské víry učíc chovala. Tehda milostivý Utěšitel Duch svatý tak srdce toho dítěte vnitřním vdechnutím rozpálil, že se jeho svatá učení jako světlé jiskry od něho jdouce skvěly a jeho osvícené promluvení jako tekoucí med sladce od jeho svatých úst pocházelo.

Proto skrze horlivé kázání jeho svatého slova celá česká země slavně byla osvícena netoliko slovem, ale i rozličným příkladem. Neboť se tak o jeho svaté milosti čte i píše, že byl přecistého života, tělo své bez poskvrny choval a vždy toužil, jak by pro Ježíše Krista svou krev prolil. Proto spravedlnost svaté víry ne tajně, ale zjevně kázal, vždy se k Bohu nábožně modlil, bedlivě ve dne i v noci následuje Boha ve všech svatých skutcích, v almužnách, v milosrdenství i v pokoře nad jiné své současníky znamenitě prospíval.

Za těch časů ta závistivá Drahomíř, nemilostivá pohanka, žádajíc nad svou tchyní, Svatou Ludmilou, knížetství české země obdržeti, dva šeredné násilníky, jejichž jména byla T u m a n a G u m a n, do Tetína na hrad poslala, aby tam šli a věrnou Boží služebnici, Svatou Ludmilu, zahubili. A tak se i stalo, od těch dvou byla zardoušena a ta svatá duše šla do nebe.

Potom ta nemilosrdná pohanka Drahomíř jala se křesťanů nenáviděti a jim mnoho zlého činiti. Ale syn její Svatý Václav víry křesťanské, jak ho Svatá Ludmila, bába jeho, naučila, pevně se držel, navraceje jí zase rozehnané křesťany a jim milostivě v jich potřebách pomáhaje.

Tu také zvláštní pokoru činil, že oplatky tajně pekl a z hroznů víno svýma rukama vytlačuje k Boží službě po kostelích rozdával. Často také dříví a jinou potřebu chudým vdovám a těžce pracujícím rozličným lidem tajně v noci nosil.

Za těch časů K o u ř í m s k é k n í ž e, vida velikou pokoru Božího sluhy, a dychtě ho v své mysli potupiti, jal se knížetství české země rozličně překážeti i veliké násilí činiti, takže musil Svatý Václav s velikým vojskem bití. Jehožto vojsko kníže Kouřimské potupilo, se svým proti němu do pole táhnouti, nechtěje své země více huzástupem proti němu také do pole vyjelo a s ním se k boji uchystalo.

Jemu Svatý Václav po poslu vzkázal toto: »Když žádáš nad mým knížetstvím vévoditi, nač je toho potřeba, aby ti v boji zabiti byli, nad nimiž chceš panovati? Já

tvých lidí krveprolití nežádám. Proto pusť se se mnou do boje, a jestliže nade mnou samým zvítězíš, panuj nade všemi mými. Pakli já tebe přemohu, ať tvoji pod mou moc patří!«

Tomu poselství vévoda Kouřimský vesele povolil, aby ta smlouva byla z obou stran potvrzena, tak, aby nikdo jim pomáhati nesměl. Tak se i stalo. A když knížata proti sobě na souboj šla a obě vojska na to se dívala, v tu chvíli a n d ě l é s nebes sestoupili a nad Svatým Václavem se vznášeli a skvoucí kříž před jeho svatou tváří se blýštěl. To Kouřimský vévoda uzřev, před nohy Svatého Václava padl, prose ho, aby mu ráčil odpustiti. Jemu Svatý Václav vece: »Vrať se domů s pokojem a měj na svém dosti. Já tvého nežádám!«

Potom po krátkém čase Svatý Václav, aby k císařovu dvoru jel, byl pozván. A když tam přijel, od c í s a ř e i ode všech knížat počestně byl přijat a tu v pilných císařových radách nade všechny jiné byl v moudrosti poznán. A když jednoho jitra do císařovy rady pozván a pro velikou práci, kterou, k Bohu se modle, zvláště konal a rozličně se trdil, do rady přijíti se opozdil, tehda císař s knížaty mínil, že se omeškal pro svou hrdost. I ujednal, když by Svatý Václav v radu přišel, aby ho nikdo povstáním nepoctil. Avšak, jakmile Svatý Václav v radu přišel, uzřel císař, jak ho svatí andělé vedou a kříž zlatý se mu na čele stkví. Ihned před ním se všemi knížaty padnuv, jemu se pokořil, slibuje mu, zač by ho poprosil neb co přikázal, že v tom bude vyslyšen.

Tehda Svatý Václav za ruku S v a t é h o V í t a císaře poprosil a ihned mu ji císař ochotně dal. Potom Svatý Václav s tím drahým darem do Pražského města přijel a k o s t e l ke cti Svatého Víta založil. A zatím pro toho svatého Otce, ř e z e n s k é h o b i s k u p a, jenž za těch časů nad českou zemí biskupského důstojenství moc měl, poslal, prose, aby se neobtěžoval přijeti a kostel Svatého Víta posvětil.

Jemužto řezenský biskup vzkázal takto: »Zda mne, synu milý, potřebuješ? Věz to, že ten kostel, za jehož posvěcení žádáš, jakž jsem Božím zjevením viděl, povýšen bude v důstojenství arcibiskupství, stolec i duchovní hlava tvé země. Avšak aby se tvá prosba i vůle naplnila a tvůj kostel byl posvěcen, rád to chci učiniti.«

Co potom Svatý Václav pro Ježíše Krista pokorných a milosrdných skutků činil, o tom je mnoho psáno. Tak zejména, když jednoho času Svatý Václav v noci, když sníh a led veliký byl, se svým starým sluhou, který slul S v a t ý P o d i v o j, jemuž všecka tajná nábožnost Svatého Václava známa byla, ke kostelu bos šel, tehda ten Svatý Podivoj, ačkoliv v obuvi šel, přece té veliké zimy snášeti nemohl. Tu mu Svatý Václav vece: »Podivoji, vidím to, že ti je zima. Vstupuj v mé šlépěje.« A jakmile počal v jeho svaté šlépěje stoupati, tak se mu hned nohy zahřály, že žádné zimy necítil. A ty Svatého Václava šlépěje, že po zmrzlém blátě chodil a své svaté nohy zraňoval, všechny krvavé byly.

To také Svatý Václav ze zvláštního milosrdenství

činil, že děti v pohanství zrozené kupoval a k svatému křtu připravoval, Bohu je získával. Boje se také, aby žádného člověka krev nebyla nevinně odsouzena, všechny šibenice i žaláře zbořiti kázal.

Také ten zvláštní dar Svatý Václav od Boha měl, že prorocky o budoucích časech mnohé věci předzvěděl, a zejména mu zjeveno bylo, aby tělo své báby, Svaté Ludmily, na jiné místo dal přenést. A tak se stalo, že po tom vidění Svatý Václav tělo Svaté Ludmily v Tetíně našel, do Prahy přinesl a v klášteře Svatého Jiří, tu, kde i dnes leží, počestně uložil.

Potom Svatý Václav, žádaje věcí nebeských, všech tělesných věcí sobě za nic neváže, poslal své posly k papežovi, prose ho za dovolení, aby mohl svému bratru Boleslavovi knížetství postoupiti a do řehole Svatého Benedikta vstoupiti. Ale proti tomu bratr jeho Boleslav, závidě mu jeho svatých činů a žádaje tělesných věcí, nebeských nedbaje, byl by rád nějakým způsobem knížetství české země dosáhl. Proto Svatého Václava, bratra svého, na hody se lstivým úmyslem do Boleslavě pozval.

Tehda Svatý Václav, smrt svou předzvěděv, nevinný jako ovčička dobrovolně se vésti nechal, a to s velikou radostí učinil, neboť toho dávno žádal, aby pro svatou víru svou krev prolil. A když na těch hodech Svatý Václav se svými rytíři na večeri seděl, promluvil k nim takto: »Zítřka o vigílii rajského probošta S v a t ě h o M i c h a l a kalich utrpení pro svého milého Hospodina píti budu, aby Svatý Michal mou duši Hospodinu obětoval. A vy také

tuto se mnou vesele pijte a hoduňte, neboť již od toho času vína s vámi více pítí nebudu z této úrody.« To řekl Svatý Václav, od večeře vstal, Bohu poděkovav, se skroušeným srdcem se nábožně zpovídal, a tu žalostivě za své i svých bližních hříchy zaplakav, modlitbě se před spánkem oddal.

A potom nábožně na jitřní vstav, pravé zářící slunce, které duši osvěcuje, tělo Krále nebeského přijal a krev Boží s nábožností pil. A když tak Svatý Václav nebeské světlosti oděním se ohradiv potmě šel, nemilosrdný bratr jeho Boleslav s vražedným úmyslem ze tmy naň vystoupil a tu, hříšná temnost proti svaté světlosti, bratra Svatého Václava nemilosrdně ranil. Pro to ranění sám zlý Boleslav padl, nemaje moci nad sluhou Božím. Ale Svatý Václav, chtě dobrovolně oběť svou vzdáti Bohu a duši svou, totiž tělesenství své, dáti pro milého Jezu Krista, vzav bratra svého meč, jemu vrátil, řka: »Vůle tvá buď v tvých rukou!«

Proto se zlý Boleslav nic neobměkčil, ale se svými nemilostivými lidmi se naň obořiv, svého bratra Svatého Václava zabil a ta svatá duše slavně do nebes svatými anděly vnesena. Potom ta svatá krev, kterážto na stěnu stříkla, jako volajíc na vražedného bratra, po dlouhé časy žádným způsobem nemohla býti setřena.

Potom skrze Svatého Václava Bůh zřejmě divy v Čechách i v jiných zemích činil. V tu hodinu, v které Svatý Václav svou krev prolil, zjevil se Spasitel na kříži pně k r á l i D á c k é m u, takto k němu mluvě: »Chceš-li

odpuštění svých hříchů u mne obdržeti, zříd' kostel ve jménu mého milého mučedníka, Svatého Václava.« Z toho vidění král se probrav kostel krásný ke cti Svatého Václava zbudovav, hojným nadáním jej obdaroval. A tu jeho svaté jméno jako i v Čechách, ve veliké chvále mají až do dnešního dne.

V těch také časech přezlá svaté víry nenávistná pohanka **D r a h o m í ř**, matka Svatého Václava, všech nevěrných matek zlostný příklad, jež, své krvi se protivila a Svatého Václava, svého syna, smrt způsobila, pro to Božím dopuštěním před Pražským hradem jako ona prokletá města **D a t a n a** a **A b i r o n** se propadla. A ta propast jest zřejmě všem známa až do dnešního dne. A ti také, ohavní pomocníci vražedného **Boleslava**, rozličnou Boží ranou všichni hanebně zemřeli.

Staročesky Pulkava v sborníku

P a s s i o n á l

1350.

Novočesky přepsal

František Šimek

1928.

Č á s t d v a c á t á t ř e t í .

*Latinské kroniky
rozkvetlé gotiky karolinské.*

C í s a ř K a r e l Č t v r t ý :

Život císaře Karla Čtvrtého.

[Sediece na šťastnú . . .]

(1363.)

K a p i t o l a č t v r t á .

Smrt královny Elišky.

Toho také času, když běch se vrátil z Francie do hrabstvie Licemburského, a tu také nadjidech otce svého, oblehl bieše vévoda Rakúský město Kolumbarii v Alzacii, a Ludvík jeho vysvoboditi nemožieše, přistúpi otec mój k nima a smíři toho vévodu s Ludvíkem . . . Potom otec mój jede do hrabstvie Tyrolského k kniežeti Korutánskému, jehožto vyhnal byl z královstvie Českého. Toho žena prvá bieše umřela, s e s t r a m a t k y m é. Potom pak pojal bieše jinú ženu, sestru kniežete Brunsvického, s nížto měl jednu dceru, jižto oddal bratru mému Janovi za ženu, a po smrti své ostavil jemu všecka svá kniežetstvie Potom přijede otec mój do města Tridenského. A toho času umřela jest mátě má, den S v a t é h o V á c l a v a , m u č e d l n í k a b o ž í e h o ,

v Praze. A když tu bydléše v Tridentě otec můj, dána byla jemu města v Lombardii, město Brixské, město Pergam, Parma, Kremona, Papia, Regium, Mutina, a v Tuskánech město Luka, se všemi krajinami a s hrabstvími, ježto k nie příslušejí. Do nichžto otec můj jede, i je sě přebývati v Parmě

Současný překlad staročeský.

Rukopis 581.

Dvorní knihovna Vídeňská.

Asi 1475.

Dobyť hradu Iumellarského.

Potom tažechme k sestře své do Bavor, neb nás potřebováše. A odtavád vrátichme se skrze Salcburské arcibiskupství, i přijedechme do biskupství Brixenského, k hradu, jemuž jmě Tanbus. A potom tažechme skrze údol, jménem Kadubrii, do města Belunského, a v noci vjedechme u předhradí hradu přetvrdého, jménem Iumellarum, v Vigilií Svatého Václava, božieho mučedlníka. A tak oblehše jej, obdržechme ten jistý hrad, jenž biese hrabie Cenského, pána z Kamina, a tak měšťan Benátských. A ti všichni tehdy běchu moji nepřítelé

Současný překlad staročeský.

Rukopis 24.

Knihovna Ambraská.

Jan z Roudnice

rukopis tento napsal

1472.

Kronika česká.

(1374.)

Hanfest císaře Fridricha.

Ve jmě svaté a nerozdielné Trojice, Amen. F r i -
d r i c u s, z Božie milosti římský ciesař vždycky přispo-
řitel, poňevadž přirozeným zákonem i písmem jiným dobře
činiti ke všem jmámy, zvlášče však k těm, ješto v službě
ciesařské a v obecném dobrém spravedlnú radú a plným
úmyslem nás se nádržie a pro přispořenstvie ciesařstvie
proti všelikterým nepřátelóm jenžto udatně bojují proti
rozličnéj nebezpečnosti se pokládajíc, zvláští oblastnosti
ve cti takových povýšiti jměli bychom i jmámy: Protož
důstojně smy to vymyslili, aby náději k odplatě a k dó-
stojenství ten jměl, ktož spravedlně a udatně bojuje.
Proněžto známo bud' nynějším i budúcím potom, kterak
my ciesař V l a d i s l a v o v i vévodě českému pro jeho
i pro všech jiných předkův českých službu, tohoto dósto-
jenstvie ozdobnost, jímžto děd jeho okrášlen byl, korunu
totiž nositi dali smy jemu i všem náměstkóm jeho na věky

dávamy a nezrušujícím naším ustavením to ustavujeme, aby mohl Vladislav věčných časův on i budoucí jeho těch časův, kterýchž my korunu nosíme, on také nositi mohl, totiž na Božie Narozenie, na Velikú noc, na Letnice, na S v a t ě h o V á c l a v a, na Svatého Vojtěcha, aby tiem ti s v ě t í d ě d i c i v ě t š í c h v á l ú p o c t ě n i b y l i. Nad to viece jakož my od arcibiskupův a biskupův korunováni bývámy, takéž Vladislavovi i budoucím jeho dávamy to, aby od Daniele biskupa Pražského a Jana biskupa Olomúckého i od jiných budoucích korunován byl. Pakli Olomúcký nemohl by býti, ale Pražský jako po větším důstojenství obú miesto zastane. Takéž i Olomúcký, kdaž by Pražský nebyl. Nad to také přidávamy Vladislavovi i budoucím jeho toto, aby tu daň, ješto dávných časův z polské země brali, vždycky brali. Proněžto aby naše dání Vladislavovi i budoucím jeho pevno čelo ostalo věčně, tento list jsmy kázali psáti a na věčnú věčnost naši pečeti potvrditi před těmito svědky: Eghardem arcibiskupem Salecpurgenským, Wěrnannem arcibiskupem Majtburským i před jinými arcibiskupy,, biskupy, vévodami, markrabiemi i hrabiemi i kniežaty. Dán a psán jest tento list v Řězně toho měsiecev února léto Božie tisíc sto padesát a osm.

Současný staročeský překlad Pulkavův.

Rukopis Rajhradský.

1400.

Augustinián kláštera Roudnického:

Život arcibiskupa Jana z Jenštejna.

[Jesus Christus heri et hodie . . .]

(Asi 1402.)

Kapitola osmnáctá.

O svátku Navštívení Panny Marie.

(Accedit ad cumulum . . .)

Nábožnost a slávu svou dovršil Jan tím, že svátek Navštívení blahoslavené Panny Marie ustanovil a slavně světiti rozkázal. Pojednav o tom prvé s některými muži nábožnými a jakýms zjevením k tomu pobádán nařídil, aby svěcen byl v diecési jeho v čas velkonoční na den Svatého Vitalise s trojím čtením. Potom u papeže Urbana Šestého a konečně u Bonifacia Devátého mnohonásob o to vyjednával a mnohonásobnými bullami obdržel toho potvrzení a udělením odpustků vyznamenání. Pro tento svátek sám složil a napsati kázal hymny, modlitby a službu mešní. I ačkoli Vojtěch, mistr tenkrát nejznamenitější, proti svátku tomu brojiti se jal, sepsal spis proti němu

a mnohé důvody jeho, jak mohl, vyvrátil Když potom ctihodný otec Jan co legát navštívil diecési Míšeňskou, kdež prvé byl biskupem, zřídil tam v choru po levé straně hlavního oltáře ku cti S v a t é h o V á c l a v a a jiných patronů českých oltář a bohatě ozdobil, i nařídil, aby ve všech krajinách legace jeho svátek S v a t é h o V á c l a v a, slovutného vévody českého, i s oktávem slaven byl

Přeložil z latiny

Josef Truhlář

1873. .

Č á s t d v a c á t á č t v r t á .

*První závan renesance
v pozdní gotiku.*

J a n z J e n š t e j n a :

Officium Svatého Václava.

(Ut celebs tuas reboare tyro . . .)

Asi 1381.

In primis Vesperis.

S a p f i c k é s t r o f y .

Panický reku, aby chválu tvoji
pět mohli sluzi, vyprosiž jim s výše
neumělý by uvolnil se jazyk
pro zpěv tvé slávy.

Pocházíš sice od pohanských předků,
ohavným bůžkům kteří oběť nesli,
ze hradu, z rodu v Čechách přeslavného
přece jsi vzešel.

Ač jsi se zrodil z matky baziliška,
zasvěcen z mládí zůstával jsi čistý,
již jako dítě, které nezná řeči,
blahoslaven jsi.

Dospělý chlapec, znalý, neúnavný,
horlivě badá, zkoumá od malička,
nejvíce však se učí svatým ctnostem
po školách vyšších.

Vzat mu byl otec a on rouchem soudu
slavně je oděn, když jej ze škol vzali,
císaři, Bohu dával, což jest jejich,
konaje právo.

Navenek oděn šatem drahocenným
těžká si v nitru na sebe vzal muka,
jemné své roucho spojil s kajícnickým
krotě své tělo.

Přezírán, skromný, pokorný a zhrdán,
povržen z lásky k Bohu, Pánu svému,
v nevzhlednost zbožnou ponořen jak mniši
v přísnosti žití.

Žízni a hladem vysílen a zdolán,
ve bdění nočním trváš na modlitbách,
zhrdaje tělem, celou svoji duši
věnuješ Bohu.

Za nocí temných, vichřice kdy zuří,
vstáváš, bys chrámy klidné navštěvoval,

křehnou tvé nohy bosé, v sněhu chladném
rudnou tvé stopy.

Jediný jako věrný sluha rytíř,
nemoha snést mrazu palčivosti,
noří svou nohu v svaté jeho stopy,
zaplane žárem.

Potravu chudým na ramenou nosí,
lisuje hrozny, pěstuje mošt vinný,
rukama svýma přečistýma chleba
na uhlí peče.

Druhý jak Noe vinici svou sadil,
desátky dával roven Abrahamu,
chleba a víno Bohu zasvěcoval
jak Melchisedech.

Starých dle řádů sloužil při oltáři,
rytířské šaty zbožně odkládaje,
Tobiáš druhý mrtvé pochovával
v počestné hroby.

Uvolnil okov uvězněných lidí,
spoutané jejich údy osvobodil,
pode jhem těžkým těm kdož šíji měli
ulehčil kříže.

Po celém světě v šíř i v dáli hledal
kleriky chudé, zbožné kněze Páně,
obživu hojnou dával jim, by Boží
rostla tak sláva.

Codex Vaticanus 1122.

Jenštejnova redakce 1396.

Přeložil z latiny

Alfred Fuchs

1926.

Ad completorium.

Sapfické strofy.

Postrádá národ duchovního vůdce,
Kristovy víry duchem obrozený
zbudoval kostel na vrcholu hory,
stanovil kněze.

Do Řezna poslal posly k Volfgankovi
s prosbou, by svatyně posvětil, již vztyčil,
hysopem svatým vody posvěcené
zdi by jí z kropil.

Blažený muž ten znalý budoucnosti
odpírat nechce svaté sudbě Boží,
slíbí, že bude konati, co třeba,
vidění zjeví:

»Viděl jsem slavnou metropoli Prahy,
anděl jak Páně sám ji spolu stavěl,
svatyně roste, matka budoucnosti,
s pomocí Boží.

Zasvěcený chrám blaženému Vítu
věnován nyní také Svaté Matce,
Marii Panně přechisté a jasné,
v ochranu stálou.

Pohanské děti draze vykupoval,
z křestního zdroje by se obrodily,
zbaveny jsouce dědičného hříchu
uniknou peklu.

Slepým byl světlem, holí kulhajícím,
lékem byl chudým, odpouštěním hříšným,
pravicí kleslým, psancům útočištěm,
bezpečím jistým.

Zasnoubil květy lilije a růže,
čistý když život posvětil svou krví,
život a víru fialkou jak zdobit
rytířsky učí.

Planoucím křížem zdoben na svém čele
tyrana zdolá, kolena jenž kloní,
odprosí zdrcen, odpuštění žádá,
vítěz se vrací.

Císař jat hněvem, že se opoždí,
na modlitbách když volal k Pánu svému,

vstane a vidí archandělů průvod,
s křížem zří čelo.

Codex Vaticanus 1122.

Jenštejnova redakce 1396.

Přeložil z latiny

Alfred Fuchs

1926.

Ad matulinum.

Sapfické strofy.

Věšteckým duchem naplněný pozná,
že se již blíží chvíle smrti jeho,
účasten hodů stal se bratrovraha
nutností puzen.

Závistný bratr sveden zrádnou máti
v noci jej vraždí, ostří zbraně vniká
v tělo to zhublé, ale zrádnou matku
pohlť země.

Na prahu klesl, duši vydychuje,
mocnému Bohu dává čisté tělo,
zápasí rukou, v zápasu se modlí
za bratrovraha.

Krev jeho volá jak kdys Abelova,
bezbranný zabit rukou úkladníka,
mučedník zhynul tady spravedlivý
nespravedlivě.

Vrahové hynou smrtí krutou všichni,
mučitelů již kořistí se stali,
Furií štváni jiní jako Kaini
do vyhnanství jdou.

Zbožná pak sestra ze sna probuzena
připojí boltec vítězného reka
ke hlavě jeho, ihned ucho sroste
se svatou hlavou.

Dánskému králi zázrak ten byl sdělen
samotným Kristem, který mluvil s kříže,
svatyni tedy založil král Světci
s pokladem hojným.

Pomazán v kobce uložen je těsné,
líbezná vůně do duší se šíří,
hlad která zkojí, tříroční pak jizvy
hojí se náhle.

Nebeský zástup u hrobu mu stojí,
vrací zrak slepým, ranění pak mohou
užívat rovných údů dobrodiní,
kulhaví chodí.

Hluchým se vrací dobrodiní sluchu,
mrtvým je život obnovený vrácen,

nemocným zdraví, radost zarmouceným
opět je dána.

Častěji uzřen pak byl na bojišti
v železném šiku věrných bojovníků,
orlici zářnou maje na korouhvi
chrání své vojsko.

Codex Vaticanus 1122.

Jenštejnova redakce 1396.

Přeložil z latiny

Alfred Fuchs

1926.

Ad laudes.

Sapfické strofy.

Bratrovrah za čas poručí, by tělo
v jediné noci bylo přeneseno,
hrozí, že hlavu setne služebníkům,
jinak když bude.

Povodní řeka vystoupí však z břehů,
nemohou v bázni své ji přebrodití,
náhle však vidí, přenesen že povoz
od sebe sama.

Do města Prahy když pak tajně vešli,
most kde byl zbořen, na druhou hned stranu
přenesen povoz, uvěznění v poutech
z žalářů vyšli.

Václave, chrabrý bojovníče Páně,
dábelské šiky, nepřátele zažen,
tyrany pokoř, klesající zdvihni
se svojí výše.

Pějeme za tě, velký mučedníku,
všemoci Boží svoje chvalozpěvy,
zástup náš zpívá Bohu, který vládne
Jeden a Troji.

Sláva bud' Otci, sláva Synu vládci,
Svatému Duchu, Bohu jedinému
na hradě Nebes, jehož nehasnoucí
Světlo plá Světel.

Codex Vaticanus 1122.

Jenštejnova redakce 1396.

Přeložil z latiny

Alfred Fuchs

1926.

Č á s t d v a c á t á p á t á .

*Prvních pět věků poesie
svatováclavské.*

Prvních pět věků poesie svatováclavské.

1. **H i s t o r i e** politická, církevní i sociální nemohly až dosud říci o osobnosti i době vévody Václava Svatého své slovo poslední a rozhodující. V posledních desetiletích byl vykonán jistě obrovský kus práce a vědeckým badáním Pekařovým položeny trvalé základy ku poznání skutečné povahy románského středověku svatováclavského. Pekař použil k jejich výstavbě všeho materiálu, jež mu skýtaly prameny až potud po ruce jsoucí. Ale hojné nálezy rukopisné v posledním čtvrtstoletí dovolují nám jistě předpokládati, že neznáme ještě všech a že tedy naše vědomosti budou doplněny podrobnostmi, jež na svých blanách skrývají staré prameny, čekající na šťastné objevení.

2. Existuje však historická věda, která jest oproti výše jmenovaným ve výhodě, že se opírá o důkazy, jichž hojnost vylučuje jakoukoliv vědeckou pochybnost. **L i t e r á r n í d ě j i n y** jsou jedinou disciplinou, která dokazuje jsoucnost tisíc roků nepřetržitě trvajících **t r a d i c e s v a t o v á c l a v s k é** způsobem přesvědčivým. Tato

věda může totiž popisem i rozbořem v dosahu jsoucích a známých slovesných památek, tedy hmatatelnými fakty, přesvědčiti i nejzatvrzejší skeptiky moderní doby. Neznáme-li ještě s jistotou stoprocentní všecko o Světcí samotném, víme zato z dějin literatury bezpečně, že jeho kult v národě bez oddechu po celé tisíciletí prohluboval ducha našich národních dějin.

3. Z této povahy našich literárních dějin vyplývá logicky i poznatek, že s v a t o v á c l a v s k ý n á m ě t, s celou řadou podružných a jej doplňujících motivů, jest nejstarší látkou, která byla kdy vedle námětu cyrilometodějského slovesně v české kultuře zpracována. A tak násilná smrt vévody Václava Svatého není jen mezníkem tisícileté historie našeho státu, ale jest i vzněcovadlem tvorby naší národní literatury. Ještě nezaschla krev Mučedníková na stěnách boleslavské rotundy světců Kosmy a Damiána a z českých duší počal již vyvírati proud tvůrčího snažení slovesného. Nemohouce psáti rodnou mateřštinou, dosud barbarskou a málo vypracovanou, zatím co vědomě odolávali kouzlu slovesně vyciselované latiny, již do jejich domoviny vnášeli kněží němečtí, čeští lidé začali v první polovině desátého věku zachycovati epické události Světcova života legendami, psanými s t a r o s l o v ě n š t i n o u, jazykem tehdy již literárním, češtině velice podobným a všem tehdejšími slovanským pokřesťeným kmenům společným. Byl to církevní, liturgický jazyk slavných věrozvěstů Cyrila a Metoděje, kterým za několik let po smrti Václavově napsal neznámý český

kněz z jeho družiny onu překrásnou, básnicky ryzí legendu o jeho životě, jež se stala zdrojem a východiskem tisícileté básnické literatury svatováclavské.

4. S v a t o v á c l a v s k á p o e s i e protéká českou národní kulturou po tisíc let proudem náboženského i vlasteneckého tvoření uměleckého, a nedá se jí co do starobylosti, bohatství látkových motivů i slovesných forem nic jiného tak snadno postavit po bok. Tvoří nejstarší a nepřetržitou tradici národní, jest v pravém slova smyslu tajemným potokem, osvěžujícím vytrvale kořeny národního bytí a nevysychajícím ani v dobách nejosudnějších veder.

5. Písemnictví svatováclavské jest speciální větev celkové naší literatury a rozvíjelo se tedy souběžně s ostatními haluzemi košatého stromu české tvorby slovesné. Pro přehlednost rozděluje dějepis literatury spisovatelskou činnost v časově určitě omezené vývojové epochy, jimž se arci nevymyká ani vývoj poesie svatováclavské. Protože však obsahuje několik vlastních důležitých mezníků, charakterisujících dobře vnitřní přerod jednotlivých období, nutno přece jen vytvořiti nepatrně odlišnou literární chronologii svatováclavskou. V tom smyslu pak lze hovořiti o svatováclavské literatuře románského a gotického středověku, renesančního, barokového, obrozenského a moderního novověku.

Období románské.

(929—1230.)

6. Období románské vyplňuje tři nejstarší století naší tisícileté minulosti kulturní. Počátek lze přípustně omeziti rokem mučednické smrti vévody Václava Svatého (929), po níž v zápětí vznikaly staroslověnské skladby legendární i hymnické a po necelém půlstoletí následovala je díla latinská. Souběžně s ostatní kulturou, zejména výtvarnickou, rozvíjela se, kvetla i vadla také slovesná činnost tohoto období během věků XI. a XII. až do první polovice XIII. století, vyhasínajíc pozvolna za posledního krále naší románské epochy, Přemysla Otakara I. Když tento slavný panovník umíral (1230), objevovaly se již první červánky jitřní gotiky doby krále Václava I. a jeho blahoslavené sestry Anežky Přemyslovny.

7. Všechna svatováclavská poesie vyvěrá z oné Staroslověnské legendy, stojící na prahu naší kultury. Závratné jest pomyšlení, že několik let po smrti a po přenesení ostatků z Boleslavě do Prahy našla se již ruka českého člověka, která chtěla a dovedla napsati onen podivuhodný příběh prvního národního reka, zjevivšího se hvězdou v šeru pradávných dob našeho románského středověku. Není jen hodnotným historickým pramenem, neboť i její stránka literární jest pozoruhodná. Vypracovaná, výrazná próza epická, prodchnutá srdečnou zbožností, povznáší ji na dílo básnické (viz str. 9).

8. Obírejme se kteroukoliv stránkou naší poesie

svatováclavské od nejstarších zjevů až do živé současnosti, nutně musíme vyjít od tohoto starobylého skládání slověnského. Zejména přesné zjištění vývoje legendárních motivů s v a t o v á c l a v s k ý c h musí vždy vycházeti ze staroslověnské legendy, která obsahuje pratytypy širších námětů i drobnějších motivů v podobě ryzí, původní, žádnou tendencí ještě nezkalené. Kdo by zjišťoval filiaci látkových motivů s v a t o v á c l a v s k ý c h, musí poznati podrobnosti této legendy, která má býti ostatně základním kamenem každé monografie, jedající o Světcích v české kultuře umělecké.

9. Do skupiny české literatury předgotické d o b y r o m á n s k é, tvořené v desátém století ve staroslověnské, náleží vedle této velké »Staroslověnské legendy« i malá liturgická próza staroslověnského prologu o »P ř e n e s e n í S v a t é L u d m i l y« na rozkaz Václavův z Tetína do basiliky Svatojiřské (str. 16) a krásný církevní chvalozpěv »K a n o n S v a t é h o V á c l a v a«, skládaný knězem znalým liturgické poesie byzantské, a zpívaným podle všeho již v roce 932 při přenesení ostatků Mučedníkůvých (str. 18).

10. Ale již v prvních letech sedmdesátých desátého věku ustupuje slovanská řeč l a t i n ě a kolem roku 970 píše neznámý kněz č e s k o u recenzi nejstaršího latinského životopisu Svatého Václava, bavorské legendy »C r e s c e n t e f i d e« (str. 29). K ní jest připojena nejstarší známá modlitba s v a t o v á c l a v s k á »P r o i n d e o b s e c r a m u s t e«, napsaná neznámým knězem bavorským

(str. 35). Tyto latinské skladby vznikly již v ovzduší, vytvořeném očekávaným zřízením latinského biskupství v Praze. Když se tato stará touha českých křesťanů vyplnila a první pražský biskup Dětmar ujal se v roce 973 vlády, bylo to přirozeným úkazem, že z potřeb liturgických byly napsány nutné skladby k uctívání národního světce Václava. Tak neznámý kaplan z okruhu Dětmarova vytvořil kolem 976 nejstarší svatováclavské kázání ke dni, oslavujícímu »přenesení ostatků« z Boleslavě do Prahy, známou krásnou prózu »*L i c e t p l u r a n o b i s*« se zdařilým přirovnáním pohřbení Svatého Václava v zemi se spolknutím proroka Jonáše velrybou (str. 37).

11. Biskupství přivodilo živé osobní styky, rozvinuvší se v poslední čtvrtině desátého věku mezi představiteli české společnosti a Římem. Čeští lidé setkali se v Itálii s vynikajícími vzdělanci doby, a nemajíce v dosud barbarské své otčině dosti obratných stylistů, objednávali si u nich nová sepsání života svého domácího Světce, po jejichž rukopisech vzrůstala poptávka. A tak českými lidmi podrobně informovaný biskup Gumpold z Mantuy dal se kolem roku 980 do psaní své proslavené *G u m p o l d o v y l e g e n d y*, počínající se slovy »*A-vulsa igitur* (str. 41). Tak vznikla liturgická próza Anonyma kodexu Erlangenského, který kol 980 obohatil uvedenou starší svatováclavskou homilií »*Licet plura nobis*« kapitolou o následování Kristova Umučení »*Si enim bone*« (str. 48). Tak posléze vytvořena v roce 992 i le-

gendární skladba o utrpení Svatého Václava mnichem Vavřincem z Montecassina, počínající se slovy »Dominus ac redemptor noster« (str. 50). Vytvořil-li Gumpold velkou prózu, básnicky přebohatě vyšperkovanou, Vavřinec svou proložil prvními hexametry svatováclavskými, obdobou to starých epigramů klasických (str. 55).

12. Koncem let devadesátých X. století byla zasažena česká kultura mocným působením pražského biskupa Vojtěcha Slavníkovce, po Svatém Václavu druhého českého člověka světového formátu. On inspiroval přemyslovského prince a benediktinského řeholníka Křišťana kolem roku 995 k napsání nadmíru skvělé Křišťanovy legendy, latinského to vypsání života a umučení Svatého Václava, počínajícího se slovy »Domino et ter beato«, které uzavírá literární tvorbu českou století desátého plodem nesporně českého ducha (str. 57).

13. Jedenáctý věk otevírají dvě legendy o Svatém Vojtěchu, jeho životopisy od Jana Kanaparia asi z roku 1000 (str. 70) a od Bruna Querfurtského z roku 1008 (str. 72), v nichž se čtou odstavce o klíčicím kultu svatováclavském. Ale teprve kol roku 1030 objevuje se poslední skladba tohoto velkého období legendistiky svatováclavské, překrásná próza neznámého italského mnicha o umučení Svatého Václava, proslavená pod názvem *O portet nos fratres* (str. 74). Tímto literárním plodem, bohatě rýmovaným a plným básnických obrazů, končí se na dobu několika desetiletí tvorba velkých a vý-

znamných epických próz. Obsahová odvislost od »Gumpoldovy legendy« projevuje již ochablost tvořivé invence.

14. Tentýž úpadkový zjev, pochopitelný po mocném rozkvětu svatováclavské legendistiky, trvajícím celé století, pozorujeme i na znovu procitlé činnosti písemnictví *s t a r o s l o v ě n s k é h o*. Když roku 1032 založil Svatý Prokop Sázavský klášter slovanských benediktinů, věhlasný ten muž, vyškolený na slovanském učení Vyšehradském, vštípil v něm slovanskou liturgii. Obřadních knih bylo zajisté v hojnosti, zato objevila se potřeba duchovního čtení staroslověnského, zejména legendy o Svatém Václavu, která nemohla chyběti v knižním pokladu slovanského kláštera Prokopova. Ježto však k napsání nové legendy, vkusu doby vyhovující, nebylo odvahy, sáhl neznámý slovanský benediktin ke stále ještě oblíbené a hledané latinské »Gumpoldově legendě«, již téměř doslovně přeložil do staroslovenštiny, doplniv obsah několika málo motivy. Tak asi vznikla nedávno teprve objevená *N i k o l j s k é h o l e g e n d a*, sepsaná na české půdě v první polovici XI. věku, tedy ještě za žití Svatého Prokopa, který teprve v březnu 1053 život svůj na Sázavě dokončil. Pro látkovou i formovou odvislost tohoto díla nebyla do našeho výboru pojata ukázka.

15. Na předchozí veliké zjevy slovesné navazuje ve druhé polovici XI. věku i *l a t i n s k á t v o r b a e p i g o n ů*, anonymních kněží z družiny pražského biskupa a prince Jaromíra Přemyslovce. Ten jmenoval proboštem kapituly u Svatého Víta svého kaplana Marka, jenž po-

dle kronikáře Kosmy předčil moudrostí nade všemi, což jich měla tehdaž země česká. Zřídív znovu roku 1068 kapitulu, dal jí všecky organizační podmínky k náležitému provádění liturgického zpěvu i kázání, obstaral totiž hojnost potřebných knih a příruček. Ve veliké a vzácné sbírce kázání, zachovaných v rukopisu »Homiliáře Opatovického«, vzniklého někdy kolem roku 1070, vyniká rytmická próza Homilie o Svatém Václavu, neznámého kněze (str. 81) a svatováclavské kázání, počínající se slovy »Fratres pius dominus«, připisované staroboleslavskému proboštu Heřmanu z Maastrichta, původem asi z roku 1100 (str. 93). Tento okruh uzavřen jest důstojně staročeským Anonymem překrásného života Svaté Ludmily, psaného rovněž kolem 1100 s úvodními slovy »Diffundente sole« (str. 87). V pracích těchto epigonů lze postřehnouti rozlité verše, takže rytmické jejich prózy patří právem i literatuře básnické, honosíce se bohatou květenou metafor, ciselovaných podle vzorů poesie biblické i antické.

16. V první polovině století dvanáctého přistupuje k dosavadním skladbám rázu náboženského latinská próza kronikářská, zahájená skvělým Kosmovým Letopisem Čechů (str. 99), vzniklým v letech 1119 až 1125. Po Kosmově smrti († 1125) bylo kronikářství pěstováno jeho pokračovateli až do vyhasnutí doby románské. Ať to byl již anonymní Kanovník Vyšehradský (1142) [str. 125], nebo kanovník Vincentius Pražský (1165) [str. 131], všichni tři

kronikáři píší skvělé kapitoly o životě i pokračujícím vývoji kultu Světcova. V této kronikářské próze lze odlišiti ještě plody románské kultury benediktinského okruhu kláštera Sázavského, tentokrát již latinské, známé pod názvem *Letopisu mnicha Sázavského*, tvořícího kol roku 1173 (str. 135), a svéráznou prózu, již psal opat *Jarloch Milevský* (str. 162) a *Benediktin Hradištský* (str. 159), oba ovlivnění bernardovskou mystikou cisterciáckou.

17. Avšak vedle této kronikářské prózy kvetla v Čechách i básnická tvorba hymnická, latinská květena, rozvíjející se pod vlhým vanutím benediktinské mystiky románské, vyvolané Abelardem a pěstované Svatou Hildegardou i Svatou Alžbětou Šenavskou. »Desátý dopis« *Abelardův Heloise* (1135), *Hildegardina »Symfonie vdov«* (1150) a *Alžbětina vise »Nebeské Město mučedníkův«* (1158) inspirovaly české lidi kolem roku 1160 ke zbásnění prvních latinských hymnů officií Svaté Ludmily a Svatého Václava (str. 143 a 153). Ale to již byly poslední projevy zvolna dohasínající předgotické kultury románské v našich vlastech . . .

18. Z motivů této románské poesie českého středověku zaujme dnešního člověka ještě po tisíciletí zejména láska ku Praze, kterou prastaří legendisté projevovali s nelíčenou srdečností. S Prahou setkáváme se několikrát již ve velké »Staroslověnské legendě«, »na slavný hrad Pražský« přenáší ostatky Ludmiliny vévoda Václav ve zmíněném »Prologu staroslověnském«

(str. 17) a v současném »Kanonu Svatého Václava« básník vzněcuje se ku podivuhodným veršům:

Vesele jása P r a h a dnes,
přeslavné tvé město,
slavíc tvou památku:
Divy tvými záříc jasně
všecky krajiny svolává,
aby plesně zvolaly:
Blahoslaven Bůh otců našich!

Cizinec Vavřinec z Montecassina, dojat patrně láskou svých českých inspirátorů, vzrušenými slovy líčí zázračné přenesení Václavova těla do Prahy, »jeho svatého města«, a Jan Kanaparius, líče vjezd biskupa Vojtěcha Slavníkovce do »svatého města Prahy, kde slavný vévoda Václav druhdy královal«, vyzvedá úctu českého preláta, »jenž rozvázav obuv, bosou nohou do města vešel« (str. 71). A vrcholem vroucnosti ještě zajisté »Apostrofa k zemi české«, ve které volá staročeský básník legendy »Diffundente sole« ke hlavě země české, aby uvažovala o slávě, chovati v lůně svém světce, vyšlé z jejího středu (str. 91).

19. Jiný takový vzrušující motiv podává ve své kronice Kanovník Vyšehradský při líčení bitvy u Chlumce v roce 1126, kdy vévodský kaplan Vít, visionář a rytířský bojovník, uzřel v boji náhle Svatého Václava, sedícího na bílém koni, skvělého bohatýra, bojujícího za své Čechy (str. 126). Od tohoto zjevení počíná se dlouhý řetěz zázračných S v ě t c o v ý c h z á s a h ů d o s l a v-

n ý c h b i t e v českého národa, které se dají v literatuře sledovati až do věku XVIII., a v boji o naši samostatnost až do slavné historie českých Legionářů.

20. Vybrané z mnoha podobných ukazují nám oba právě uvedené motivy p o v a h u r o m á n s k é h o o b d o b í svatováclavské tradice, kdy Světec byl pýchou českého kmene, neboť jen jeho obrovitá postać donutila hrdé národy evropského západu a jihu, že Čechy přijaly mezi sebe jako lid křesťansky rovnocenný. Proto básníci nejstarších legend a písní obohacují historii Světcova života především o prvky, jež zdůrazňují jeho p ů v o d z č e s k é k r v e, jeho bratrství s domácími rody, a naopak zase mu připisují zázraky, jimiž se stává hledaným utěшитelem i pomocníkem svých c t i t e l ů z c e l é E v r o p y. Světec prvních století prodlévá mezi svým lidem takřka tělesně, viděn jsa vyvolenými, účastní se plesů i žalů nových pokolení, pomáhá jim vítěziti v rozhodujících bitvách proti cizincům. Nevzdálil se ještě do spirituálních výšin nebeského Ráje, nestal se ještě typickým orodovníkem u trůnu Božího, jakého z něho učinila následující doba gotická. Ze všech slovesných projevů období románského vane v ů n ě z e m ě, jež Světce zrodila, vane t e p l o l i d s k y laskavého dobroditele. Proto ideál románské epochy středověké je tak blízký našemu d n e š n í m u p o j e t í i c í t ě n í, proto nejlepší z našich současných básníků svatováclavských instinktivně dali Světci opětně sestoupiti mezi vroucně milovaný lid český.

Období 'gotické.

(1230 až 1408.)

21. Období g o t i c k é vyplňuje další dvě století české kultury středověké a jeho pozvolným přerodem v epochu renesance končí se zároveň první půltisíciletí české literatury svatováclavské. Dvě události významu symbolického charakterisují počátek zrození české duše gotické. Roku 1216 přivezena byla do Prahy těla čtyř bratří Svatého Vojtěcha, ubitých v den Svatého Václava 995 na knížecím hradě Libici. Svědkové krvavě bolestného přerazování se starého pohanského světa v křesťanský ze sklonku X. věku přeneseni byli jako poslední rytíři mučednického stolokruhu krále Václava Svatého a ve chvíli, kdy je uložili v basilice Spytihněvově, jako by se zavřela brána za uplynulými třemi staletími doby románské. A hle, již přilétají první vlaštovky nového jara! Roku 1232 první král českého světa gotického, Václav I., uvádí do Prahy malou druž prostinkých bratrů Svatého Františka Serafinského, první Minority. A roku 1234 první naše gotická světice Anežka Česká zakládá jim kostel s klášterem, stejně jako jejich družkám, sestrám Svaté Kláry. Mezi oběma událostmi tvoří úmrtní rok 1230 Přemysla Otakara I. první hranici nového období. Rozvíjejíc se za posledních Přemyslovcův a vyvrcholujíc v době Karla IV., česká gotika vyhasíná v prvních desíletích století XV., ustupujíc zvolna novému duchu revoluce husitské, posilovanému v negaci

gotiky přínosy kultury renesanční. Za viditelnou mez pokládám rok 1408, kdy na pražské synodě zakázáno bylo pění všech nových písní duchovních a dovoleno zpívati pouze čtyři starobylé zpěvy katolické, mezi nimi i píseň »Svatý Václave!«. Tady se posledně a marně bránil latinský goticismus přívalu husitského novotářství.

22. V prvních třech desetiletích podivuhodného XIII. století prožívala Evropa jeden z nejhlubších a nejpronikavějších duchovních přerodů, jež lidstvo vůbec doznalo od smrti Kristovy. Uplynulo dvanáct století od onoho tříletí, kdy svět po prvé slyšel hlásání božského učení o lásce k bližnímu a o evangelické chudobě. Národní kmeny evropské přijaly již vesměs sladké jeho křesťanství, ale těžké chmury pohanského cítění válely se dosud po obloze jejich vespolečného života, bráníce slunci božské lásky proniknouti plně do jeho zašeřených zákoutí. Na počátku XIII. věku přišel však nový apoštol Kristův v podobě mladičkého kupeckého synka z italského městečka Assisi. Byl to František, veselý světák a vůdce mládeže na bujných výpravách za světskou rozkoší, který náhle osvícen paprskem milosti a v pravém slova smyslu vynesena z víru opojných radovánek, počal k úžasu svých bližních svůj apoštolát. Tajemná výzva Vykupitelova, aby následoval jeho života, pronikla duší Františkovou jako dvojsečný meč a zpřetrhala všecky svazky, poutající jej k tomuto světu. Kříž Spasitelův byl odtud jeho jedinou rozkoší, Kristova chudoba stala se jeho nevěstou.

23. Zdá se, jakoby ona tři desíletí působení Františkova hořela stále vyšlehujícími plameny duchovního požáru. Všecko, co prožil, uchvacováno bylo mystickými větry do výšin nadsmyslů a prohloubeno neslýchanou vroucností. V kostelíčku Svatého Damiána, poblíž Assisi, modlí se na podzim roku 1206 před starým byzantským křížem ke Kristu a má v i d ě n í, jak Ukřižovaný promlouvá k němu litostivě: »Františku, což pak nevidíš, že dům můj padá? Jdi a oprav mi jej!« Tato vise je nejen první silný dojem náboženský a první důvěrný styk s Kristem, vnikajícím do jeho pokorného srdce, ale znamená současně dramatický bod obratu v dějinách křesťanské duše a vlastní počátek gotiky. U městečka Bevagna v Umbrii k á ž e n a j a ř e roku 1212 tažnému ptactvu a proslovuje tak první lyrickou báseň lásky k přírodě, která se stává východiskem vývoje přírodní lyriky celé světové literatury. V Porciunkuli na počátku dvacátých let o b ě d v á s e S v a t o u K l á r o u a uchvácen vroucností své utajované a čisté lásky k mladinké panně, hovoří o Kristu tak podivuhodně, že byli uchvázeni v Bohu. V této chvíli oheň milosti zachvátil však i klášter a sousední les tak silnými plameny, že měšťané assiští přiběhli hasiti požár. Teprve v nádvoří kláštera poznali, že tu hoří oheň nebeský, který uhasiti nedovedli. V té chvíli duše Františkova a Klářina, spojivše se v prudkém objetí touhy a milosti, zahořely onou platonickou láskou, která odtud naplňovala pak srdce lidská v XIII. věku ideálem »madonny angelicaty«, vy-

šlehnuvším ještě po stu letech opojně vonným květem v Beatrici Dantově . . . Večer před Naroděním Páně roku 1223 František oslavoval svátky Vánoční způsobem tak neslýchaným ve vsi Grecciu, že pověst o tomto holdu Jezulátku šla celým křesťanským světem, který odtud podnes každoročně vzdává se čaru vánočního večera stavěním Jesliček . . . Když pak po dlouhých duševních mukách a nadlidském půstu přijal v září 1224 na hoře Alvernské od Krista stigma, jsa prvním člověkem od smrti Vykupitelovy zasaženým na těle všemi pěti ranami Kříže, stal se tajemným buditelem onoho vroucího soucitu s Utrpením Kristovým, který je nutný k spoluprožívání božské tragedie golgotské a jehož se lidstvu až potud nedostávalo. Cítíce v srdcích svých rány Trpitelovy lidé jichly upomínkou bezměrných bolestí kalvářských a uvědomovali si plně mysterium Velkého pátku . . . A pak nedlouho před svou smrtí těžce nemocný František jal se v červenci 1225 zpívati nesmrtelnou svou Píseň slunečnou, jejíž poslední verše šeptal již skoro umíraje. Serafinský pěvec vytvořil tu drahokam středověké lyriky náboženské v lidové řeči italské, naplniv ji nejen podivuhodným žářem nejryzejší lásky k Bohu, ale vylákav lidstvo po prvé z tmavých síní domů do rozjásaných niv, do kvetoucích hájů a šumících lesů až potud nedoceňované přírody. Jako jarní větry svým teplem vyvolají nescíslné trsy rostlin z pustoty prokřehlé země, tak působení Františkovo vzbouzelo v srdcích milionů květy horoucí a uvědomělé lásky k Bohu a

k bližnímu. Staré Kristovo učení lásky divem omládlo . . .

24. Svatý František Serafinský nemohl zůstat s tímto bohatým životem duchovním osamocen. Měl poslání, musil se tedy sdílet o své rozkoše duchovní s jinými a z ústraní sladké kontemplanace musil vycházeti do drsné prósy skutečnosti. Svým příkladem i slovem probouzeje city lásky k bližnímu, svým horováním pro chudobu uče hodnotiti a vážiti si ubohých, slabých a nemocných bližních, objevil lidstvu i nové oblasti sociální. Dřímající živly altruismu vstaly v duších lidských k životu a daly rozproudit se mocnému hnutí dobročinnosti i milosrdenství, jež našlo pochopení ve vznešených a bohatých vrstvách společnosti. Chudáček z Assisi nezůstal tedy dlouho osamělým, soustřeďoval kolem sebe lidi stejně smýšlející, putoval a kázal s nimi po Italii, počal je záhy vysílati i do ostatních krajů evropských. Na cestu jim napsal svůj překrásný »L i s t ke všem věrným křesťanům«, který byl ověřovací listinou a zhušťoval v sobě živly ryzího františkánství. Pod vedením bratra Cesara Špýrského vyšla roku 1221 také do Německa druž dvanácti kleriků a třinácti laiků, která během půldruhého roku založila minoritské osady ve Vircpurku, Mohuči, Vormsu, Špýru, Štrasburku, Kolíně i Řeznu. Z Německa vycházely bratřiny minoritské dále do Lotrinska, do Polska, Dánska a Norska, do Rakous a Uher. Z Řezna vypravili se bratři i do Čech a Moravy . . .

25. Tak se stalo, že v roce 1224 objevila se družina Minoritů i v Praze na dvoře krále Přemysla Otakara I.,

k němuž byla uvedena biskupem Pelhřimem. Král sám byl velký příznivec řeholních řádů, usadil již roku 1215 v Praze Německé rytíře a chystal se založiti dům i pro Dominikány. Usídlení Minoritů v Praze bylo tedy jen otázkou času, ale uskutečnilo se teprv za krále Václava I. České ovzduší bylo tehdy naplněno očekáváním podivuhodných činů. České duše, dosud barbarsky svěží, toužily v třináctém věku rovněž po zvěstování čehosi nového a srdce schopná horoucí lásky skláněla se bezradně nad tůně mystiky. Františkovo kázání u Bevagna poslouchaly i houfy tažných ptáčků, jejichž hnízda čekala na ně celou zimu v českých lesích a vesničkách, a donesly i do Čech zvěst o podiv budícím učení lásky k přírodě. Plameny šlehající z Porciunkule při mystickém hodokvasu Klárině bylo viděti až do Čech a záře od Jesliček v Grecciu svítila i do snů věřících Čechů. Pašijové mysterium hory Alverny otráslo i zbožnými rody, kořícími se Umučenému Kristu v románských kaplích svých sídel a »Píseň slunečná« zazvučela i po nivách našeho staroslavného království . . . Co je tu obrazně řečeno, nepostrádá reálnosti historické. Čechové byli v XIII. věku v Itálii hosty tak častými, že jen studující na universitě v Bononii činili pro sebe jeden z osmnácti národů, nehledě na české scholáry v Padově, ve Vicenze a v Perugii, jakož i na hojný příliv prelátů i šlechty české ke dvoru papežskému. Dychtivé české duše byly tedy zpraveny skoro současně o všem, co se dělo neslýchaného i v daleké Umbrii. V té době, kdy veliký Chudáček roku

1226 umíral, chystaly se dvě mladistvé ratolesti prastarého královského rodu Přemyslovců rozvinouti bohatě jaro svého života. Mladinká kněžna A n e ž k a P ř e m y s l o v n a, vychovaná v panenském klášteře premonstrátek v Doksanech, odmítla tři královské ženichy v roztoužení po hlubokém tichu života řeholního. Její mladý bratr V á c l a v chystal se blažený vstoupiti na trůn královský. Tajemnými zvěstmi, vypravovanými a kázanými bratry Minority, znovu a znovu do Prahy přicházejícími, byla královská rodina a vznešená česká společnost vzrušována tou měrou, že král Václav I. usadil františkánskou řeholi již roku 1232 v Praze v domě, při němž o něco později vystaven byl nynější kostel Svatého Jakuba. To bylo ohnisko, z něhož se pak Minorité rychle šířili do Litoměřic, Benešova a do Plzně. Rok na to princezna Anežka založila u Svatého Petra na Poříčí »Špitál Svatého Františka« a její matka královna Konstanacie obdařila jej hojnými statky. Posléze Anéžka jala se za pomoci bratra Václava I. stavěti na pravém břehu Vltavy dva kláštery se svatyněmi, jeden pro Minority a druhý pro Klarisky. A tak tehdy, před sedmi stoletími, povstalo již v Praze č e s k é A s s i s i, do něhož Svatá Klára poslala pět sester a v němž kněžna Anéžka se sedmi pannami z vysoké šlechty české přijala roku 1234 vytoužený řeholní šat a byla zvolena první jeho abatyší . . .

26. Minorité i Klarisky nepřicházeli z Italie do Prahy z prázdnýma rukama. Hned po smrti Světcově rozvinula se v řádě bohatá činnost literární, jejíž plody

v opisech šířily se nejen po Itálii, ale byly roznášeny bratřími po celé dostupné Evropě. Jak podivuhodný život duchovní rozvil se to v první polovici XIII. věku v Praze v okruhu abatyše Aněžky a dvora Václavova. Svatá Klára, zamilovaná do své nové sestry, psala jí dopisy plné úcty a obdivu, nazývající ji »sestrou ze všech nejmilejší, dcerou blahoslavenou, jejíž přemilou památku napsala si na tabulky srdce svého« (list panně Aněžce České, strana 167). Posílající jí své vzácné listy, neopomenula zajisté i přiložiti opisy řeholí a rukopisy všech důležitých novinek duchovní literatury františkánské. Co vše se tenkrát četlo v obou pražských klášterech františkánských i v ostatních četných domech řeholních. Kolovaly tu opisy »Sluneční písně« Františkovy, meditováno bylo nad životem serafinského Světce, jak jej v nejstarší legendě »Speculum perfectionis« zhustil po prvé v květnu 1228 bratr Lev v klášteře Panny Marie Porciunkulské, i nad »Legendou primou«, kterou roku 1229 dokončil františkán Tomáš de Celano, skladatel nesmrtelné sekvence »Dies irae«. V letech čtyřicátých došel do Prahy i rukopis pokračování díla Celanova, jeho »Legenda secunda«, dopsaná v roce 1246 (viz stranu 171) a v rukou řeholníkův i řeholnic šustily opisy hymen »Rýmovaného Officia ke cti Svatého Františka Serafinského« (viz stranu 173), které záhy po kanonisaci Chudáčkově mistrně zbásnil františkán Julián ze Špýru . . .

27. Takové bylo české kulturní ovzduší, v němž někdy koncem čtyřicátých let třináctého věku psal nezná-

mý hagiograf první latinskou legendu jitřní gotiky české, známé pod názvem *O r i e n t e i a m s o l e*. Spisovatel byl uvědomělý Čech vzácného vzdělání, orientovaný františkánsky a přemyslovsky, z duchovenstva krále Václava I. a horlitél z okruhu Aněžčina. Doba nábožensky i dynasticky tak přecitlivělá, jakou bylo celé první půlstoletí XIII. věku, cele uchvacovaná zjevem současného italského Světce tak jedinečné čistoty života, jako prolutá praménky rodícího se národního uvědomění, vynutila si tento nový životopis svého rodného duchovního reka Svatého Václava, jemuž byl serafinský apoštol z Assisi v tak mnohém podoben. Jen touto výjimečností duchovní nálady dá se poněkud vysvětliti záhadný fakt, že právě v polovině XIII. věku, kolem roku 1253, vytvořena byla nová významná legenda svatováclavská přem eminentně českým, když přece uplynula doba téměř dvou staletí od té chvíle, kdy byl neznámý italský mnich, kolem roku 1030, dopsal svoji lepu osnovu legendy »*Oportet nos fratres*«. Sycena až potud hutnými texty starých legend a osvěžována občas kronikářskými zprávami letopisu Kosmova i jeho pokračovatelů, vytoužila si česká duše po dvou věcích nyní sepsání nové.

28. Nedocenitelnou zásluhou Josefa Pekaře dostalo se nám v roce 1906 pečlivé edice legendy »*Oriente iam sole*«, umožňující po jeho rozboru historickém, který má cenu průkopnickou, přičiniti i několik poznámek literárně dějepisných. Legenda opírá se látkově o motivy latin-

ských sepsání Anonyma »Crescente fide«, Gumpolda z Mantuy a Křišťána. K známým z těchto pramenů prastarým námětům legendárním připojil však spisovatel naší legendy pět nových motivů látkových, které mají vesměs vysokou cenu pro studium psychologie české gotiky XIII. věku. Jsou to vyličení zázraku na dvoře císařském (viz stranu 179), zhodnocení Světce jako osvoboditele české vlasti (strana 181), mystický význam stavby chrámu Svatého Víta (strana 182), povídka o vidění dánského krále Ericha (strana 184) a pověst o zázračném vzkříšení malé Věnceslavy (strana 188).

29. Líbezné vypravování o pokoření se mocného císaře svaté říše římské před vévodou české země Václavem, vstupuje v legendě »Oriente iam sole« p o p r v é do literární tradice svatováclavské. Tím není řečeno, že by námět sám vznikl teprve v XIII. věku, naopak, motiv Václavova »skvoucího kříže na čele« je znám legendě Křišťánově z desátého století. Příběh přenášel se patrně ústní tradicí z pokolení na pokolení a stal se látkou k literárnímu zpracování vhodnou až v době Přemysla Otakara I. Význam, bojovná sláva a rozloha zemí, sloučených pod žezlem Přemyslovcův a duchovně stmelovaných stále oživující tradicí svatováclavskou, vynutily si po úporných zápasech posléze vytoužené povýšení rodu vévodského k hodnosti královské. Nesčetné zásluhy Přemyslovců o úspěchy jednotlivých císařů musily býti při této akci zvyšovány nejen drahocennými dary, ale připomínány i písemně. Přemysl Otakar I. použil patrně na-

šeho námětu někdy koncem XII. věku v nějaké literární formě k propagaci. Mělo tím býti císaři důrazně připomenuto, co již před třemi staletími znamenal český vladař v radě císařské, kde mu bylo nabídnuto křeslo rovnocenné s křesly říšských knížat. Rovněž motiv o s v o b o d i t e l e české vlasti je v naší legendě literárně zachycen po prvé. Také zde mělo zajisté účinkovati gesto vévody Václava, odmítajícího nabízené mu dary a nežádajícího si ani křesla královského, nýbrž daru duchovního, ostatku Svatého Víta, spolu s osvobozením vlasti od dosavadního poplatku. V legendě svatováclavské vyskytuje se tu po prvé světsky hodnocený rys nacionality Václavovy, který je, zcela v duchu probouzejícího se českého uvědomění XIII. věku, uctíván nejen jako světec církve, ale i jako otec svého národa. Z oné literární předlohy z konce XII. věku převzal oba náměty spisovatel legendy »Oriente iam sole« a tím je vtělil trvale do písemné tradice svatováclavské.

30. Zdůrazňoval-li náš legendista již při vyprávění o získání ostatku Svatého Víta Václavovu oddanost d u c h u a nikoli tělu, rozvíjí tuto stránku jeho osobnosti do nejvyšší míry v zpracování námětu o zbudování kostela Svatovítského. Spisovatel praví tu doslovně, že když byl vévoda Václav postavil chrám hmotný, zatoužil ve své svaté mysli, aby s á m v s o b ě z ř í d i l c h r á m dokonalý svému Pánu . . . Vliv františkánské mystiky na spisovatele této legendy je tu patrný a čtenáři maně vytone v mysli hluboká příbuznost tohoto

místa s líčením Františkovy stavby kostelíku Svatého Damiána, podaným tak mistrně Tomášem de Celano (strana 172), současníkem českého legendisty. Je to ostatně jedno z nejkrásnějších a nejhlubších míst celé naší literatury XIII. věku.

31. Duchem františkánským prosycena je i osnova podivuhodného vypravování o vidění dánského krále Ericha, které se v legendární tradici svatováclavské objevuje zde rovněž poprvé. Ukřižovaný zjevuje se králi v hrůzném snu a nařizuje mu, aby na důkaz kajícího ze svých hříchů vystavěl kostel ke cti Svatého Václava (strana 184). Mystický motiv Krista, mluvícího v podobě trpícího člověka s kříže k člověku, mohl v první polovině XIII. věku vynořiti se v katolické kultuře dánské jen působením horlivého apoštolátu františkánů, kázajících o vidění svého mistra v kostelíčku Svatého Damiána a literárním vlivem legendy Celanovy. Že právě v okruhu krále Ericha padlo símě tohoto motivu na půdu citlivou, pochopí každý, kdo pozná krvavé osudy panování tohoto vladaře v letech 1241 až 1250. Okolnost, že Kristus nařizuje králi Erichovi zbudovati kostel právě českému světcí Václavovi, dá se rovněž dobře vyložit. V podvědomí Erichovy duše tkvěly matné prvky přemyslovské tradice svatováclavské z doby působení jeho matky, královny Dagmary, zesnulé v roce 1213, jejíž památka byla ještě živá a nezapomenutelná mezi Dány v čtyřicátých letech XIII. věku. Rovněž styky Čechů s dánským dvorem neochabovaly v době vznice-

né dynastické politiky obou království. Král Erich zavražděn byl od svého bratra Abela roku 1250, a tato bratrovražda, tolik podobná mučednické smrti Svatého Václava, vyvolala jistě v českém národě živé účastenství. Zvěst o smrti Erichově přinesli do Prahy nejspíše bratři dominikáni, jejichž duchovní ohnisko bylo tehdy v klášteře Svatého Klimenta u kamenného mostu Juditi-
na. Od nich obdržel písemné vyličení onoho vidění Erichova náš legendista, který o málo později vložil je stručně do své skladby »Oriente iam sole«. Živým líčením a novelistickou formou svou náleží toto místo do oblasti latinsky psané, ale ryze česky cítěné naší literatury básnické.

32. Citovými živly františkánské mystiky proluto je posléze i vyličení zázračného vzkříšení Věnceslavy, malého děvčátka, zesnuvšího jako katechumenka ještě před svým pokřtěním (strana 188). Všechna horoucnost lásky k bližnímu se srdečným přilivem soucitu a milosrdenství s trpícími chudáčky ovívají nás tu serafinskými vánky k zemi schýleného Ráje. Zázrak udál se v severozápadních Čechách, ve sféře působení dominikánské blahoslavenky Zdislavy Berkovny z Dubé, která, podobně jako klariska Aněžka Přemyslovna v Praze, prohlubovala tehdy křesťanské cítění a umenšovala bídu trpících v severočeském Jablonném... Rovněž tento líbezný příběh zachycen byl písemně kterýmsi členem řehole dominikánské a odtud přejal jej do písemné tradice svatováclavské pro všechnu budoucnost zná-

mý Neznámý spisovatel legendy »Oriente iam sole«.

33. Důvod, proč legendu »Oriente iam sole« vyložili jsme podrobněji, tkví v její mimořádné důležitosti obsahové i umělecky výrazové. Přináší do pokladu látkových motivů legendy svatováclavské několik vzácných nových příspěvků a její slovesná forma povznáší ji do výše skutečné tvorby básnické. Ale také vývojově značí úhelný kámen celé další, dvě století se rozvíjející gotické kultury svatováclavské. Odtud počínaje v žádné legendě prósou či veršem psané, nechybí zajisté motiv holdu císařského, ani získání ostatku Svatého Víta, ani onen o zázračném vidění Erichově . . . Legenda »Oriente iam sole« je tedy zjevem epochálním.

34. Plodem, uzrávším na slunci františkánského ducha, bylo i krásné »R ý m o v a n é o f f i c i u m«, napsané ke cti Svatého Václava Mučedníka asi v šedesátých letech XIII. věku. Jakmile papež v Římě, nebo některý biskup ve své diecési, prohlásili určitého mučedníka pro víru za světce, nařizovali současně s touto kanonisací příslušným církevním orgánům, aby sestavily »hodinky ke cti světcově«, čili tak zvané »officium«. V den, zasvěcený úctě toho kterého světce, musily se buď v celé církvi, nebo aspoň v příslušné diecési, tyto hodinky v určité denní doby modliti, recitovati či zpívati od řeholníků v klášteřích i od kněží a kanovníků kapitulních chrámů. To se děje v katolické církvi až podnes. Takové officium představovalo určitě organisovaný slovesný útvar, skládající se z přesně stanovených součástí tex-

tových. Základem a jádrem osnovy každého takového officia byly texty vzaté z Písem svatých, zejména žalmy. Druhou skupinu textů, měnící se podle oslavovaného světce, tvořila čtení prósou z jeho života a skladby básnické, hlavně hymny, někdy i antifony a responsoře. Tyto umělecké částky officia musily býti ovšem objednávány u duchovního básníka, muže osvědčeného v tvoření slovesném, po případě i hudebním.

35. Jako každý umělecký útvar literární doznala i církevní officia během tisíciletého vývoje značných změn. Již od devátého století počala se vyskytovat officia, jejichž tvůrci snažili se vyjádřiti metrickými útvary nejen hymny, nýbrž i antifony, versikly a responsoře, vtiskující tak celé složité skladbě jednotný prosodický charakter. Vedle této v n ě j š í stylistické přeměny starších forem počalo se officium obrozovati i v n i t ě r ě přeměnou ideového a citového obsahu. Básmíci liturgických hymnů snažili se uvědoměle o to, aby v cyklu chvalozpěvů vystihli co nejdokonaleji a nejpriléhavěji odlišné rysy života a díla opěvovaného světce, jeho hagiografický charakter. Proto se počalo novým officiím říkati výstižně »historia rhytmata«. Až do konce XII. věku bývaly hymny těchto officií skládány převahou metry antickými a verši nerýmovanými. Do tohoto tvoření vneslo však pronikavý obrat hnutí františkánské. Řada jeho přeslavných světců, František Serafinský, Antonín Padovánský, Alžběta Duryňská i Klára z Assisi, zesnuvších během druhého čtvrtstoletí XIII. věku, byla ihned po smrti ka-

nonisována a radostně kypící proud osobité františkánské kultury umělecké zalil je horoucí oslavou čarovně krásných veršů. V pravý čas narodil se jim i vyvolený básník, františkán Julián ze Špýru, který v letech 1228 až 1255 s družinou svých žáků vytvořil několik básnických textů officií těchto nových světců, mezi nimi zejména slavná dvě officia ke cti Svatého Františka Serafinského a Svatého Antonína Padovánského. Julián podal v hymnách i antifonách svých officií básnický oslavené obrazy života i díla řádových světců, roztrídil bohatou legendární látku v úsečné, aforistické verše, vypracované v hudebních rytmech a zvukných rýmech v lepé souměrnosti a sloučil skladby slovesné s hudební komposicí v celek prodchnutý nejvroucnější zbožností. Harmonický útvar střídá epické živly s lyrickými motivy svaté osobnosti mistrovsky a o lahodě Juliánových veršů lze si učiniti pojem z malé ukázky »Hymnu v den Stigmatisace«, již jsme v překladě zařadili do této anthologie (strana 173). Těmito strofickými, bohatě rýmovanými texty, vytvořil Julián novou formu duchovní poesie liturgické, která pod názvem »rýmované officium« nastoupila vítěznou pout po křesťanské Evropě.

36. Básnická horečka, zachvátivší duchovní pěvce františkánské, nezůstala omezena jen na tvorbu hodinek ke cti světců serafinského řádu. Také řehole dominikánská a ze starých mnišských řádů zejména benediktini, odedávna osvědčení mistři této slovesné formy, předstihovali se v hudebně zladěných strofách hymen nových

officií. Toto prudké hnutí duchovního umění nemohlo přirozeně minouti ani naše kulturní ovzduší. I v Čechách musila býti vytvořena rýmovaná officia, z nich především ono ke cti přeslavného domácího světce a patrona, vévody Svatého Václava. Byly tu ostatně dány všechny příznivé podmínky k uzrání takového díla. Právě v desíletích nejhojnějších žní na poli rýmovaných hymen církevních hodinek žil v Praze na Hradčanech děkan Svatovítské kapituly, V í t P r a ž s k ý, obrovitý zjev české kultury XIII. věku. Nejen že vystavěl slavnou »Kapli Všech Svatých« na Hradě a zřídil řadu oltářů, nejen že průkopnicky sestavil v basilice Svatého Víta první sbor zpěváků, ale on pro ně pořídil i celou novou literaturu liturgických zpěvníků, notovaných hymnářů, antifonářů, žaltářů i breviářů... Probuzeno teplými vánky františkánské mystiky počínalo se právě v té době z panenského kláštera benediktinek v Hělpedě šířiti jiné mocné hnutí liturgické, vášnivý kult církevního roku, jako školy plodného života duše. Děkan Vít Pražský, zdá se, byl inspirován nejen františkánskou vlnou, protékající celou klarisky Aněžky Přemyslovny dole na pravém břehu Vltavy, ale doléhal naň i duchovní příboj visionářské koncepce Svaté Gertrudy z Helpeda, lámaný hranolem duše českých benediktinek svatojiřských. Přístupný všem těm bohatým odstínům jarně rašícího náboženského života, Vít Pražský pojal úmysl oživit liturgický zpěv svého chrámu o nové officium svatováclavské.

37. Víme, jak vyhlíželo staré »Officium ke cti

Svaté Ludmily«, zpívané svatojiřskými benediktinkami od první polovice XII. věku, a zachované v jejich breviáři (čti na str. 153). Nevíme však téměř ničeho o podobném latinském »Officiu ke cti Svatého Václava«. Na důkaz, že vévoda byl jako světec oslavován již od dob přenesení ostatků ze Staré Boleslavě do Prahy, zachovalo se nám z desátého věku krásné staroslověnské officium, známý »Kánon Svatého Václava« (viz strana 18). Založení latinského biskupství v Praze roku 973 značí zároveň nejstarší mez kanonisování Václava Mučedníka, provedené z pravomoci biskupské. Nepochybujeme, že složení latinského »Officia ke cti Svatého Václava« bylo pak jednou z prvních starostí horlivého biskupa Dětmara Pražského. V dobu jeho biskupování, tedy v sedmdesátá a v počátek osmdesátých let desátého věku, klade Josef Pekař vznik obou částí homilie »Licet plura nobis«, v nichž možno, tuším, hledati i prvky ztraceného officia ke dni »Přenešení ostatků Svatého Václava«. Podobně i rytmičné prósy »Homiliáře Opatovického« (viz stranu 81) ze století XI. obsahují motivy neznámého dnes officia ke dni »Umučení Svatého Václava«, o jehož definitivním útvaru však můžeme souditi jen z analogií jiných hodinek, zachovaných z obou věků románského středověku. Pro nové breviáře kanovníků Svatovítské kapituly i sester kláštera Svatojiřského bylo v této době básnicky tvůrčího i nábožensky vroucího rozmachu komponováno v okruhu benediktinských spolupracovníků

Vítových nové R y m o v a n é o f f i c i u m k e c t i

Svatého Václava s korálovým trsem hymen i antifon (strana 193). Epické živly těchto chvalozpěvů prozrazují jasně svůj pramen, téměř současně vzniklou legendu »Oriente iam sole«.

38. Jakoby na rozloučenou s prvním obdobím české gotiky, soustřeďují se mystické živly františkánské vise z kostelíku Svatého Damiána ve vzrušujícím vidění pána Pomněna, nejvyššího sudí království. Nedlouho před smrtí krále Václava I., stalo se v červnu roku 1252, že velmož, uklánějící a modlící se pokorně k Ježíši trpícímu, uzřel vytrysknouti krůpěje krve z nohy Ukřižovaného. U vytržení stíral je rukou, aby nepadly k zemi. Kanovník kostela Pražského, který tento zázračný příběh zaznamenal ve svém »Letopise českém« (čti stránku 201), neopomenul zdůrazniti, že božský Vykupitel omilostnil svého vyznavače tímto zázrakem právě u hrobu Svaté Ludmily, báby Václavovy, odpočívající v basilice Svatého Jiří . . .

39. V století třináctém rozvíjel se u nás kulturní život již tou měrou, že si vytvořil několik ohnisek. Poznali jsme takové sídlo duchovní práce v klášterní františkánské družině abatyše Aněžky Přemyslovny, k níž přirozeně tíhli i vzdělání členové jiných řeholních řádů, čeští dominikáni, benediktini, premonstráti a cisterciáci. Poznali jsme však i vynikajícího člena druhého mocného ohniska duchovní kultury v děkanu Vítovi Pražském. Ten náležel k okruhu biskupského dvora na Hradčanech, jehož záře osvětcovala celé království, působíc na

četné duchovenstvo světské. Ale bylo tu ještě třetí mocné středisko kulturní na samotném dvoře královském. Politická a dynastická činnost vynikajících představitelů královny družiny byla zajisté těsně spjata s kulturními tužbami druhých dvou středisek, jak to přirozeně vyplývalo z náboženského založení Přemyslovcův tohoto věku. Pražský biskup byl vždy i osobním kaplanem královým. Tento důvěrný poměr uschopňoval jej pravidelně k úkolu, starati se o písemné zaznamenávání činů králových. Tím není řečeno, že by kroniku či letopis králova života psal biskup sám. Nejvyšší tento prelát království býval příliš často politicky exponován, doprovázejí krále na cestách, účastně se bojových výprav, sám pak konával dlouhé cesty do Říma k papežskému dvoru. Úkol letopisce předával tedy pravidlem proboštu, děkanu či kanovníkovi Svatovítské kapituly, vybíraje z nich muže spolehlivého a opravdu vzdělaného. Dostáváje potřebnou látku od podrobně zasvěceného biskupa, letopisec zaznamenával vedle ní i jiné současné události celého národního života, jehož byl očitým svědkem. Mezi těmito tak zvanými »pokračovateli Kosmovými« lze docela přesně odlišiti řadu individualit již dle oblastí jejich osobních zálib. Poslední redakci textu důležitých míst prováděl zajisté společně s letopiscem sám biskup.

40. V těchto kronikách třináctého věku, psaných v jitřním období české gotiky, vynikající místo zaujímá latinský letopis *Příběhů krále Přemysla Otakara Druhého*, končících smrtí panovníkovou roku

1278. V kronice samotně lze na jednom místě čísti nepřímý důkaz, že v letech šedesátých a sedmdesátých psal nebo dával ji psáti svatovítský probošt T o b i á š z B e c h y n ě. Syn jihočeského magnátského rodu působil v Praze po celá čtyři desetiletí za králů Otakara II. a Václava II., zprvu jako kanovník, pak probošt a posléze jako biskup až do své smrti roku 1296. Byl spolupracovníkem a později významným pokračovatelem v kulturním díle svatovítského děkana Víta Pražského, muž osvícený a o povznesení české vzdělanosti vysoce zasloužilý. On zachoval nám v kronice pamět na děkana Víta, z níž zařadili jsme ukázkou do naší anthologie kapitolku »O zbožnosti děkana Víta« (viz stranu 205). On psal nebo inspiroval překrásnou kapitolu o královu »Vítězství na Moravském Poli« (viz stranu 202). Obě tyto ukázky vztahují se úzce k národnímu kultu Svatého Václava, vyličení bitvy osvětluje nám v lecčems dosud záhadné kouty české duše gotické.

41. Kapitola o V í t ě z s t v í n a M o r a v s k é m P o l i líčí Otakarovo slavné pokoření Maďarů v bitvě, svedené v létě roku 1260 u Kressenbrunnu. Celé toto syté vypravování, stylisticky mistrovské, je prodchnuto duchem Svatého Václava, »někdy vévody, ale povždy ochránce Čechů« (viz stranu 202). Motiv »svatováclavské orlice« zpracován je tu způsobem v písemné tradici dotud neslýchaným, v podobě bojovného ptáka, letícího nerozlučně za korouhví Světcovou a pokrývajícího perutěmi celé vojsko Otakarovo. Ale také námět »zjevení se

vévody Václava v bitvě», známý nám již ze století XII., ze Soběslavovy bitvy u Chlumce roku 1126 (viz stranu 125), objevuje se zde znovu, obohacen o řadu nových motivů. Letopisec nás především seznamuje s neznámým českým visionářem XIII. věku, s rytířem Janem Svojslavovcem. Urozený a pobožný Jan Svojslavův představuje nám tu onen typ českého rytířstva, které četlo doma legendy světcův, zakládalo nové kostely a kláštery s bohatými nadáními, posílalo své dcery i syny do řeholních řádů a často samo k stáří uchýlovalo se do jejich zátiší. To je dobový typ serafinských duší z rodu Aněžky Přemyslovny, Zdislavy Berkovny z Dubé, biskupa Pelhřima Mělnického, děkana Víta Pražského, nejvyššího sudí Pomněna a jiných představitelů generace, pro niž byly psány již v třináctém věku první pokusy o českou legendu Svaté Kateřiny a o jadrně české písně duchovní. Viděl-li královský kaplan Vít, tento rytířský visionář XII. věku, Svatého Václava vjíždějícího v bitvě u Chlumce do plného boje na bílém koni svém, Jan Svojslavův vidí již celý průvod slavných dědiců českých, svatého biskupa Vojtěcha Slavníkovce, svatého opata Prokopa Sázavského a svatých Pět bratří Mučedníkův, jimž vévoda Václav stojí v čele... To prozrazuje obšíhlou erudici tohoto muže, spíše kulturního typu, jenž znal nové legendy o Svatém Prokopu, kanonisovaném na počátku třináctého věku v Římě dne 4. července 1204, právě tak, jako nově oživený kult Svatého Vojtěcha, jehož krutě na Libici povraždění bratří byli v roce 1216

slavně přeneseni do Prahy pod perutě Svatého Václava.

42. Vidění podobné jako rytíř Jan Svojslavův měl v téže bitvě jiný souvěký visionář, člen panské šlechty české, J a r o š z P o d ě h u s, purkrabí pražského Hradu a vůdce železné jízdy Otakarovy. Vedle kontemplativního typu Svojslavova představuje Jaroš druhý typ českého panstva, stejně zbožný, stejně dobře český, ale bojovnický. Je z rytířstva, jež tíhne ke dvoru královskému a místo slovesnosti legendárně heroické vzrušuje se zpěvy o recích meče na válečných výpravách.

43. Oblévá-li řeholnický dvůr Aněžky Přemyslovny mystické světlo z františkánského městečka Assisi, je královský dvůr Václava I. ozařován nad míru skvěle duryňskou výhni rytířských básníků z hradu Wartburku. Rod českých králů spojovalo s rodem duryňských lantkrabí úzké příbuzenství již od krále Přemysla Otakara I., jehož manželka Konstancie byla sestrou uherského krále Ondřeje II. Dceruškou krále Ondřeje byla uherská princezna Alžběta, kterou v útlém mládí zasnoubili s lantkrabětem Ludvíkem a poslali ji roku 1211 na jeho hrad Wartburk. Naše Aněžka Přemyslovna a král Václav I. byli tedy sestřenicí a bratrancem S v a t é A l ž b ě t y D u r y ň s k é, světice serafinského okruhu Svaté Kláry, opředené modrým svitem romantické poesie středověku. V síních na Wartburce rodily se již od počátku XIII. věku mezi pěveckými turnaji slavné epopeje Wolframa z Eschenbachu, jeho »Parcival« a »Willehalm«, jakož i epické zpěvy básníků o Tristanu, Titurelovi

a jiných rytířích Artušova stolokruhu. Česká poselstva, vysílaná z Prahy na Wartburk v politických záležitostech, vracela se domů nejen s rukopisy nových hrdinských zpěvů, ale v průvodu samotných básníků. Tak se přelévaly bystřiny rýmovaných veršů přes hranice království a ovlažovaly duše českých posluchačů na hradech, strmících v lesních pustinách právě tak, jako na samotném dvoře královském.

44. Purkrabí Jaroš z Poděhus byl z generace, která již za krále Václava I. odkojována byla bohatýrskými zpěvy německých potulných rytířů. Českou mládež opojovalo kouzlo dobrodružných výprav Parsifálových do hradu Svatého Grálu na neznámém pohoří Monsalvače... K dosažení tohoto cíle bylo zapotřebí stejně serafinské čistoty a téže vroucnosti víry, ale křesťanský ideál neochraňoval meditující snílek, nýbrž jezdec s břitkým mečem v neohrožené pěsti. Jaroš z Poděhus osobně zažil příbuzné dojmy při vítězném pronásledování Tatarů z Moravy za Václava I. a rekovném, apoštolském tažení »zlatého krále« Otakara II. do pohanských Prus. Byl sám výkvětem tohoto bohatýrského typu, který o málo později v Janu z Michalovic a v rytířstvu krále Jana z Lucemburku dospěl k pověsti evropské. Jaroš, syn rodiny, v níž kult Svatého Václava byl dědičný, tuše přítomnost Světce nad hlavou, řítí se v čele železného rytířstva u Kressenbrunnu v zápas, v němž vítězí beze ztráty jediného vojína... Ono vnitřní potěšení, o němž tak překrásně mluví letopisec (viz stranu 203),

prohlubuje obě vise, zřejmě odlišného typu, a sjednocujíc je nejen v onom serafinském duchu doby, jaký vane ze známé nám legendy »Oriente iam sole«, ale i v parsi-fálské touze, linoucí se ze současných zpěvů o Svatém Grálu.

45. Zvolen jsa v roce 1278, brzy po smrti krále Přemysla Otakara II., za pražského biskupa, Tobiáš z Bechyně předal starost o psaní letopisu jinému kanovníku hradčanskému. Z povahy obsahu zdá se vyplývati, že *Kroniku o zlých letech braniborských* redigoval svatovítský děkan a člen mocného rodu šlechty západočeské, Řehoř Zajíc z Valdeku, jeden z nejvzdělanějších mužů té doby. Jako scholastik a později děkan kapituly pracoval s Tobiášem z Bechyně po celá tři desetiletí a po jeho smrti roku 1296 stal se pražským biskupem. Kronika, psaná v první polovici let osmdesátých, dosvědčuje neochabující kult svatováclavský zejména v zajímavé kapitolce o »Votivní svíci biskupa Tobiáše« (viz stranu 207), postavené ke cti a chvále Svatých dědiců.

46. Roku 1280 vrátil se z university Pařížské syn pana Viléma z Hasenburku, »juris licenciatus Parisiensis« Oldřich z Hasenburka, stal se arcijahnem ve Znojmě, odkudž byl záhy povolán do Prahy, kde jako kanovník zažil ještě poslední leta braniborské okupace. Stav se roku 1285 svatovítským proboštem redigoval pravděpodobně *Novou kroniku o zlých letech braniborských*, dokončenou v druhé polovici let osmdesátých. Vypsány jsou v ní nejen kulturní

zásluhy biskupa Tobiáše z Bechyně, který jej také učinil proboštem, ale především nad míru truchlivé utrpení českého lidu pod krutým útlakem barbarského vévody Otty Braniborského. Tu čteme obsahem i formou znamenitou kapitolu »Braniboři v kapli Svatováclavské« (viz stranu 209), která jako by tvořila úvod k jiné kapitole, jež se již vymyká z této oblasti kronikářské, ale prosycena je tím-
těž duchem svatováclavského vlastenectví.

47. Je to první dojímavý výkřik české básnické duše českým jazykem volaný k Svatému Václavu o smilování v dobách zlých. Utrpení za braniborské okupace v pětiletí 1278 až 1283 bylo přílišné a žalují na ně letopisy nejen praž. kanovníků, ale i jiné písemné památky souvěké. Bědy postihly jako vždy v první řadě široké vrstvy českého lidu v dědinách a městech. Drobné rytířské zemanstvo bylo poškozováno stejně citelně jako panstvo na nepřístupných hradech. Poznali jsme, že hrabivost Braniborů nezastavila se ani před posvátnou kaplí Svatováclavskou a letopisy stýskají si do škod, způsobených vysokému kléru. A tu neznámý básník z hlubokosti žalu svého zavolal k dědici země české prosebná slova:

Pomoci tvé žádámy,
smiluj se nad námi,
utěš smutné,
odved' vše zlé,
Svatý V á c l a v e,
Kyrieleison!

To je přeslavná a věkopamátná chvíle české literatury básnické. Pěvec zapomenul na svou latinskou erudici, na všechny známé verše klasických skladeb hymnických, a jeho mateřština vytryskla k výšinám Ráje slokou vroucí lyriky.

48. Její vznik v období »braniborského zajetí« je nepochybný. Formou svou vyrůstajíc z kvetoucí tehdy církevní lyriky okruhu Tobiáše z Bechyně, bezděčně nahražovala živly výhradně náboženské prvky národního uvědomění. Neobrací se zajisté ke Kristu Utěšiteli, ale bezmezná důvěra lidu žádá o utěšení ochránce svého rodu, krev ze své krve, českého nebešťana, neboť věc týraného lidu je i jeho věcí... Národnímu uvědomění tohoto svatováclavského zabarvení neodolaly ani latinské kroniky cisterciácké, natož o něco pozdější česká kronika Dalimilova a česká hrdinná epika. Čtete latinské bédování prostého mnicha cisterciáckého kláštera ve Žďáru, Jindřicha Řezbáře, nad neslýchaným ukrutenstvím Braniborů, v jehož hexametrech vystižena je ona bída, nad níž zalkala i naše sloka svatováclavská. »Tenkrát se zdvihl se pokřik v trpkosti násilí smělých, slýchány výkřiky trýzněných v tisících kolkolem hlasích...«, veršuje žďárecký řeholník (viz stranu 230), který prožil všechno to trápení osobně. A hle, jak i on slučuje šťastný konec martyria národního se Svatým Václavem:

Protož, ó Bože, a
dědici svatí,

strůjcové m í r u,
bud'tež vám na věky chvála,
žehnání plesná!

A nejinak mluví učený opat cisterciáckého kláštera Zbraslavského, Otto Durynk, který ve své kronice reprodukuje latinskými hexametry k roku 1281 modlitbu českého lidu za návrat vězněného krále Václava: »Přispěj plačícím u, pomoz národu klesajícimu, ukrot vátku, jež hubí všude zemi, ohlédni se na znepokojené a věci svých zbavené,

učiň, by brzo se u t ě š i l i,
spatřivše Václava v království...

Tyto verše nejsou pouhou rétorickou ozdobou kroniky. Čechové ulpívali s láskou na svém domácím rodě královském, a právě tehdy zbožňovali staříčkou abatyši Aněžku Přemyslovnu, která se jim přiblížila dobrodějkou s výšin trůnu do prostor staropražského kláštera. Představa hošíčka osmiletého, ztrativšího nedávno otce a odloučeného od matky i sourozenců, plnila srdce soucitem. Sirotkovo jméno Václav maně tu splývalo s jménem jeho přejasného předka Svatého Václava. Opat Otto Durynk zaznamenává touhu těžce hněteného lidu po návratu krále jako prostý historický fakt. Ještě v první čtvrti XIV. věku slyšíme ozvuk naší svatováclavské strofy v »Žalozpěvu nad smrtí Viléma Zajíce z Valdeka«, národního reka. »Prostež Boha, vy křesťané a nejvíc čeští

zemané«, vyzývá věřící i vlastenecký básník souvěkovce, obávaje se, aby nebylo zapomináno muže, »jehož se každý Němec leká«. Neutuchla ještě zcela hrůza z německého vladaření Braniborů a Bavoři v době Vilémově nebyli o nic příjemnějšími sousedy. Zcela v duchu svatováclavské strofy zapěl tedy upřímně česky cítící básník o Vilému »Bavorobijci«, narážaje na kančí hlavu jeho panského erbu, jadrnou desátou strofu žalozpěvu:

Prosmež Svatého V á c l a v a,
aby ta vepřová hlava,
by se ještě obrátila
a své zuby naostřila.

49. Ať již básník veršů »Pomoci tvé žádamy« vyšel z kterékoliv vrstvy národa, jeho skladba stala se rázem lidovou písní v ryzím smyslu toho slova. Byla to duchovní píseň p r o s e b n á, vzlykající o pomoc k národnímu Světci, byla to však i píseň p o l i t i c k á, toužící po návratu míru. Převážně světský motiv časového popěvku působil, že šířil se lavinou po českých krajích, vzrušuje prostý lid stejně jako muže kultury a moci politické.

50. Jen do této doby, do poslední čtvrti XIII. věku, lze s pravděpodobností klásti také p r v n í r e d a k c i, tedy nejstarší útvar celé slavné S v a t o v á c l a v s k é p í s n ě. Vžijme se na okamžik do tehdejší Prahy a zúčastněme se dne 26. února 1279 vítání nového pražského biskupa Tobiáše z Bechyně... Přijíždí z Moravy, kde byl právě na biskupa vysvěcen, a blíží se k »svatě-

mu městu Václavovu« v čele skvělého průvodu. Proslulý učenec a děkan Svatovítské kapituly, Řehoř Zajíc z Valdeka, jede v jeho průvodu s devíti předními kanovníky pražskými, s četnými kaplany kostela i královského dvoru, s kavalkádou šlechticů a s družinami služebníků dvora biskupova i přítomných velmožů. Skvělost biskupova průvodu i srdečnost uvítání pražského lidu, který se k němu připojil v procesí s korouhvemi, byly národní demonstrací proti surovému německému vetřelci Ottovi Braniborskému. Přestrašen hlukem lidu, zpívajícího národní píseň »Hospodine, pomiluj ny«, sveřepec nevpustil biskupa vůbec do jeho vlastního kostela Svatovítského, a jeho purkrabí zavřel před průvodem brány... Biskup nesměl čísti ani první svou pontifikální Mši v basilice svatých dědiců českých. Čekaje marně celé čtyři týdny, slavil ji posléze v chrámě Panny Marie na premonstrátském Strahově. A hle, v ten den jakoby celý národ dal si dostaveníčko. Ke klášteru proudilo kněžstvo, panstvo i rytířstvo, měšťanů a lidu venkovského pak přišlo takové množství, že zaplavilo celé okolí.

51. Hle, takové bylo uvítání a takové spolu pokorení představitele duchovní moci království, jednoho z magnátů českého národa a takřka zástupce odvlčeného krále. Nedivno, že to byl on, biskup Tobiáš, který si předsevzal přivésti kraleviče a vypuditi Braniborce, a že tohoto cíle dosáhl houževnatou prací, která mu vynesla název »osvoboditele a mstitelé vlasti«. V den 24. května 1283 vjížděl biskup Tobiáš znovu do jásající Prahy,

tentokrát však již v průvodu mladinkého krále Václava. Jeho úkol politický byl skončen, odtud dává se novou cestou. Vzdělaný a osvícený prelát, kdysi přítel a spolupracovník děkana Víta Pražského, počal dále zvelebovati liturgický zpěv a pěstovati literární kulturu v takovém rozsahu, že Zdeněk Nejedlý označil jeho jménem celou novou povítofskou epochu duchovní poesie a hudby. Vyrosl v tomtéž ovzduší, v němž tvořili neznámí čeští básníci latinskou legendu »Oriente iam sole« a rýmované hymny »Officia ke cti Svatého Václava«, a v němž letopisci psali své svatováclavským duchem proniknuté latinské kroniky... Žalostivá slova prosebné svatováclavské sloky »Pomoci tvé žádámy« zalétala v právě plynoucích letech zajisté častěji i k jeho sluchu, vyslovujíc plně i jeho city. Biskup Tobiáš pochopil, že přišla chvíle, kdy starobylou reprezentační píseň »Hospodine, pomiluj ny«, příliš všeobecné povahy náboženské, musí doplniti duchovně i národně důvěrnější píseň k českému Světcí, který oslnil svou září celou Tobiášovu současnost.

52. Pokračuje v reformách děkana Víta Pražského, postavil biskup Tobiáš kolem roku 1281 v čelo družiny vikářů ve Svatovítské basilice k a n t o r a, jemuž svěřil péči o liturgický zpěv v kůru. Zpívající vikáři, jejich drahocenné zpěvníky, varhany, to vše svěřil jeho kontrole. Tímto prvním ředitelem zpěvu stal se svatovítský kanovník C h v a l e k, muž zajisté k takovému úřadu velmi způsobilý, když dovedl vyhověti nemalým požadavkům

vzdělaného biskupa Tobiáše. Nelze říci, že by kantor Chvalek byl i básníkem, dokonce snad i tvůrcem veršů »Pomoci tvé žádámy«, ale je velmi pravděpodobno, že byl tvůrcem první recenze celé »Svatováclavské písně«. Touto recensí rozumíme tři strofy písně, jak je známe z nejstarších zápisů rukopisných a jak je podnes pokládáme za jádro tohoto národního zpěvu. Chtěje vyhověti přání biskupa Tobiáše a pořídit novou státně reprezentační i lidově slavnostní píseň, redaktor musil k žalostnímu textu sloky »Pomoci tvé žádámy« opatřiti ještě texty povahy národně i bojovně honosnější a nábožensky výraznější. A takové dva texty, soudím, tehdy již skutečně existovaly.

53. Byla tu především starší drobná skladba o jedné strofě, jakýsi útvar veršované modlitby, počínající vzýváním »Svatý Václave!« Pro tento společný motiv svatováclavský bylo je lze zcela dobře spojit v dvojstrofický celek. Sloka »Svatý Václave« vznikla asi za těchže okolností jako novější verše »Pomoci tvé žádámy«, jenže popud byl veselejší. V radostném pohnutí nad vítězstvím krále Přemysla II. v bitvě u Kressenbrunnu roku 1260 naslouchalo se dychtivě líčení o zázračném zásahu Svatého Václava. Vidění rytíře Jana Svojslavova bylo znovu a znovu vypravováno po hradech i dědinách. Tajemným kouzlem působila zvěst, kterak purkrabí Jaroš z Poděhus jakoby pod přísahou »pověděl hlasitě« před biskupem a celou kapitulou svatovítskou o divuplné pomoci Světcově v průběhu bitvy. Zrodil se popěvek, vyjadřu-

jící výsledný dojem sebevědomé pýchy a hrdosti nad patronem lidu tak nepřemožitelným. Několik veršů sloky zachytilo portrét vévody Václava Svatého jako bohatýra, jenž koňmo opouští Ráj, aby vedl své Čechy do boje. Honosné zdůraznění pozemských hodnot »vévody Č e s k é země« a »knížete n a š e h o« našlo vřelý ohlas na prahu šedesátých let XIII. věku, kdy probuzená nacionalita lidu živena byla neustále i dynastickými podněty domácího rodu královského.

Svatý V á c l a v e,
vévodo Č e s k é země,
kníže n á š!
Pros za ny Boha,
Svatého Ducha,
Kyrieleison!

Musíme se vžítí do ducha XIII. století, abychom pochopili, jakého stupně radostného vzrušení bylo třeba k takové apostrofě, skrojené v útvar lyrické strofy v jazyku, který ještě »nebáslil za básníka« jako dnes.

54. Tato sloka nemohla vzniknouti před rokem 1260. Těžko lze si představit, že by ve chvíli tak vzrušené, kdy řítící se voj cítí nad sebou tajemnou přítomnost svatého válečníka a slyší šum křídel jeho orlice, letící bojovně za korouhví, u vytržení nepropukl v zpěv této lapidárně zhuštěné válečné písně, obsahující ve svých šesti verších vše, co může cítiti duše křesťanského vojína, již již se vrhajícího na šik nepřátel... A přece

nebyla zpívána tato plastická sloka svatováclavská, nýbrž stará oficiální píseň »Hospodine pomiluj ny!« Letopisec výslovně o tom praví (viz stranu 204), že »když Čechové veliký hlas k nebi pozvedli, zpívali píseň od Svatého Vojtěcha vydanou, kterou lid zpívá každou neděli a o jiných svátcích v procesí...« Nebylo tedy ještě sloky »Svatý Václave«, vznikla zajisté po boji u Kressenbrunu, v důsledku skvělého vítězství.

55. Živel ryze náboženský, jak se projevoval v obou slokách rodící se písni, nemohl stačiti českému člověku XIII. věku. Bylo nutno vedle postavy Světcovy vyzvednouti samo Božství, v jehož »nebeském dvorstvu krásném« pouhým dvořanem byl tak horoucně adorovaný svatý vévoda Václav. Z obou dosud známých strof pouze ona »Svatý Václave« obsahovala v druhé své polovině slova »pros za ny Boha, Svatého Ducha« a končila všeobecnou formulí »Kyrieleyson«. V tomto nejstarším zápise textu je nápadný nedostatek christologického živlu Božství, který do písně vniká teprve v druhé recenzi. Tím více vyniká zdůraznění živlu svatodušního, zejména v další strofě, kterou redaktor první recenze připojil k definitivnímu útvaru písně. Ale to bylo zcela v duchu doby, která se dosud opojovala v XII. věku nově oživeným kultem Svatého Ducha, a v Čechách patrně vytvořila svatodušní píseň lidovou, z níž jednu sloku vybral skladatel do své komposice. Společný motiv svatodušní slučoval tuto novou strofu »Nebeské je dvorstvo krásné« se slokou »Svatý Václave«

v stejně organický celek, jako živel svatováclavský sbližil obě sloky předešlé. Jenom tak dá se vysvětliti v písni přítomnost druhé její sloky, která přece neobsahuje nic svatováclavského, ličíc spirituální rozkoš Ráje v ohni Svatého Ducha tak povšechně, že se může týkati každého nebešťana bez rozdílu.

56. Avšak umocněný svatodušní živel sloky dokazuje nepřímou i dobu vzniku celé »Svatováclavské písně«. Kult Svatého Ducha byl v mladé české církvi oslavován od konce desátého věku pravděpodobně hymnem Rabana Maura († 856), podnes živoucím zpěvem »Veni Creator Spiritus«. Toto dědictví karolinské renesance nebylo však obohacováno slovesnými plody domácími, aspoň v sborníku »Homiliáře Opatovického« z konce XI. věku nenajdeme mezi stem homilií a sermonů ani jedinou skladbu věnovanou Svatému Duchu. Celá tři století od smrti Rabanovy čekal kult svatodušní na nové oživení vzrušujícím slovem liturgické poesie. Přinesl je teprve Abélard v nových zpěvech svého »Hymnáře«, díla epochálního, básněného pro benediktinky kláštera »Parakletu« v letech 1129 až 1135 (srovnej stranu 143). V těchto hymnách nalezneme překrásný, číře jednoduchý básnický obraz o »o h n i j a s n é m« Svatého Ducha, který jde odtud celou tvorbou básnického oslavení Parakleta, jehož kult rozhořel se v XII. věku »jasným plamenem«. Čteme jej zajisté v »Symfoniích nebeských vidění« abatyše benediktinského kláštera Svaté Hildegardy, básněných kolem roku 1150, kde několikrát vzplane

v hymnu »O ignis Spiritus Paracliti«. V první knize svých »Vidění a zjevení« benediktinská jeptiška Svatá Alžběta Šénavská kolem roku 1152 píše o »ohněm plameni, vrženém s nebe na oltář proudem přejasného světla« při mešním officiu Božího Hodu svatodušního. O »ohni jasném« Svatého Ducha zpívá svatodušní hymna »Qui procedis ab utroque« slavného básníka Adama od Svatého Viktora, zemřevšího roku 1192, na počátku XIII. věku vyvrcholuje pak tento skvělý proud veršů hluboce procítěnou sekvencí papeže Innocence III. Bohatě rýmované terciny jeho »Veni Sancte Spiritus« jsou oslněny září »jasného ohně« a blažené záře Ducha Svatého. Avšak již koncem první čtvrti XIII. věku strhne Svatý František Serafinský tento »oheň jasný« z latinské poesie církevní do mluvy lidové v nesmrtelných apostrofách své »Písně slunečné«. Bratr »slunce zářící velkým leskem«, sestra »luna jasná« a bratr »oheň osvětlující noc« jsou živly svatodušní v tomto chvalozpěvu Boha Stvořitele. V létě roku 1225, kdy poprvé zahlaholily tyto obrazy slovy barbarské lidové řeči, dán byl velký příklad i ostatním národům. Kdy jindy než v této době mohla česká duše, dychtivě již prolamující kůru latiny, zachytiti stoletý proud svatodušního zpěvu v české lidové písni a zazpívati z plnosti srdce:

Nebeské je dvorstvo krásné,
blaze tomu, kdo tam přijde
v život věčný,

o h e ě j a s n ý
Svatého Ducha,
Kyrieleison!

57. Tvořitel první recense »Svatováclavské písně« ponechal všem třem strofám jejich původní z e v n ě j š í f o r m u, proto lze podnes rozpoznati jejich různý původ. První sloka obsahuje v e r š e trochejsky daktylické o třech, pěti a sedmi slabikách. Verše druhé sloky tíhnou k útvaru čtyřstopého trocheje čili trochejského dimetru, rozpadávajícího se v třetím a čtvrtém verši v trochejské monometry, pátý verš je »adonický verš« o jednom daktylu a trocheji »Svatého Ducha«. Sloka třetí má zase charakter trochejsky daktylický, ale s jiným seskupením stop přízvučných, než strofa první. Verše všech tří slok prozrazují snahu po sdruženém r ý m o v á n í, jsou to však pouhé assonance na vokály e, a. ý. Plnozvučný rým slyšíme jen ve třetí sloce, kde sytě souzní daktyly »žádámy — nad námi«. Jediným uvědoměle sjednocovacím prvkem všech tří slok jest adonický r e f r é n »Kyrieleison«. Za to však prozrazuje nejstarší pořadí slok písně zřetelnou snahu po architektuře f o r m y v n i t ř n í. Sled pěti motivů je takový:

1. Svatý Václave, vévodo . . .
2. Pros za ny Boha . . .
3. Nebeské je dvorstvo . . .
4. Pomoci tvé žádámy . . .
5. Svatý Václave . . .

Apostrofou k Svatému Václavu celá píseň počíná i končí, živlem svatováclavským je tkáň skladby jakoby olemována. Společným prvkem vnitřních dvou veršů, druhého a předposledního, je motiv prosby za »orodování« a za »pomoc«. Jádrem celé skladby je pak skvělá líceň Ráje nebeského, jehož blaženosti je Světec účasten, a jsa v blízkosti Boha i ozářen ohněm jasným Svatého Ducha, může se přimlouvati za své na zemi. Básnických o b r a z ů je pomálu. Jsou tu čtyři epitheta »krásné«, »jasný«, »smutné« a »zlé« s úkolem vyzdobiti i prohloubiti pojem substantivní. Přímětek »věčný« v dogmatickém pojmu »život věčný« pozbyl již své funkce estetické. Jediná plnokrevná metafora je svatodušní »oheň jasný«. Hudební n á p ě v máme doložený teprve z pramene XV. století, nevíme tedy, jak zpívali píseň naši v XIII. věku. Rozbor textu první redakce písně může tedy býti jen slovesný.

58. P r v n í r e d a k c í, vzniknuvší kolem roku 1280 ve formě trojstrofické, dostává se tedy »Svatováclavská píseň« do celonárodní tradice literární. Redaktor, dobře orientovaný v současné hojné tvorbě latinských legend a hymnů svatováclavských, určených pro vzdělance a církevní potřeby pražské diecése, vytvořil tu píseň českou pro lid a odtud tento starobylý útvar stával se rychle i oficiálním zpěvem státním. V této podobě přijala posléze píseň i církev na počátku XV. věku. Po celá dvě století potrval život trojstrofické první recense, ačkoliv již v době Karla IV. vznikaly sloky další. Druhá

známá recense doložena je prameny teprve v století XV., kolem roku 1480, za vlády krále Vladislava II.

59. V posledních dvou desetiletích XIII. věku, ovládaných králem Václavem II., stupňuje se rozkvět české literatury, tvořené v latině i v českém jazyce národním. Král sám byl muž hluboce věřící a podporovatel kulturních snah ve všech odvětvích. Před samým počátkem jeho vlády zemřela dne 6. března 1282 jeho prarabice Aněžka Přemyslovna, abatyše kláštera Svatého Františka, a s ní odumřelo i ono slavné období jitrně gotické kultury české, jak jsme je poznali v předchozích odstavcích. Období Václavovo přejímá výsledky vykonané práce a pokračuje v ní zdárně. Tato druhá perioda časné gotiky české soustřeďuje tvůrčí duchy nejen na dvoře krále Václava II., ale také kolem dvou skvělých postav princezen přemyslovského rodu. Jednou z nich je sestra krále Václava II., kněžna K u n h u t a Č e s k á, vychovanka abatyše Aněžky Přemyslovny. Od roku 1302, kdy se stala abatyší benediktinek kláštera Svatého Jiří, až do své smrti roku 1321, podporovala hlavně rozkvět latinské větve české slovesnosti i knižní malířství. Druhou je poslední česká královna z rodu Přemyslovců, choť krále Jana Lucemburského, E l i š k a Č e s k á, dcera krále Václava II., narozená roku 1292. Štědrá mecénka české veršované legendistiky, byla i důslednou vyznačkovou svatováclavské tradice rodu svého, již vštěpovala slavnému synu svému Karlu IV. Její smrtí v roce 1330 ukončuje se právě po stoletém trvání období č a s n é

gotiky české a počíná přeslavná doba rozkvetlé i zrající gotiky karolinské.

60. Král Přemysl Otakar II. svěril prvorozenou dceru Kunhutu své tetě Aněžce Přemyslovně, která ji přijala do řádu Klarisek. Třináctileté princezně byly dne 8. září 1277 v kostele Svatého Františka přestřiženy úplety vlasů a ona oblečena v šedivý plášťik řeholní. Nemohouce se odloučiti od něžné velitelky své, následovalo ji dvanáct panen šlechtických jejího dvora do kláštera. Vychována jsouc v kulturní tradici své prarabky Aněžky vrátila se po krátkém manželství s vévodou Mazovským ještě v letech devadesátých do kláštera, odkudž přestoupila do řádu benediktinek u Svatého Jiří. V tomto posledním desíletí XIII. věku, zcela ještě v duchu Aněžčině, vznikal v okruhu knížecí jeptišky Kunhuty rukopis druhé recense známé nám již latinské legendy »Oriente iam sole«. Starý text skladby z let padesátých byl s počátku hojně opisován, později však také novými motivy obohacen. Těmito vloženými živly legendárními zdůrazňována byla zejména dobrodějnost vévody Václava do podrobností, jejichž povaha je ryze františkánská. Ale také nové zázraky Světcovy, zjištěné od roku 1260, byly do této druhé recense pojaty. Text nové redakce, vědecky podrobně popsany po prvé Josefem Peřákem, není bohužel podnes z rukopisu přetištěn, nebylo proto možno poříditi překlad ukázek pro tuto anthologii.

61. Když se z jeptišky Kunhuty stala roku 1302 abatyše svatojiřská, rozvinula se v blahodějném stínu

Ludmilina hrobu kulturní činnost, jejíž bohatství podnes prozrazuje množství notovaných liturgických zpěvníků, obsahujících mešní písně i nešporní antifony a responsoře, litanie a modlitby vedle velkonočních her a hymen. A ovšem i slavný »Pasionál abatyše Kunhuty«, s texty dominikána Koldy z Koldic, psaný kanovníkem Benešem a vyzdobený obrázky neznámého iluminátora. V této požehnané době stala se druhá recense textu »Oriente iam sole« z let devadesátých zdrojem nové legendy svatováclavské, velmi důležité pro vývoj životopisu Světcova. Latinsky píšící epigon z okruhu abatyše Kunhuty vytvořil na samém prahu XIV. věku krásnou legendu, známou podle počátečních slov pod názvem »U t a n n u n c i e t u r«. Spoléhaje na druhou recensi »Oriente iam sole« a doplňuje osnovu své skladby prvky z prastaré legendy Křišťánovy, přispěl Anonym k ceně své práce novými podrobnostmi, z nichž zejména ona o v o l b ě v é v o d y V á c l a v a »sněmem všech urozených Čechů«, prozrazuje neznámý nám pramen, který Pekař klade do XII. věku (viz stranu 223). Také zpráva o ž e l e z n é m o r u ž í Svatého Václava, »chovaném v komoře kostela Pražského«, je zcela nová a pro povahopis Světce významná (viz stranu 224). Nově líčí tu známou vědychtivost kněžice Václava kapitolka »Cepit itaque puer« (viz stranu 221). Latinský text této legendy vydal po prvé tiskem biskup Antonín Podlaha, umožniv tak překlad našich ukázek. Vědecký rozbor díla podal Josef Pekař. Svatováclavskou tradici obohatila

tedy družina Kunhutina o dvě skladby slovesné.

62. Vlivem osobních sympatií krále Václava II. počala v devadesátých letech XIII. věku očividně rozkvétati v Čechách cisterciácká kultura gotická, opírající se o mocné své ohnisko v klášteře Zbraslavském, do něhož řád byl v roce 1292 uveden. Byli to veršující i prosou píšící kronikáři, latinští pěvci hymen a vzletných ód, kteří obohacovali naši literaturu o výtvary nevšední ceny. Stranou pražského a zbraslavského okruhu stál kolem roku 1300 prostý cisterciácký řeholník J i n d ř i c h Ř e z b á ř z kláštera ve Žďáru, jehož kroniku vypsál v neumělých latinských hexametrech. Výše jsme se již zmínili o jeho »Žalozpěvu nad smrtí krále Otakara«, kterého nazývá »Velikým«, a o vypsání protivenství braniborského, jehož bědy zakusil na vlastní kůži. Uvedli jsme překlad tohoto místa v naší anthologii pro jeho úzký vztah ke »Svatováclavské písni« a pro srdečnou apostrofu českých »d ě d i c ů s v a t ý c h«, jimž děkuje jako »strůjcům míru« za osvobození vlasti (viz str. 229). Zbraslavská družina Václavova projevovala se literárně v »K r o n i c e Z b r a s l a v s k é«, již asi od roku 1306 koncipoval nebo sám psal opat O t t o D u r y n k. V jeho díle čteme pěknou kapitolku o zrození krále Václava II., jehož pojmenování při křtu uvádí v úzký vztah s úctou Svatého Václava v rodě královském (viz str. 231). O jeho »veršované modlitbě« českého lidu jsme již také výše mluvili pro její příbuznost s duchem »Svatováclavské písni« (viz str. 233). Výmluvná jest za-

jisté i jeho kapitola o kulturně náboženských sklonech krále Václava II., projevujících se v ní darem relikviáře s ostatky »našich světců« (viz str. 234).

63. Touto cisterciáckou kulturou zbraslavskou byla napojena princezna Eliška Česká, kterou v roce 1305, brzy po smrti jejího otce Václava II., dali rovněž třináctiletou na vychování k tetě Kunhutě do kláštera Svatojiřského. Ale z jejího vlivu ji vytrhli již po roce. Eliška dostala se do ovzduší dynastické politiky opata Konráda Zbraslavského a po jeho smrti, roku 1316, nového opata Petra Žitavského, mužů ji věrně oddaných. Tento vzdělaný letopisec a básník Petr dopsal 1317 první knihu své latinské »Kroniky Zbraslavské«, v níž nás zajímá kapitola o »Přisaze krále Václava Třetího« na relikvii hlavy Svatého Václava Mučedníka (viz str. 236). Ještě v roce smrti Eliščiny dopsal Petr svou druhou knihu »Kroniky Zbraslavské« (1330), v níž zaznamenal nový zázračný zásah Svatého Václava v bitvě u Mühldorfu (1322), kde král Jan Lucemburský slavně zvítězil a v triumfu vrátil se do Prahy (viz stranu 238). Krásný jest Petrův »Žalozpěv nad královnou Eliškou«, zapěný v hexametrech po její smrti, kde vyzývá Václava Mučedníka, vévodu koruny, aby královnu, zrozenou z jeho vlastního kmene, uvítal v nebi (viz str. 241). Ve třetí knize své kroniky, dopsané v roce 1338, má pro nás Petr Žitavský jen smutnou zprávu o vydrancování hrobu Svatého Václava nenasytným králem Janem z Lucemburka (viz str. 243). V této knize zachoval nám po-

sléze přepis »Zakládacího listu biskupa Daniele« z roku 1165 (viz str. 131), v němž prokázán kult ostatků Svatého Václava i Svaté Ludmily ve XII. věku.

64. Zvláštní vroucnost a ušlechtilost, které vedle vysoké slovesné kultury charakterisují všechnu tuto veršovanou i krásnou prosou psanou literaturu cisterciáckou, nemohly zůstatí bez vlivu i na současnou tvorbu v jazyce mateřském. Nezvyklé jest množství českých skladeb »alžbětinského období«, jak bychom rádi nazvali tuto svěže radostnou epochu české slovesnosti za panování královny Elišky. Po záplavě latinsky psaných legend a hymen začíná se konečně i pravidelná žeň v řeči mateřské. Dominikánský provinciál v Lombardii, Jakub de Voragine, dokončil kolem roku 1270 sbírku legend pořadím kalendářním, nazvanou »Legenda aurea«. neboť byla vskutku pravým zlatodolem životů světců. Bylo to dílo epochální, šířící se bleskurychle v nesčetných opisech po celé Evropě. I v Čechách stalo se záhy zdrojem námětů pro české pokusy ve tvorbě legend, zejména veršovaných, z nichž některé dosáhly úrovně opravdových básní epických. Byla v této době napsána i česká legenda o Svatém Václavu? Existence české legendy svatoprokopské podporuje domněnku o možnosti takové skladby, ale v pramenech dosud známých není dokladu.

65. Latinisující vlivy církevní byly však doplňovány u královny Elišky mohutným působením vlastenecké společnosti rytířské. Po slavné korunovaci Eliščině a Janově v Praze roku 1311 soustřeďovali se uvědomělí čeští lidé

instinktivně kolem tohoto posledního květu Přemyslovců na trůně svatováclavském. Eliška sledovala cíle rodové politiky v dobrém smyslu slova, a když se jí narodil první syn, byl pokřtěn v basilice Svatovítské na jméno V á c - l a v. Národní uvědomění v těchto dobách dynastického převratu rostlo k výši nikdy předtím nedosažené, neboť bylo prohlubováno tesknou nejistotou. V tomto ovzduší tvořil český šlechtic D a l i m i l M e z e ř i c k ý svou »Rýmovanou kroniku českou«, první pokus o prolomení latinského letopisectví učených kanovníků svatovítských. Tato nejstarší veršovaná kronika, česky psaná kolem roku 1310, obsahuje celou řadu epických zpěvů s motivy svatováclavskými, jichž lze v naší anthologii čísti jedenáct. Vybrány jsou z různých zachovaných rukopisů a podány některé ve staročeském originálu, jiné přepsány novou češtinou (viz str. 247—269). Zajímavé jest sledovati, kterak Dalimil uměl snad po prvé českým slovníkem a českou skladbou sytě vyjádřiti všecky ty různorodé náměty ze života Světcova. Toto slovesné průkopnictví mohlo býti podporováno nejvýš výsledky jazykového úsilí současných českých legendistů. Látkově čerpal snad ze všech svatováclavských legend latinských. Najdeme tu námět »holdu Radislava Zlického«, jak jej podává již Křišťán v desátém století (viz str. 257), stejně jako píseň o »holdu císařově«, známé teprve z první recense legendy »Oriente iam sole«, psané v polovině XIII. věku (viz str. 260), dokonce i podrobnosti o Světcově výjimečné dobročinnosti, jež mohl znáti jen ze druhé recense téže

legendy, psané až v devadesátých letech XIII. století (viz stranu 255). Znal tedy Dalimil českou literaturu svatováclavskou až po rukopisy svých současníků.

66. Po cestě vyšlapané Dalimilem dali se záhy i jiní pěvci příbuzného smýšlení. Mezi nimi byl i neznámý nám staročeský rytířský epik »R o m a n c e r a o k r á l i J a n o v i«, vzniklého někdy kolem 1325, jehož trosky soustředili jsme v sedmnácté kapitolce této anthologie. Svatý Václav vede své Čechy do boje v »Písni o bohatýrství Viléma Zajíce z Valdeka« (viz str. 273), Čechové vyprošují si jeho ochrany pro vlastenecký rod Zajíců i v následujícím »Žalozpěvu nad smrtí Viléma Zajíce z Valdeka« (viz stranu 276), veršem místy upomínajícím na »Svatováclavskou píseň«. A Světec neváhá pomoci ani králi Janovi v bitvě u Mühldorfu, kde šlo o čest bojovnosti české a kde padl národní hrdina Plichta ze Žerotína (viz str. 279). Epické tyto zpěvy »doby alžbětinské« jsou prvním známým pokusem o bohatýrskou poesii českou, soustřed'ující se kolem určité postavy historické. Českou mateřštinou zpíval zde básník rané gotiky po vzoru bohatě rozkvetlé epické poesie německých mistrů XIII. věku, současně již také do češtiny překládaných.

67. Líbezná květena českých písní duchovních, vyrostlá na záhoně XIII. věku současně se »Svatováclavskou písní«, byla občerstvena v období alžbětinském novými motivy. Byl to zejména k u l t m a r i á n s k ý, který v epoše posledních Přemyslovců zahořel znovu jasným plamenem. Česká tradice mariánská honosila se

v první čtvrti XIV. věku již stářím čtyř století, doložena jsouc zprávou »Staroslověnské legendy« o mariánském kostelíku na počátku věku desátého. Ale také literárně je prokázána již od věku XI. osmi latinskými homiliemi a sermony »Homiliáře Opatovického«. Z prsti, obohacované úsilím věků, vyrůstala od konce XIII. století nová lodyha v podobě jitřní mariánské mše, která pod jménem »m a t u r y« byla předchůdkyní pozdější slavné »mše r o r á t n í«. Roku 1328 byla »matura« vštípena i na bohoslužebný kmen Svatovítské basiliky bohatou nadací sakristy Vlka Duchoňova. Dva kněží, střídající se ob týden, měli zpívati ranní mši u oltáře Panny Marie denně po celý rok. Avšak vedle latinských zpěvů mariánských předepsal Vlk Duchoňův i zpěvy ke cti Svatého Václava, a tak se tu poblíž Svatováclavské kaple sloučil kult mariánský se svatováclavským v tak podivuhodné určitosti snad po prvé. Při této příležitosti vznikla pravděpodobně nová strofa »Svatováclavské písně«, obohacující starší obsah o ž i v e l m a r i á n s k ý. Ve dny Svatého Václava zanotili čtyři klerikové, pomáhající každodenně knězi pěti při »matuře«, s lidem mši obcujícím, českou píseň svatováclavskou, která při tomto speciálním úkonu musila býti rozšířena o motiv mariánský.

Maria matko žádúcí,
tys královna všemohúcí,
prosiž za ny,
za křesťany,

Svatého Ducha. Kyrieleison.

Novou slokou nerozšířil se však oficiální trojstrofový útvar první recense. Působnost její obmezovala se patrně jen na mariánský oltář basiliky Svatovítské a pouze na dva svatováclavské dny »Přenesení« a »Umučení« až do konce XV. věku, kdy byla spolu s jinými pojata do druhé recense. Oproti třem starším slokám jeví vyspělejší formu zevnější. Dva trochejské dimetry a dva monometry jsou ukončeny dvěma verši adonickými. Sdružené rýmy »dúci — húci« a »za ny — tany« jsou plnozvké. Jediná metafora »královna všemohúci« zní souladně s »nebeským dvorstvem krásným« sloky starší. Nápadnou podobnost jeví nová sloka s druhou strofou první recense. Naprostá analogie zevnější formy v celkovém tvaru sloky, ve verších i rýmech, prosba za orodování, refrén »Kyrieleison«, zejména však živel svatodušní při naprostém nedostatku prvku christologického, v mariánské písni tak samozřejmého, svazují novou strofu organicky s první recensí. Taková příbuznost objeví se ještě v jiných z budoucích nových slok »Svatováclavské písně« a dokazuje, že sloka vznikla poměrně brzy po první recensi.

68. Přechodním útvarem, jakýmsi mostem, po němž lze přejíti z období časně gotiky přemyslovské do rozkvetlé již epochy karolinské, je d r u h á r e c e n s e životopisu Svatého Václava, který jsme již poznali v první recensi pod jménem legendy »U t a n n u n c i e t u r«.

Spisovatel této skladby vycházel z první recense, dokončené na počátku XIV. věku, přidávaje do původní osnovy, zcela ve smyslu a v duchu doby, nové a nové živly legendární, až mu dílo rozrostlo do trojnásobných rozměrů jeho vzoru. Vývoj legendární tradice svatováclavské je tu obohacen motivem, kterak lze v Boleslavě »dodrud zřítí krví Světcovou potřísněné kameny« (viz stranu 291), údělné kníže Boleslav zve vévodu Václava určitě »ke křtu svého syna« (viz str. 283), zajímavě rozvedeno je tu Křišťánovo »provinění kněze kostela Boleslavského«, uzavírajícího svatyni před Václavem, aby v ní pronásledovaný nenalezl asyly (viz str. 287). Podrobně je zde vypsána »účast Václavovy sestry Přibyslavy na zázracích před přenesením ostatků« (viz str. 293), a v duchu desátého věku zdůrazněna Václavova »horoucí touha po mučednictví« (viz str. 284). V rukopisu této legendy zachovalo se vzácnou výjimkou na konci textu označení jména jejího autora. V konečné poznámce praví se: »Končí se slova důstojného v Kristu otce a pána, pana biskupa Olomouckého a kancléře blahé paměti císaře pána Karla, o životě a zázracích nejblahoslavenějšího Václava, mučedníka slavného.« Tato poznámka opisovače legendy, vzniklá po roce 1378, objasňuje nám přesně vznik legendy. Z epického jádra »první recense«, vzniklé asi roku 1303, vyvíjela se pozvolna v průběhu prvních třiceti let XIV. věku nová bohatší osnova »druhé recense«. Již kolem 1310 měl Dalimil pravděpodobně v rukou rukopis nejstarší redakce této »druhé recense«, neboť

má s ní společný motiv »pozvání ke křtu syna Boleslava« (viz str. 262), který se po prvé vyskytá jenom ve druhé recensi legendy »Ut annuncietur«. Naproti tomu nezná tato »druhá recense« svatováclavských zázraků, které se udály v letech 1334 a 1347. Z toho vyplývá jistota, že poslední redakce »druhé recense« spadá ještě do období královny Elišky. V tomto stadiu vývoje poznal legendu mladistvý humanista, ctitel Petrarky, vášnivý latinský stylista v duchu starých klasiků, Jan ze Středy. Neměně ničeho z jejího látkového obsahu, oděl ji pouze v ono skvělé roucho slovesné, jímž se tolik liší od prostší a hutnější řeči »první recense«, a které lze poznati na příklad z odstavce, začínajícího se slovy »Ó podivuhodné nevinnosti!« (Viz str. 288). Patříc látkovými motivy ještě časně gotice »období alžbětinského«, ukazuje slovesnou formou již do květu kultury karolinské a v počátky renesance. Její text, jejž znal již Dobrovský, vydal biskup Podlaha a rozbor historický podal Josef Pekař.

69. Doba císaře Karla IV. bývá charakterisována v náboženském ohledu svým zaníceným kultem světců a usilovným soustředováním jejich ostatků. Ve Svatovítském kostele bylo chováno ve zbožné úctě mnoho rakví s těly světců, mnoho relikvií hlav a rukou vedle nesčetných drobných součástí pro víru umučených těl. Malířství i sochařství, zlatnictví i brusičství drahokamů vytvářelo umělecké schrány pro tyto vzácné duchovní poklady, které byly sváženy z celé Evropy a u bran Prahy vítány s poctami královskými. Kořeny této

hluboké úcty tkvějí však v době královny Elišky, ovlivňované mystickými proudy visionářství benediktinských klášterů. Zejména ženy německých domů řeholních působily tehdy svými spisy nesmírný dojem v celé křesťanské společnosti. Svatá Mechtilda z Hackebornu napsala v »Knize obzvláštní milosti duchovní« z roku 1298 krásnou báseň v próse o chválení Krista všemi pěti smysly člověka (viz str. 297). Svatá Gertruda ve čtvrté knize visionářského díla »Vyslanec božské lásky«, dopsané roku 1302 v klášteře Helpedském, mluvila o »odlišnosti nebeské slávy světců« způsobem, který musil inspirovati současné básníky legend (viz str. 299). Jiná Benediktinka z Helpeda, ovlivněná visionářkou XII. věku, Svatou Alžbětou Šénavskou, symbolisovala v roce 1311 odlišné skupiny světců barvami drahokamů (viz stranu 302). Tato rukopisná literatura, patřící k pokladu středověké poesie katolické, vznikala a působila tedy v době, kdy na prestolu abatyše svatojiřských benediktinek v Praze seděla kněžna Kunhuta, žena kulturně příliš vyspělá, aby jí unikly tyto květy mystické zahrady vlastního řádu. A jejich vůně opojila i královnu Elišku, zavádějící do Čech nové kultury a svátky, vyprošující si od krále francouzského vzácného daru relikvie trnu z koruny Kristovy a zahajující v listopadu 1328 v Římě akci o kanonisování své prarabyně Anežky Přemyslovny.

70. Vliv tohoto visionářského oslavení světců dá se stopovati v české náboženské lyrice, legendistice, homile-

tice, v asketické i kronikářské próse. Obřadní prósa Karlova nového korunovačního řádu z roku 1347 jest prosycena úctou ke všem svatým, zejména však kultem Svatého Václava, projevujícím se ve vážnosti k jeho meči (viz str. 307), k jeho kapli (viz str. 312) i v litanii k českým patronům (viz str. 309). Čeština, sílící a kypící bohatnoucí tvorbou posledních padesáti let, odvažuje se na nové strofy »Svatováclavské písně« (viz stranu 313), na rýmovanou epiku legendy o Svaté Kateřině se »snem o kapli svatební« (viz str. 315). A společně s tím vším vyrůstají v literární květnici doby i homilie a modlitby, inspirované Milíčem z Kroměříže (viz str. 318), objevuje se nová legenda o Svatém Václavu, tentokrát již v rouše českém . . . A také latinské kroniky doby (viz strany 345, 348, 350) i nové officium svatováclavské (viz str. 355), jsou provanuty společným dechem hagiograficky vzniklého století stejnou měrou, jako nová latinská legenda »Inclitam . . .« a třetí recense »Oriente iam sole«.

71. V ovzduší srdečné víry v nebeské orodování světců uzrála v padesátých letech XIV. věku i nová legenda o »Ž i v o t ě S v a t ě h o V á c l a v a« od císaře Karla IV. (viz str. 335). Jako legendy Křišťánova z roku 995 i »Oriente iam sole« z roku 1253, tak i legenda Karlova z roku 1350 jest zjevem epochálním. Josef Pekař v krásném svém rozboru ukázal na poměr nové skladby k dlouhé řadě starších legend svatováclavských. Stopy silného vlivu známé nám skupiny legend časně gotických, zejména »Oriente iam sole«, jsou pochopitelný časovou

blízkostí. Přesto si Karlova skladba v podstatě zachovala samostatnost, která jí mezi všemi legendami zajišťuje odlišné místo. Silně vyvinutý historický smysl činí ji příbuznou Křišťánovi a vede ji i k použití kroniky Kosmovy. Karel, snaže se napsati život světce rodu knížecího, potlačil podrobnosti o pokorných službách Václavových chud'asům, které se v předchozích legendách františkánské orientace vyskytují v takové hojnosti. Stylisticky liší se dílo Karlovo od starších snahou po stručnosti a soustředěnosti lícně, umějíc vždy málo slovy postihnouti pravé jádro námětu. Ale také její působení na budoucí tvorbu svatováclavské slovesnosti bylo znamenité. Šíříc se v latinském prvotextu právě tak jako v současně pořízeném českém překladě kronikáře Pulkavy z Radenína, působila na letopisce doby pokarolinské, na básníky pozdní gotiky i renesance, byla východištěm svatováclavskému baroku Hájka z Libočan i legendárním zpracování Bollandistů.

72. K bohatému souboru látkových motivů, jak je postupem času do literární tradice svatováclavské vtělovaly nové legendy a kroniky, přispěl tu Karel IV. vzrušující zprávou o propadnutí se zaživa kněžny *D r a h o m í r y d o p e k e l* (viz str. 342). Je to po prvé, kdy se tento dramatický výjev objevuje v české slovesnosti. Tím není řečeno, že by původ zprávy nesahal třeba až do šerého ovzduší X. věku nebo do století XI., odkudž mohl býti zachován ústní tradicí. Ale teprve po Karlově legendě objevuje se tento motiv napořád. Jest zajisté veršem zachycen v jedné sapfické strofě hymnu Jenštejnova offi-

cia, a později šťavnatou prósou vyličen Hájkem z Libočan, z jehož kroniky přešel i do malířství českého baroka.

73. Okolnost, že se toto zázračné ztrestání zlé matky objevuje právě v legendě Karlově, projevující tolik smyslu pro výběr motivů historicky dokumentovaných, musí mít jistě hlubší příčinu. Hledal bych ji v ovzduší doby, která byla trvale vzrušována těžkými pohromami velkých zemětřesení, morovou epidemií »černé smrti«, neúrodami a hladu Všeobecně horoucí zbožnost lidu vytvořila v těch krutých letech nejen jasnou líc dětsky důvěřivého adorování světců, nýbrž i temný rub bázně před tresty pekelnými, jichž výmluvnými předzvěstmi byly všechny ty výstrahy pozemskými bédami. Tento »kult pekelné hrůzy« prosycoval rovněž vzduch dýchaný věřícími a byl vyjadřován v té době i literárně tak často, lidmi takové kultury, jako nikdy předtím. Již koncem XIII. věku líčila německá bekyně *Mechtilda Magdeburská* ve svém visionářském díle »Tekoucí světlo božství« město pekelné v barvách strašlivých (viz stranu 323). Brzy po ní skončil někdy v roce 1321 hrůzyplnou pout po »Infernu« sám veliký básník *Dante Alighieri* (viz str. 325). Je třeba čísti skoro současné líčení »pekelného nářku«, jak je podal roku 1327 *Jindřich Suso* v »Knížečce o věčné Moudrosti«, a snad není bez zajímavosti, že právě tehdy tvořily se první svody českých překladů knih Starého zákona, mezi nimiž jadrně česky byla ztlumočena i »*Knihá Numeri*«, obsahující slovesný pratyyp »pozření peklem« (viz str. 330).

74. V legendě Karlově dozrával však i slavný motiv »bojovných andělů strážných« Svatého Václava, který se po prvé v literární tradici objevil roku 1253 v císařském holdu skladby »Oriente iam sole«. Císař omlouval se tam udiveným knížatům, že nepotrestal vévodu Václava za zmeškání sezení pro úžas, když uviděl, »že svaté kníže mělo při vchodu p r ů v o d a n d ě l s k ý«. Motiv přejímá odtud rýmované »Officium ke cti Svatého Václava« (asi 1260), mihne se i ve druhé sloce »Svatováclavské písně« veršem »nebeské je dvorstvo krásné« (asi 1280), v první recensi legendy »Ut annuncietur« císař opět vidí »řečeného knížete obklopena p r ů v o d e m a n d ě l s k ý m« (asi 1300) a Dalimil odůvodňuje císařovu bázeň přesvědčivě verši »a n d ě l é B o ž í s n í m b y l i a m n ě t a k v e l i c e h r o z i l i« (asi 1310). Druhá recense legendy »Ut annuncietur« stupňuje motiv tvrzením císaře, vidoucího, kterak kníže »j e s t n e s e n d v ě m a a n d ě l y, k t e ř í n e d o p u s t i l i, a b y j e h o n o h y d o t k l y s e z e m ě«. Karel Čtvrtý posléze rozhojnil motiv císařův, »jak ho svatí a n d ě l é v e d o u« ještě zcela novým skvělým detailem malířské inspirace: »A když knížata proti sobě na souboj šla a obě vojska na to se dívala, v tu chvíli a n d ě l é s n e b e s s e s t o u p i l i a n a d S v a t ý m V á c l a v e m s e v z n á š e l i« Motiv Křišťanův o pokoření Radslava z konce desátého věku je tu jakoby dokoňponován pro lunetu cyklu Škrétova. V této souvislosti dlužno hledati důvod vzniku »andělské sloky«, kterou byla stará »Svatováclavská píseň« ve XIV. věku rozhojněna. Všecko, co

jsme řekli v kapitolce 67. o vzniku a zevnější formě »mariánské sloky«, dá se téměř opakovati i tady. »Nebeské dvorstvo krásné« z druhé strofy první recense stává se tu samo cílem proseb o smilování:

A n d ě l é svatí nebeští,
račte nás k sobě přivést
tam, kde sláva
nepřestává
věčného Boha.
Kyrieleison.

75. Slavným projevem úcty ke Svatému Václavu, zjevným celému národu a všemu světu XIV. věku, bylo vysvěcení nově dobudované S v a t o v á c l a v s k é k a p l e. Skvostná novostavba Karlova gotického dómu Svatého Víta pokročila v šedesátých letech tou měrou, že kaple Světcova mohla býti dokončena a upravena k bohoslužbám. Tuto nádhernou schránu ostatků Světcových vysvětil dne 30. listopadu 1367 arcibiskup Jan Očko z Vlašimě u přítomnosti císaře Karla IV. a jeho skvělého dvora. Do kaple byla přenesena rakev z ryzího zlata, posetá perlami a posázená drahokamy, v níž tělo Světcovo spočívalo, hlavu majíc objatu zlatem. Kaple sama vyzdobena s podivuhodným přepychem. »Novým a divným dílem« nazývá ji současný kronikář Beneš Krabice z Vaitmile. Jeho podiv platil zajisté předem vzácné mosaice z vyleštěných polodrahokamů, spojovaných zlacenou sádrou, která pokrývala spodní plochy stěn. Mezi touto

jedinečnou výzdobou kaple a lícní nádherné síně v »Legendě o Svaté Kateřině« jest úzká spojitost. Neznámý epik literárního okruhu Karlova dokončil poslední recenzi krásné legendy, zhuštěné v sytě rýmovaných verších, právě v době, kdy nová kaple byla budována. Jeho »Sen o kapli svatební« (viz str. 315) zřejmě inspiroval klenotníka, sestavujícího na stěnách kaple Svatého Václava výzdobu z barevně svítících kamenů. Český básník sdílel tu hluboký zájem doby o tajemné síly drahokamů, jejichž symbolika byla zejména v ranní gotice častým motivem duchovní poesie. Wolfram z Eschenbachu užil jí na prahu XIII. věku v posledním zpěvu své slavné epopeje o Parsifalovi způsobem, obdobným výběrem i pořadím polodrahokamů onomu v naší legendě. Před rokem 1272 popsána skvělá síň v eposu o Titurelovi a kolem 1311 vyličila své vidění »O kapli drahokamy vyzdobené« (viz str. -302) Benediktinka z Helpeda. Taďy je d r a h o k a m o v á s y m b o l i k a pojata v duchu XIV. věku. Neboť nešlo již o pouhé básnické klenotnictví a metaforu barev, »kde blyskne v zeleň chrysoprasu plamen, kde fialově vznícen ametyst«, jak píše moderní básník o kapli Svatováclavské, ale ten »chrysopras«, zasazený do verše básně i do stěny kaple, značil »horlivost« ve službě Boží, a ten »ametyst« oddanou Světcovu »lásku« k Bohu... Toto pojetí jest klasicky realizováno v sekvenci »Ctnosti Matky Boží«, již v padesátých letech XIV. věku zbásnil současník našeho legendisty, kartusián Konrád z Haimburku. V této jeho »litanii drahokamů« každá strofa zná-

zorňuje určitým drahokamem jednu ctnost Panny Marie, a tady třeba hledati, vedle vidění Benediktinky helpedské, literární souvislost se svatokateřinským snem o »kapli svatební«, i s klenotnickou koncepcí polodrahokamové výzdoby Svatováclavské kaple. V této souvislosti náleží i »Legenda o Svaté Kateřině« do tradice svatováclavské.

76. Avšak rok vysvěcení Svatováclavské kaple jest i mezníkem ve vývoji S v a t o v á c l a v s k é p í s n ě. Dějiny české religiosity jsou sloučeny vůbec s kaplí Svět-covou jako s mystickým zřídlem stále obnovované tradice národní. Od roku 1367 jsou bohoslužby a prosebná procesí lidu nemyslitelny bez »Svatováclavské písně«, doplněné a upravené v duchu doby. Starý oficielní zpěv vyvrcholil tu v útvar litaniový, jak nám jej v porušené formě představují rukopisné zápisy doby vladislavské. Vyrůstaje z »Litanie k českým patronům« Karlova »Řádu korunovačního« z roku 1347 (viz str. 309), bral se vývoj cyklu nových slok písně cestou, raženou duchovní poesii tehdy básnickým příkladem Konráda z Haimburku. Tento kartusián z dolnorakouského kláštera v Jemnici, proslavený a hledaný v celé střední Evropě, býval od čtyřicátých let častým hostem při pražských dvorech Karlově i Arnoštově. Pracoval pro oba mecény literárně a získal ve smíchovském kartusiánu A l b e r t u P r a ž s k é m i schopného žáka. V ovzduší gotické kultury kartusiánské, vštípené u nás Karlem IV. a hojně podporované všemi současnými preláty české říše, dozrála též »Svatováclavská píseň« v umělecký útvar, jaký byl ideá-

lem poetiky Konrádovy. Nelze zatím přímo dokázat účast Alberta Pražského na tomto díle, ale jeho činnost básnická, odvislá od tvorby Konrádovy, činí domněnku více než pravděpodobnou. Karlova litanie korunovačního řádu poskytla řadu jader svými invokacemi k českým dědicům, »Svatý Víte pros za ny . . .« Methodou Konrádovou byly z těchto zárodků vytvořeny básníkem jeho školy celé strofy, zevnější formou zcela sobě podobné. Český básník zvolil si k novým slokám zcela uvědoměle druhou strofu písně »první recense«, a tím svůj nový výtvar připojil organicky ke starému. Důkazem tohoto pochodu jsou nejen výše zmíněné sloky »mariánská« a »andělská«, nýbrž také slavná sloka »svatováclavská«, jak se nám v porušené formě zachovala v rukopisu z roku 1500.

Tys náš dědic České země,
rozpomeň se na své plěmě,
nedej zhynouti
nám i budoucím,
Svatý Václave.
Kyrieleyson.

Zcela analogicky s touto slokou byly utvořeny prosebné strofy i k ostatním dědicům České země, světcům Vítovi, Vojtěchovi, Zikmundovi, Prokopovi i Ludmile, každému samostatně a v jednotvárném opakování litaniovém. Soudím, že teprve v XV. věku byl porušen tento logicky spjatý řetězec litaniový, řada slok byla stažena

ve sloky dvě, jak nám je zachoval zápis husitského sborníku z roku 1480 (viz str. 313). •

77. V ovzduší k a r t u s i á n s k é g o t i k y vyrostl posléze i pyšný květ cyklu čtyř hymen nového latinského »Oficia ke cti Svatého Václava«, básněný pražským arcibiskupem J a n e m z J e n š t e j n a. Zcela v duchu tradice karolinské uložil roku 1381 diecésím Řezenské, Bamberké a Míšeňské, v nichž byl apoštolským legátem, aby svátek Svatého Václava slavily stejně okázale, jako se to děje v Praze. K tomu cíli sepsal jim nové o f f i c i u m, v jehož čtyřech hymnách shrnul výsledky celé dosavadní tradice svatováclavské. Vyrůstá přímo z legendy Karla Čtvrtého, zná jeho motiv o propadnutí se Drahomíry, ale prozrazuje přesto úctyhodnou znalost i starší tradice legendární. Tato slovesná skladba, přesně datovaná, určuje nadto i dobu vzniku nových slok »Svatováclavské písně«. Umělecky jest officium Jenštejnovo plodem pozoruhodným. Jadrná stručnost, epická plastičnost, lyrická vroucnost jsou projevem nevšedního talentu básnického. Hojné básnické obrazy zdobí barbarskou latinu pozdní gotiky, sevřené do tvrdě skrojených sapfických strof. Tímto živlem antické stylistiky liší se od rýmovaného officia XIII. věku a stává se východištěm nového proudu latinské poesie svatováclavské. Tkvíc kořeny svými zcela v látkových námětech a názorech pozdní gotiky XIV. věku, jest ovanuta již dechem probouzející se u nás renesance a ukazuje cestu k Hasištejnskému z Lobkovic, Šimonu Villatikovi, Pontánovi z Braitenberka a Drachov-

skému z Horštejna . . . Jejich latinský proud svatováclavské poesie byl sveden do přirozeného českého řečiště teprve v jitřní periodě protireformačního baroka, na přelomu XVI. a XVII. věku. S v a t o v á c l a v s k á t r a d i c e po vývoji celých pěti věků vydala v hymnách Jenštejnových dočasně svůj poslední synthetisující plod básnický.

LITERATURA

Spisy základní: Jungmann: Historie literatury české, 1849. Jireček: Hymnologia bohemia, 1878. — Konrád: Dějiny posvátného zpěvu staročeského, 1881. — Tadra: Kulturní styky Čech s cizinou, 1897. — Kalousek: Obrana knížete Václava Svatého, 1901. — Pekař: Nejstarší kronika česká, 1903. — Flajšhans: Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého, 1903. — Nejedlý: Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách, 1904. — Vacek: Sociální dějiny české doby starší, 1905. — Pekař: Die Wenzels und Ludmilalegenden, 1906. — Jakubec: Dějiny literatury české, 1911. — Košnář: Čítanka Svatováclavská, 1912. — Stejskal: Svatá Ludmila, 1918. — Stejskal: Svatý Václav, 1925. — Wolkán: Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen, 1925.

Část I. Kolář: Prameny dějin českých 1, 1873. — Pastrnek: Slovanská legenda o Svatém Václavu, 1903. — Vondrák: Nový text hlaholský církevněslovanské legendy o Svatém Václavu, 1903. — Vajs: Úcta patronů českých v liturgických knihách chorvatsko-hlaholských, 1910. — Bitnar: Kánon Svatého Václava, 1927. — Bitnar: Epické náměty nejstarší legendy staroslověnské 1927.

Část II. Truhlář: Prameny 1, 1873. — Zoubek: Prameny 1, 1873. — Pekař: Drei bisher unedierte Wenzelslegenden, 1906. — Stříž: Život a umučení sv. Václava dle sepsání Křišťanova, překlad, 1921. — Pekař: Předmluva k českému překladu sepsání Kristiánova, 1921. — Friedl: Iluminace Gumpoldovy legendy o svatém Václavu, 1926. — Bitnar: Nejstarší latinská homilie svatováclavská, 1928.

Část III. až IV. Jungmann: Výbor z literatury české 1, 1845. — Hecht: Das Homiliar des Bischofs von Prag, 1863. — Hanuš: Slovo o Homiliáři Opatovickém, 1866. — Tomek: Prameny 2, 1874. — Kolář: Kosmovy vztahy k antice, 1925.

Část V. až VIII. Schmelzeis: Die heilige Hildegardis, 1879. — Tichý: Knihy vidění a zjevení Svaté Alžběty šenavské, 1913. — Bitnar: Abélard, Rukověť, 1925.

Část IX. až XI. Rejzek: Život Blahoslavené Anežky, 1894. — Weis: Julian von Speyer, 1900. — Bitnar: Slunečná

píseň v české lyrice, 1926. — S v a t o h o ř: Čtení o Blahoslavené Přemyslovně, 1927.

Část XII. až XV. N o v á k: Kronika Zbraslavská, 1905. — J a r o š: Příspěvek k dějinám písně svatováclavské, 1914. — P o d l a h a: Vita Sancti Wenceslai incipiens verbis »Ut annuncietur«, 1917. — M a t ě j č e k: Pasionál abatyše Kunhuty, 1922.

Část XVI. až XVII. H a n k a: Dalimilova Chronika česká, 1849. — J i r e č e k: Prameny 3, 1878. — K r a u s: Jan z Michalovic, 1888. — J e ř á b e k: Rozbor kroniky Dalimilovy, 1904. — F l a j š h a n s: Dalimilova kronika, 1920. — B i t n a r: Dalimilův epický cyklus svatováclavský, 1926.

Část XVIII. až XXIV. T r u h l á ř: Prameny 1, 1873. — P a t e r a: Hodiny Svaté Marie, 1901. — K y b a l: Milíčův sen, 1906. — N e j e d l ý: Počátky husitského zpěvu, 1907. — V r á t n ý: Nerýmovaný překlad Božské komedie, 1910. — L a n g: Jindřich Suso, 1911. — S p i n a: Die alttöcheische Katharinenlegende, 1913. — Š e v č í k: Tekoucí světlo Božství Sestry Mechtildy Magdeburské, 1920. — B i t n a r: Svatá Gertruda v české literatuře, 1926. — D r e v e s: Cantiones Bohemicae, 1886. — D r e v e s: Die Hymnen Johannis von Jenstein, 1886. — B i t n a r: Svatováclavské hymny Jana z Jenštejna, 1926. — Š i m e k: Nová legenda zlatá, 1927.

OBSAH:

Úvodní slovo.

4

Románské období:

1. Staroslověnská literatura předgotické doby románské	7
2. Středolatinšská literatura předgotické doby románské	27
3. Latinská literatura epigonů doby románské	79
4. Latinští kronikáři předgotické doby románské	97
5. Literatura románské kultury benediktinského okruhu Sázavského	133
6. Závan benediktinské mystiky do předgotické kultury románské	141
7. Nejstarší čeští hymnografové předgotické doby románské	151
8. Latinští kronikáři dohasínající kultury románské	157

Gotické období:

9. První závan jitřní gotiky františkánské v české kultuře	165
10. První latinská legenda jitřní gotiky české	177
11. Nejstarší latinské hymny Svatováclavské	191
12. První latinští kronikáři jitřní gotiky české	199
13. Nejstarší svatováclavský projev českým jazykem	215
14. Latinské legendy epigonů časně gotiky	219
15. Veršující kronikáři latinští cisterciácké kultury gotické	227
16. Nejstarší veršovaná kronika českým jazykem	245
17. Nejstarší bohatýrská epika české poesie národní	271
18. Poslední latinská legenda časně gotiky české	281
19. Kult světců vznícený visionářstvím Benediktinek v předkarolinské gotice	295
20. Duchovní básníci literární družiny Karlovy	305
21. Námět pekla v literatuře rozkvetlé gotiky	321
22. Svatováclavská legenda Karlova	333
23. Latinské kroniky rozkvetlé gotiky karolinské	343
24. První závan renesance v pozdní gotiku	353
25. Prvních pět věků poesie svatováclavské:	
Úvod	369
Období románské	372
Období gotické	381
Literatura	442
Obsah díla	444